

Päivi Haaksiluoto

**KULTTUURISEN OSALLISUUDEN
EDISTÄMISTÄ JA OSALLISUUDEN
KOKEMUKSEN VAHVISTAMISTA
MIELEN RY:N TYÖPAJOISSA
PALVELUMUOTOILUN MENETELMIN**

Opinnäytetyö

Kulttuurialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Kulttuurihyvinvoinnin koulutus (ylempi amk)

2023



**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Muotoilija (ylempi AMK)
Tekijä	Päivi Haaksiluoto
Työn nimi	Kulttuurisen osallisuuden edistämistä ja osallisuuden kokemuksen vahvistamista Mielen ry:n työpajoissa palvelumuotoilun menetelmin
Toimeksiantaja	Mielen ry
Vuosi	2023
Sivut	112 sivua, liitteitä 3 sivua
Työn ohjaajat	Annele Urtamo Jaana Väliaho

TIIVISTELMÄ

Kulttuurihyvinvoinnin keskiössä on kulttuurinen osallisuus, joka on tämän opin-
näytetyön aihe. Opinnäytetyön päätavoitteena oli kehittää Mielen ry:n työpaja-
joille toimintamalli, joka edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Mielen ry
on sosiaalihuollon kentällä toimiva mielenterveys- ja päihdeyhdistys.

Päätavoitteeseen liittyen opinnäytetyössä tarkasteltiin sitä, 1) miten asiakkaan
kulttuurista osallisuutta voidaan edistää työpajatoiminnassa. Sen lisäksi selvi-
tettiin, mitkä tekijät 2) estävät tai 3) edistävät asiakkaan osallistumista ryhmä-
vierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Kehittämistut-
kimuksen toisena tavoitteena oli vahvistaa asiakkaan osallisuuden kokemusta
osallisuuspajatoiminnalla. Opinnäytetyössä arvioitiin, 4) miten asiakkaan koke-
mus osallisuudesta muuttuu, kun hän osallistuu osallisuuspajatoimintaan,
jossa kehitetään kulttuurisen osallisuuden toimintamallia.

Kehittämistutkimus toteutettiin laadullisin palvelumuotoilun tutkimusmenetel-
min. Toisena tutkimusmenetelmänä käytettiin osallisuusindikaattoria, jolla arvi-
oitiin asiakkaiden osallisuuden kokemusta. Palvelumuotoiluprosessi koostui
viidestä työpajasta, joihin osallistui 15 asiakasta Mielen ry:stä. Aineistonkeruu-
menetelminä käytettiin empatia- ja sidosryhmäkarttaa, palvelupolkua, yhteis-
kirjoittamista ja luotaimia. Aineistoa analysoitiin empatiakartan ja samankaltai-
suuskaavion avulla.

Tutkimuksessa havaittiin, että työpajatoiminnan aikana osallisuuden kokemus
vahvistui 69 %:lla osallistujista, heikkeni 23 %:lla osallistujista ja pysyi samana
8 %:lla osallistujista. Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että kulttuurista
osallisuutta edistävällä työpajatoiminnalla voidaan vahvistaa useimpien asiak-
kaiden kokemusta osallisuudesta. Tutkimustulosten perusteella muotoiltiin työ-
pajatoiminnan toimintamalli, jonka nimi on Mielen Kulttuuripaja. Se on ryhmä-
valmennusmalli, jonka käyttöönötolla on mahdollista vahvistaa asiakkaan
osallisuuden kokemusta ja edistää kulttuurista osallisuutta Mielen ry:n työpaja-
toiminnassa.

Asiasanat: kulttuurihyvinvointi, kulttuurinen osallisuus, osallisuuden kokemus,
palvelumuotoilu, taiteen ja kulttuurin saavutettavuus

Degree title	Master of Culture and Arts
Author	Päivi Haaksiluoto
Thesis title	Using service design methods to enhance cultural inclusion and to strengthen the experience of inclusion in Mielen Association workshops
Commissioned by	Mielen ry
Time	2023
Pages	112 pages, 3 pages of appendices
Supervisor	Annele Urtamo Jaana Väliäho

ABSTRACT

At the heart of cultural well-being is cultural inclusion, which is the topic of the thesis. The main target of the thesis was to develop an operating model that promotes customers' cultural inclusion in Mielen Association workshops. Mielen Association is a mental well-being association that operates in the field of social welfare.

The main question of the study was: 1) How to enhance the cultural inclusion of the customer in the workshop activities? In addition, the study was seeking an answer to the questions of what factors 2) prevent or 3) promote the participation of client in group visits, which are made from workshops to art and cultural sites. The second objective of the study was to strengthen the customer's experience of social inclusion through inclusion workshop activity. Therefore, the study also examined 4) how the customer's experience of social inclusion changes through the inclusion workshop activity, in which the operational model for cultural inclusion is developed.

The study was carried out using qualitative research methods of service design. The second research method applied was the Experiences of Social Inclusion Scale (ESIS), which was used to evaluate the customers' experience of social inclusion. The service design process consisted of five workshops, which were attended by 15 customers from Mielen Association. The data collection methods utilised were an empathy map, a stakeholder map, a customer journey map, co-writing and probes. The material was analyzed using an empathy map, and an affinity diagram.

The study found that during the workshop activities, 69 % of the participants experienced a greater sense of social inclusion; 23 % of participants experienced a lower sense of social inclusion; and for 8 % of the participants there was no apparent impact. These results suggest that the workshop activity, in which the cultural inclusion is being enhanced, can strengthen the experience of social inclusion in the majority of customers. Based on the results, a workshop operating model named Mielen Kulttuuripaja was designed. Kulttuuripaja is a group coaching model that can be used to strengthen the customer's experience of social inclusion and enhance cultural inclusion in Mielen Association workshop activities.

Keywords: cultural well-being, cultural inclusion, experience of social inclusion, service design, accessibility of arts and cultural services

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	8
2	OSALLISUUDEN KOKEMISESTA MIELEN KULTTUURIHYVINVOINTIA.....	11
2.1	Yleissilmäys opinnäytetyön aiheeseen ja toteutukseen	11
2.2	Eettisten näkökulmien huomioiminen työn toteutuksessa.....	15
2.3	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	18
3	KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	19
3.1	Kulttuurihyvinvointi.....	19
3.2	Kulttuurinen osallisuus.....	24
3.3	Osallisuuden kokemus.....	26
3.4	Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus	29
3.5	Palvelumuotoiluprosessi	31
4	TAIDE- JA KULTTUURITOIMINTA MIELEN RY:N TYÖPAJOILLA.....	32
4.1	Mielen ry	32
4.2	Havaintoja kulttuuriin osallistumisen esteistä.....	35
4.3	Kaikukortti ja Tampereen Kaikukortti-kohteet	37
5	TUTKIMUSASETELMA	39
5.1	Käsitekartta ja viitekehys	39
5.2	Tulevaisuuden mahdollisuus: kestävä kulttuurihyvinvointi	41
5.3	Kulttuurisen osallisuuden kehittämistarve sosiaali- ja terveysalalla	43
6	KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN MENETELMÄT JA PROSESSIN KUVAUS	45
6.1	Palvelumuotoilu ja osallisuusindikaattori.....	45
6.2	Palvelumuotoiluprosessi osallisuuspajatoimintana	50
6.2.1	Osallisuuspajojen suunnitteluvaihe	51
6.2.2	Löydä-vaihe: Osallisuuspajat 1–3.....	55
6.2.3	Määritä-vaihe: Osallisuuspaja 4.....	67
6.2.4	Kehitä-vaihe: Osallisuuspaja 5.....	70
7	TYÖN TULOKSET	73

7.1	Kulttuurisen osallisuuden toimintamalli: Mielen Kulttuuripaja.....	73
7.2	Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteitä.....	76
7.3	Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen edistäjiä	79
7.4	Osallisuuden kokemuksen muutos osallisuuspajatoiminnassa.....	84
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA PÄÄTELMÄT.....	87
8.1	Työn tärkeimmät johtopäätökset.....	87
8.2	Toimenpide-ehdotukset toimeksiantajalle.....	91
8.3	Kehittämistutkimuksen luotettavuuden ja rajoitusten arviointi.....	95
9	PÄÄTÄNTÖ	96
9.1	Oman oppimisen pohdinta.....	96
9.2	Uusia tutkimus- ja kehittämisasihteita.....	100
	LÄHTEET.....	105

KUVALUETTELO

TAULUKKOLUETTELO

LIITTEET

Liite 1. Osallisuusindikaattori

Liite 2. Luotaimet

Liite 3. Yhteiskirjoittamisen teemat ja kysymykset

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aihe on kulttuurinen osallisuus, johon pohjautuu kokemus kulttuurihyvinvoinnista (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 21–22). Opinnäytetyö on tehty kulttuurihyvinvoinnin koulutukseen, ja siihen kuuluva kehittämistutkimus toteutettu Mielen ry:ssä, joka toimii sosiaalihuollon kentällä. Mielen ry on kolmannen sektorin päihde- ja mielenterveysyhdistys, joka on toiminut Pirkanmaalla vuodesta 1991. Aihevalinnalla pyrin ensisijaisesti edistämään sosiaalihuollon asiakkaiden kulttuurista osallisuutta mutta myös laajentamaan kulttuurihyvinvoinnin tunnettavuutta sosiaalihuollon palveluissa. Opinnäytetyössä on selvitetty toimintamalleja, joilla edistetään Mielen ry:n asiakkaiden taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista sekä vahvistetaan samalla heidän osallisuuden kokemustaan.

Taiteella ja kulttuurilla on hyvinvointivaikutuksia, joita tutkitaan ja kehitetään kulttuurihyvinvoinnin kentällä (Houni ym. 2021). Kokemus kulttuurihyvinvoinnista pohjautuu omaan taidesuhteeseen ja kulttuuriosallisuuteen, joista syntyy merkityksellisyyttä, elämyksiä ja hyvää elämää (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 21–22). Opinnäytetyön keskiössä on osallisuuden kokemuksen vahvistaminen taide- ja kulttuuritoiminnalla, jonka on havaittu olevan mahdollista (Ilmola-Sheppard ym. 2021; Kippo ym. 2023). Osallisuuden kokemus on tärkeä ihmisen hyvinvoinnin kannalta ja kuuluu ihmisen psykososiaalisiin perustarpeisiin. Kun osallisuuden kokemus vahvistuu, sen seurauksena myös ihmisen hyvinvointi paranee. (Leemann 2023.)

Laajemmasta näkökulmasta tarkastellen opinnäytetyössä on pohdittu sitä, miten kulttuurista osallisuutta edistämällä voidaan vaikuttaa hyvinvointiin kestäväällä ja vastuullisella tavalla, joka huomioi tulevaisuuden haasteet ja mahdollisuudet. Luonnon kantokyvyn mureneminen ja eriarvoistuminen ovat maailmanlaajuisia megatrendejä, jotka luovat uusia ongelmia hyvinvoinnille, kuten mielenterveydelle. Mielenterveysongelmien arvioidaan lisääntyvän. Huonosisuus kasautuu helposti tiettyjen yhteisöjen ja ihmisten osaksi. (Dufva & Rekola 2023.)

Tulevaisuuden ongelmiin, kuten eriarvoistumiseen, voidaan varautua ennakoimalla mahdollisuuksia, jotka rakentavat kestäväää hyvinvointia ja antavat toivoa haasteellisen elämän keskellä. Pelkkään elintasoon sidottu hyvinvointikäsitys laajenee elämänlaatua korostavaksi ajattelutavaksi. Huomio voidaan kiinnittää aineettomiin tekijöihin, jotka lisäävät hyvinvointia. Näitä ovat esimerkiksi osallisuuden ja sosiaalisten suhteiden vahvistaminen. (Dufva & Rekola 2023.) Osallisuuden lisäksi hyvä elämä voi rakentua merkityksellisyyden kokemuksista ja toiminnasta, jossa yksilöt toimivat yhteisen hyvän eteen. Kulttuurihyvinvointi on ilmiö, joka edustaa kaikkea tätä. (Astila 2023.)

Turpeinen ym. (2019) ennakoivat eriarvoistuvan yhteiskunnan lisäävän syrjäytymistä ja ehdottavat vastalääkkeeksi taidetta ja kulttuuria, joiden avulla voidaan edistää osallisuutta. Taiteen ja kulttuurin vaikutukset ovat sosiaalista pääomaa, joka edistää terveyttä (Virolainen 2015b, 58). Tunnistin kulttuurihyvinvoinnin osallisuutta vahvistavana ammattialana, johon liittyi kehittämistarpeita sosiaalihuollon kentällä, ja siksi kiinnostuin kulttuurisen osallisuuden kehittämisestä opinnäytetyössäni.

Suomessa hallinnon strategiat esittävät kulttuurihyvinvoinnin ja osallisuuden kehittämistarvetta. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittinen linjaus puoltaa kulttuuriin osallistumisen lisäämistä, joka on kansalaisille kuuluva perusoikeus (OKM & STM 2018). Lisäksi kulttuuriin osallistumisen kehittäminen liittyy lainsäädännön tavoitteisiin. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta velvoittaa järjestämään kuntalaisille toimintaa, joka lisää kulttuurin ja taiteen tekemistä sekä harrastamista. Laki edellyttää kuntia toimimaan siten, että taide ja kulttuuri tuottavat asukkaille hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta. (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 8.2.2019/166.)

Opinnäytetyöni aiheeksi kulttuurinen osallisuus päättyi arkisen työympäristön havainnoista. Huomasin, että Mielen ry:n työpajoilta tehdyt ryhmävierailut taide- ja kulttuurikohteisiin eivät tukeneet tarpeeksi asiakkaan osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Tarkastelen opinnäytetyössä ongelmia ja ratkaisuja, jotka liittyvät Mielen ry:n työpajoilla käyvien asiakkaiden kulttuuriseen osallisuuteen. Opinnäytetyön kehittämistutkimus rajautui 15 henkilön kohderyhmään, joka koostui Mielen ry:n Tampereen työpajoilla käyvistä asiakkaista.

Tutkimuksen tarve oli Mielen ry:ssä ilmeinen, koska järjestö on tamperelainen Kaikukortti-toimija ja työpajoilta tehdään ryhmävierailuja niin Kaikukortti-koh-teisiin kuin muihinkin taide- ja kulttuurikohteisiin.

Kulttuurista osallisuutta kehittämällä tutkimus pyrki osaltaan korjaamaan mutta myös ennaltaehkäisemään sitä syrjäytymistä, jota sosiaalipalveluihin ohjautu-vat asiakkaat saattavat kokea. Sosiaalipalveluihin tulevalla asiakkaalla ei useinkaan ole kuluttajan lailla mahdollisuutta itse valita, millaisia hyvinvointi-palveluita hänelle tarjotaan. Sitä tärkeämpää on antaa asiakkaalle tilaisuus vaikuttaa itse käyttämiensä palveluiden kehittämiseen. (Toikko 2009, 2–3.)

Opinnäytetyöni ensisijainen tavoite oli selvittää, minkälainen työpajoille sovel-tuva toimintamalli edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta sellaisissa tilan-teessa, joissa työpajalta tehdään ryhmävierailu taide- ja kulttuurikohteeseen työtoimintapäivänä. Tutkimus- ja kehittämisprosessissa syntyvää toimintamal-lia ei testattu opinnäytetyön tekemisen aikana. Tulevaisuudessa toimintamallia on mahdollista testata Mielen ry:n työpajoilla työntekijöiden toimesta. Ihanteel-lisin tilanne testaukseen syntyisi, jos Mielen ry:n työpajoille perustettaisiin kult-tuurihyvinvointia edistävä työpaja. Tällöin työtoiminnan keskeiseksi sisällöksi voisi määritellä ryhmävierailujen suunnittelun taide- ja kulttuurikohteisiin, joi-den toteutuksen yhteydessä toimintamallia voisi hyödyntää.

Toisena opinnäytetyön tavoitteena oli vahvistaa asiakkaiden osallisuuden ko-kemuksia työpajatoiminnalla, jossa kehitetään kulttuurisen osallisuuden toi-mintamallia. Samanaikaisesti tarkasteltiin tekijöitä, jotka joko estävät tai edis-tävät asiakkaiden osallistumista ryhmämuotoisiin vierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivinä. Opinnäytetyön kehittä-mistutkimus toteutettiin laadullisin palvelumuotoilun tutkimusmenetelmin. Toi-sena tutkimusmenetelmänä käytettiin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen vali-doimaa osallisuusindikaattoria, jonka avulla arvioitiin, miten osallisuuspajatoi-minta muuttaa asiakkaiden kokemusta osallisuudesta (THL 2023e).

Etenen tutkimusraportissa niin, että luvussa 2 kuvaan opinnäytetyön aihetta, pohdin tutkimuseettisiä näkökulmia ja esitän kehittämistutkimuksen tavoitteet

ja tutkimuskysymykset. Luvussa 3 avaan opinnäytetyön keskeisiä termejä. Luvussa 4 esittelen Mielen ry:n, joka toimii kontekstina opinnäytetyön toteutukselle. Luvussa 5 tarkastelen käsittekartan ja viitekehyyksen avulla aikaisempia tutkimuksia, jotka muodostavat teoreettisen lähtökohdan työlleni. Luvussa 6 käsittelen tutkimusmenetelmiä ja kuvaan käytännön tutkimus- ja kehittämisprosessia osallisuusajoina. Tämän jälkeen esitän tutkimuksen tulokset luvussa 7. Luvussa 8 esitän työn johtopäätökset ja toimenpideehdotukset toimeksiantajalle. Sen lisäksi tarkastelen työn luotettavuutta. Lopuksi arvioin omaa oppimista ja pohdin uusia tutkimus- ja kehittämisasihteita työn tuloksille luvussa 9.

2 OSALLISUUDEN KOKEMISESTA MIELEN KULTTUURIHYVINVOINTIA

Tässä luvussa kerron ensin opinnäytetyön aiheesta, joka liittyy kulttuurisen osallisuuden tutkimiseen ja kehittämiseen Mielen ry:ssä (luku 2.1). Sitten selitän, miten tutkimus- ja ihmiseettiset näkökulmat on huomioitu opinnäytetyön toteutuksessa (luku 2.2). Lopuksi esitän tiivistetysti opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset (luku 2.2).

2.1 Yleissilmäys opinnäytetyön aiheeseen ja toteutukseen

Tämä kulttuurihyvinvoinnin opinnäytetyö on produktiivinen ja työelämälähtöinen kehittämistutkimus, jonka toimeksiantaja on Pirkanmaalla toimiva Mielen ry. Produktiivisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan yleensä toiminnallista opinnäytetyötä, jolla pyritään käytännölliseen toiminnan ohjeistamiseen tai järjestämiseen. Produktiivisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen jälkeinen tutkimusraportointi toteutuksesta. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.)

Kehittämistutkimuksen kohteena olivat Mielen ry:n työpajoilla käyvät sosiaalihuollon asiakkaat, joiden näkökulmasta aihealuetta ei ole aiemmin tutkittu tai kehitetty. Opinnäytetyössä on selvitetty, minkälainen työpajoille soveltuva toimintamalli edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta sekä vahvistaa osallisuuden kokemusta. Uudenlaisen toimintamallin on myös tarkoitus sujuvoittaa työntekoa sosiaalialan organisaatiossa.

Opinnäytetyön käytännön toteutus pohjautui osallisuuspajatoimintaan, jossa kulttuurisen osallisuuden toimintamallia kehitettiin asiakkaiden näkökulmasta palvelumuotoilun menetelmin. Asiakkaiden osallisuuden kokemusta vahvistettiin osallisuuspajatoiminnalla, joka liittyi Tampereen taide- ja kulttuuripalveluiden hyödyntämiseen. Asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta arvioitiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen validoimalla osallisuusindikaattorilla, jota käytettiin osallisuuspajatoiminnan vaikutusten todentamiseksi (THL 2023e). Osallisuusindikaattori soveltui hyvin opinnäytetyön kohderyhmän arviointiin, koska indikaattorin käyttöä on sen validoinnin yhteydessä testattu haavoittuvassa työmarkkina-asemassa olevien keskuudessa (Leemann ym. 2021).

Kulttuurihyvinvointi syntyy vuoropuhelusta, jota käydään taide- ja kulttuurialan sekä terveys- ja hyvinvointialojen välillä. Monialaisen dialogin tavoite on edistää ihmisen terveyttä ja hyvinvointia sekä tukea kulttuuristen oikeuksien toteutumista. (Houni ym. 2021.) Tässä opinnäytetyössä kulttuurista osallisuutta edistävä dialogi käytiin yhdyspinnoilla, joilla taide- ja kulttuuripalvelut kohtaavat Mielen ry:n työpajojen asiakkaan (kuva 16, s. 52).

Mielen ry:n käyttämä Kaikukortti on olemassa oleva toimintamalli, joka parantaa kulttuurihyvinvoinnin taloudellista saavutettavuutta Tampereella. Opinnäytetyössä keskityttiin edistämään ryhmävierailuja, joita työpajoilta tehdään asiakkaiden kanssa Kaikukortti-kohteisiin. Asiakkaiden toiveiden mukaisesti kehittämistutkimuksessa huomioitiin myös Kaikukortti-kohteiden ulkopuoliset taide- ja kulttuurikohteet, jos ne olivat taloudellisesti saavutettavia.

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun kulttuurihyvinvoinnin koulutuksessa painotetaan palvelumuotoilua, ja se on yksi syistä, miksi muotoiluajattelu valikoitui opinnäytetyötäni ohjaavaksi menetelmäksi. Toiseksi olen ammatiltani muotoilija, joten muotoiluajattelu on minulle tuttua vaatesuunnittelijan ammatista. Vaatesuunnittelijan ammatissa tuotin ideoita, jotka tyydyttivät ihmisten materiaalisia tarpeita. Opinnäytetyössä olen siirtynyt aineettomien hyvinvointipalveluiden muotoiluun käyttämällä menetelmänä palvelumuotoilua. Käyttäjälähtöinen asiakkaan näkökulma on kolmas peruste sille, miksi opinnäytetyön kehittämisoitteeksi on valittu muotoiluajattelu.

Osallisuuspajoissa kehitettiin kulttuurista osallisuutta palvelumuotoiluprosessin avulla. Palvelumuotoiluprosessi koostui viidestä osallisuuspajasta, joihin osallistui yhteensä 15 asiakasta eri työpajoilta. Osallisuuspajojen suunnittelu ja toteutus olivat osa työpajoilla tapahtuvaa käytännön toimintaa, jonka aikana kerättiin tutkimusaineistoa asiakkaiden kokemuksista. Kulttuurisen osallisuuden toimintamalli muotoiltiin sellaiseksi, että se huomioi ennen kaikkea asiakkaiden tarpeet. Asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen avasi piilossa olevia tekijöitä, jotka olivat taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteenä. Palvelumuotoilu sopi hyvin opinnäytetyön menetelmäksi, koska se asettaa ihmisen kehittämisen keskiöön (Koivisto ym. 2021).

Osallisuuspajat toteutettiin osana Mielen ry:n työpajojen työtoimintaa. Vaikka osallisuuspajatoiminta oli osa opinnäytetyön kehittämistutkimusta, täytyi sen myös toimia osana kuntoutusta tukevaa työtoimintaa, jossa valmennusmenetelmänä käytetään ryhmävalmennusta (Mielen ry 2023c). Osallisuuspajatoiminta oli vertaisuuteen perustuvaa luovaa ryhmätoimintaa, jonka aikana keräsin aineistoa kehittämistutkimukseen ryhmänohjaajan roolissa, vaikka toimin samalla myös opinnäytetyön tekijänä. Tutkimusaineiston keräämisessä ja analysoinnissa hyödynnettiin visuaalisia palvelumuotoilun työkaluja.

Kulttuurisen osallisuuden ja osallisuuden tarkastelu rajautui Mielen ry:n työpajojen asiakkaiden kokemuksiin, joita koettiin työtoimintapäivän aikana, kun osallistuttiin osallisuuspajatoimintaan. Osallisuuspajoissa asiakkaat tuottivat kokemuksellista tutkimustietoa kehittämisprosessin tueksi. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin empatia- ja sidosryhmäkarttaa, palvelupolkua sekä yhteiskirjoittamista. Osallisuuspajatoiminnassa syntyvän materiaalin lisäksi tutkimusaineistoksi on luokiteltu luotainten avulla kerätty materiaali. Tutkimusaineistoon kuuluu myös osallisuuspajatoiminnan audio- ja videotallenteet sekä valokuvaus. Tutkimusaineistoa analysoitiin empatiakartan ja samankaltaisuuskaavion avulla.

Asiakkaita kerättiin osallisuuspajoissa kulttuurihyvinvointiin liittyvää kokemustietoa. Sen lisäksi arvioitiin osallisuuden kokemusten muutoksia. Useat hyvinvointitutkimukset, kuten tämäkin kehittämistutkimus, keskittyvät tarkastele-

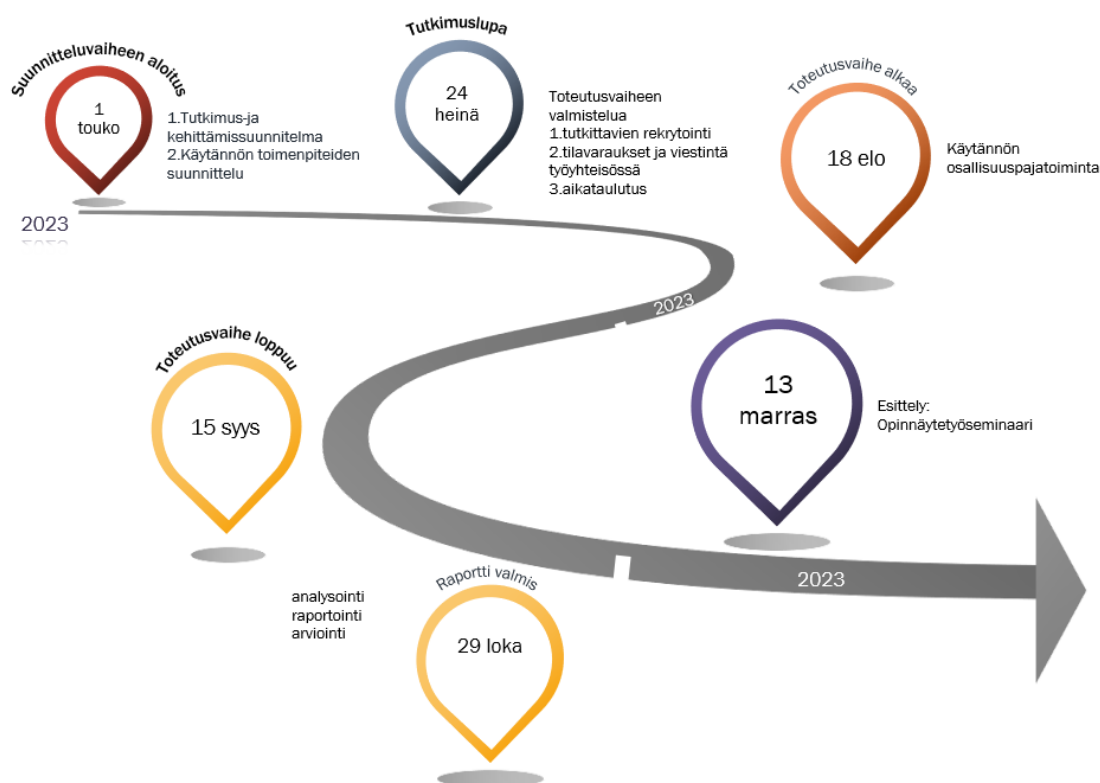
maan ihmisen subjektiivista kokemusta psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista (Houni 2021). Itsearvioitu ja objektiivisesti mitattu hyvinvointi ovat Al-lardtin (1976, 9–10) mukaan toisistaan riippumattomia tekijöitä ihmisen elämässä. Kun hyvinvointia lähestytään onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden näkökulmasta, käytetään hyvinvoinnin määrittelyyn yksilön omakohtaisia kokemuksia.

Opinnäytetyön tavoitteena ei ollut eri toimintamallien vertailu, eikä sen toteutukseen kuulunut kehitettävän toimintamallin testaus. Tutkimuksellisen kehittämisprosessin tavoite oli edetä palvelumuotoiluprosessin kehittä-vaiheeseen asti. Kerätyn asiakasymmärryksen avulla palvelumuotoiluprosessissa löydettiin oikea ongelma, johon asiakkaiden kanssa alustavasti ideoitiin, minkälaista kulttuurisen osallisuuden toimintamallia kannattaisi tulevaisuudessa testata.

Moniammatillinen näkökulma toteutui opinnäytetyössäni, joka toteutettiin sosiaalipalveluiden kentällä. Aiempi koulutukseni ja ammatillinen taustani on taiden ja kulttuurin alueella. Toisaalta minulla on työkokemusta pajaohjaajana toimimisesta sosiaalihuollon palveluissa. Tässä opinnäytetyössä tutkittiin ja kehitettiin kulttuurista osallisuutta työympäristössä, jossa työskentelee sosiaali- ja ohjausalan ammattilaisia. Opinnäytetyön toteuttaminen edellytti eri toimialojen ammattilaisten välistä yhteistyötä, jonka onnistuminen vaikutti työn lopputulokseen. Työpaikalla opinnäytetyöni ohjaaja oli työpajojen esihenkilö Jaana Väliaho.

Opinnäytetyö on toteutettu 1.5.–13.11.2023. Sisällöllisesti opinnäytetyöprosessi koostuu kolmesta eri vaiheesta, joita ovat suunnittelu, käytännön toteutus ja kirjallinen raportointi. Touko–heinäkuu 2023 oli opinnäytteen suunnitteluvaihe, johon kuului tutkimus- ja kehittämissuunnitelman laatiminen sekä opinnäytetyön toteutusvaiheen suunnittelu. Elo–syyskuussa 2023 suoritettiin Mielen ry:n työpajoilla käytännön toteutusvaihe, joka koostui viidestä osallisuuspajasta eli osallisuuspajatoiminnasta. Toteutusvaiheen päätyttyä opinnäytetyön tekeminen jatkui raportointivaiheella, joka kesti syys–lokakuun 2023 ajan. Raportointivaihe päättyi 29. lokakuuta, ja valmis opinnäytetyö esitettiin opinnäytetyöseminaarissa 13.11.2023.

Kuva 1 selventää opinnäytetyön aikataulua. Suunnitteluvaihe alkoi 1. touku-kuuta 2023. Opinnäytetyön tutkimus- ja kehittämissuunnitelma valmistui kesä-kuussa. Suunnitteluvaihe sisälsi käytännön toimenpiteiden valmistelun, johon ryhdyttiin sen jälkeen, kun opinnäytetyön tutkimus- ja kehittämisprosessille oli saatu tutkimuslupa 24. heinäkuuta 2023.



Kuva 1. Opinnäytetyön suunnittelu-, toteutus- ja raportointivaiheet ja niiden aikataulu

Tutkimus- ja kehittämisprosessin toteutusvaihe aloitettiin 18. elokuuta 2023, jolloin työpajoilla pidettiin ensimmäinen käytännön osallisuuspaja. Opinnäytetyön toteutusvaihe päättyi 15. syyskuuta, jolloin järjestettiin viimeinen osallisuuspaja. Opinnäytetyön raportointivaiheeseen sisältyi toteutusvaiheessa kerätyn tutkimusaineiston analysointi, joka päättyi opinnäytetyön tutkimus- ja kehittämisraportin valmistuessa 29. lokakuuta 2023.

2.2 Eettisten näkökulmien huomioiminen työn toteutuksessa

Tutkimuseettiset näkökulmat huomioidiin opinnäytetyöprosessin toteutuksessa. Noudatin hyvää tieteellistä käytäntöä ja seurasin tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) laatimaa ohjetta, jonka peruspilareita ovat rehellisyys, luotettavuus, vastuunkanto ja arvostus. Hyvät tieteelliset menettelytavat tarkoittivat

opinnäytetyön toteuttamisen kannalta menettelyä, jossa käytännön toimenpiteille haettiin tutkimuslupa ja tutkittavien suostumukset, ennen kuin tutkimusaineistoa aloitettiin keräämään. Tutkimuslupahakemuksen yhteydessä kehittämistutkimukselle laadittiin dokumentit, joita olivat tutkimustiedote, tietosuojailmoitus sekä suostumus henkilötietojen käsittelyyn ja tutkimukseen osallistumiseen.

Henkilötietojen keräämisessä ja käsittelyssä huomiottiin tietosuojalainsäädännön säännöt. Huolehdin, että osallisuuspajoihin osallistuvat asiakkaat lukivat tutkimustiedotteen ja tietosuojailmoituksen ennen kuin he allekirjoittivat suostumuksen henkilötietojen käsittelyyn ja tutkimukseen osallistumiseen. Suostumuslomakkeessa sovittiin yksityiskohtaisesti henkilötietojen keräämiseen, käsittelyyn ja hävittämiseen liittyvistä ehdoista. (Häkkinen 2023.) Kerroin asiakkaille, että tallennan, säilytän ja tuhoan keräämäni henkilötiedot tietoturvallisesti. Noudatin tutkimusaineiston käsittelyssä ja hallinnassa salassapitoon, luottamuksellisuuteen ja vaitioloon liittyviä velvoitteita (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023,13).

Kerätessäni henkilötietoja työpajojen asiakkailta keräsin vain tutkimuksen toteutuksen kannalta tarpeelliset henkilötiedot. Näin toimin minimointiperiaatteen mukaisesti (Häkkinen 2023). Henkilötietoihin kohdistui toimenpiteitä, kuten osallistujarekisterin kerääminen ja ylläpito. Osallisuuspajatoiminta toteutettiin osana lakisääteistä työtoimintaa ja kuntoutusta, joten osallistuvien asiakkaiden läsnäolokirjaukset olivat pakollisia. Osallistujat tekivät myös yksilö- ja ryhmätehtäviä, joihin kirjattiin suoria tai epäsuoria henkilötietoja.

Tutkimusaineiston laadukkaaseen ja turvalliseen käsittelyyn kuuluu myös turvallinen tutkimusaineiston tuottaminen ja esittäminen. Tässä opinnäytetyön raportissa ei esitetä mitään sellaista aineistoa, josta voisi päätellä, keitä henkilöitä osallisuuspajaan osallistui. Erikseen kerrotaan sellaisten osallistujien henkilöllisyys, joiden toive on esiintyä omalla nimellään.

Tutkimus- ja ihmiseettisten näkökulmien lisäksi asiakasturvallisuuden toteutumiseen kiinnitettiin erityistä huomiota opinnäytetyössä, jonka kohderyhmänä ovat heikossa ja haavoittuvassa asemassa olevat yksilöt. Sosiaalipalveluissa

tehdyn kehittämistutkimuksen täytyy olla asiakaslähtöistä ja turvallista toimintaa, joka määritellään asiakas- ja potilasturvallisuusstrategiassa. Opinnäytetyöhön liittyvä toiminta suunniteltiin ja toteutettiin siten, ettei se vaarantanut asiakkaan fyysistä, psyykkistä, taloudellista tai sosiaalista turvallisuutta. (STM 2022a, 12–13.) Asiakasturvallisuuden takaamiseksi ryhmätehtävät suunniteltiin sellaisiksi, että niiden tekeminen oli mahdollista itsenäisesti. Asiakkaiden ei tarvinnut jakaa tehtävien sisältöä muille ryhmäläisille, jos he eivät sitä halunneet.

Aineistokeruussa tiedostettiin ihmiseettiset riskit, jotka liittyvät henkilökohtaisiin ajatuksiin ja mielipiteisiin, joita osallistujat esittivät. Osallisuuspajatoimintaan osallistuville kerrottiin selkeästi, että tutkimuksessa ollaan joskus hyvin henkilökohtaisten asioiden äärellä ja käsitellään niihin liittyviä ihmissuhdepulmia. Turhien konfliktien ennaltaehkäisemiseksi osallisuuspajassa luotiin ennen toiminnan aloittamista ryhmäsäännöt, joita jokainen osallistuja sitoutui noudattamaan. Sääntöjen luomisen tarkoitus oli rakentaa osallistujien kesken luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri, jossa jokainen tuli hyväksytyksi sellaisena kuin on.

Osallisuuspajatoiminnan onnistumisen kannalta oli yhtä tärkeää luoda turvallinen ilmapiiriin kuin saavuttaa tutkimus- ja kehittämistavoitteet. Osallisuuspajoissa ei ilmennyt kuin yksi ennalta arvaamaton tilanne, joka ratkesi siten, että tutkimukseen osallistuneet asiakkaat uskalsivat keskustella konfliktitilanteesta keskenään. Ryhmätyön tekemisen yhteydessä he selvittivät asiat, jotka tuntuivat hankalilta ja painoivat mieltä. Ennakkoluulot saatiin oikaistua hyvissä ajoin, ennen kuin ne vaikuttivat asiakasturvallisuuteen tai tutkimus- ja kehittämissprosessin kulkuun. Koska osallisuuspajoissa oli asiakkaita eri pajoilta, siellä kohtasivat ihmiset eri toimintaympäristöistä. Mielen ry:n eri työpajojen toimintakulttuurit poikkeavat toisistaan. Osittain sen seurauksena syntyneet väärinkäsitykset aiheuttivat konfliktitilanteen, joka kuitenkin ratkesi hyvin. Rohkeus kohdata erilaisuutta vahvistui ja oikeus olla oma itsensä toteutuivat turvallisuudessa ryhmätoiminnassa.

2.3 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tässä luvussa esitetään tiivistetysti kehittämistutkimuksen tavoitteet. Sen jälkeen luetellaan kehittämistutkimukseen liittyvät tutkimuskysymykset, jotka raajaavat opinnäytetyön aiheen.

Opinnäytetyössä selvitettiin toimintamalleja, joilla edistetään kulttuurista osallisuutta sekä vahvistetaan osallisuuden kokemusta. Opinnäytetyön kehittämistutkimuksella oli kaksi päätavoitetta, jotka liittyvät toisiinsa tiedollisesti ja menetelmällisesti. Työn ensisijainen tavoite oli kehittää Mielen ry:n työpajoille soveltuva toimintamalli, joka edistää työpajojen asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Opinnäytetyön toinen tavoite oli vahvistaa asiakkaan osallisuuden kokemusta työpajatoiminnalla, jossa asiakkaat osallistuvat kulttuurisen osallisuuden toimintamallin kehittämiseen.

Toimintamallin kehittämistoimenpiteitä olivat asiakkaiden kanssa toteutetut käytännön työpajat, joista käytetään opinnäytetyön yhteydessä nimitystä *osallisuuspaikat*. Osallisuuspaikoissa tuotettiin ja kerättiin tutkimusaineistoa kehittämisprosessiin, joka kiinnittyi asiakkaiden kanssa toteutettuun palvelumuotoiluprosessiin. Palvelumuotoiluprosessissa kehitettiin *kulttuurisen osallisuuden toimintamallia*. Toimintamalli muotoiltiin sellaiseksi, että se edistää asiakkaiden osallistumista ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivien aikana.

Tutkimusaineistoa kerättiin, analysoitiin ja tulkittiin, jotta osattaisiin vastata seuraavaan kysymykseen, joka oli opinnäytetyön kehittämistutkimuksen pääongelma:

1. Miten Mielen ry:n asiakkaan kulttuurista osallisuutta voidaan edistää työpajatoiminnassa?

Lisäksi tutkimuksella pyrit saamaan vastauksia seuraaviin alaongelmiin:

2. Mitkä tekijät estävät työpajan asiakkaan osallistumisen ryhmämuotoisiin vierailuihin, joita työpajalta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työpäivän aikana?
3. Mitkä tekijät edistävät työpajan asiakkaan osallistumista ryhmämuotoisiin vierailuihin, joita työpajalta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työpäivän aikana?
4. Miten asiakkaan osallisuuden kokemus muuttuu, kun hän osallistuu työpajatoimintaan, jossa kehitetään kulttuurisen osallisuuden toimintamallia?

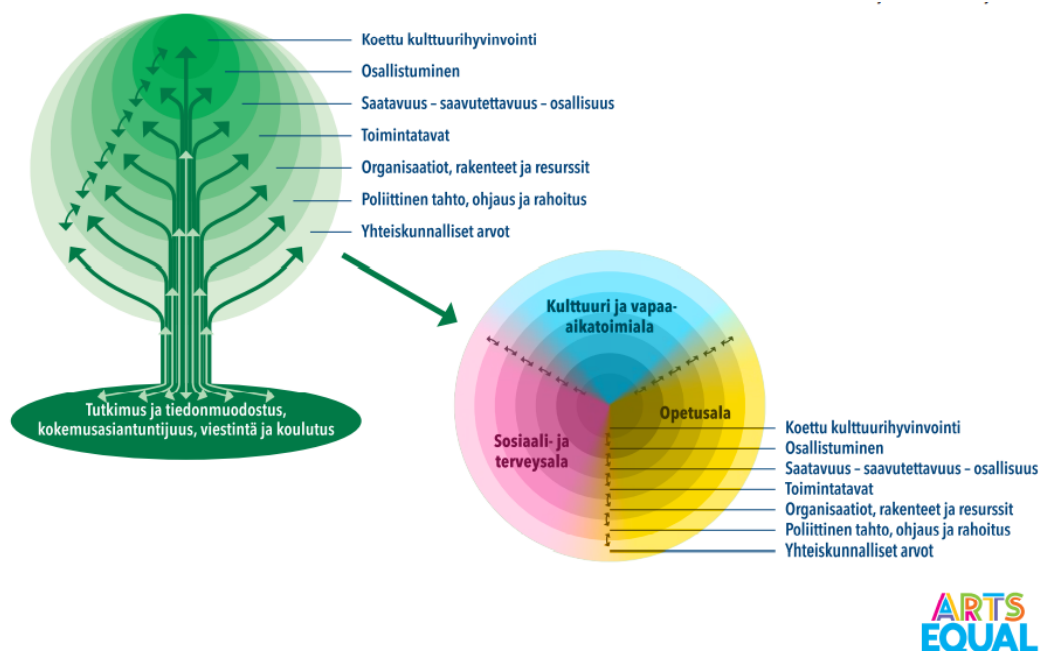
3 KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Seuraavaksi määrittelen opinnäytetyön keskeiset pääkäsitteet, kunkin omassa alaluvussa. Työssä käytettyjä termejä ovat ensiksi *kulttuurihyvinvointi* (luku 3.1), toiseksi *kulttuurinen osallisuus* (luku 3.2) ja kolmanneksi *osallisuuden kokemus* (luku 3.3). Neljäs keskeinen termi on *taiteen ja kulttuurin saavutettavuus* (luku 3.4) ja viides on *palvelumuotoiluprosessi* (luku 3.5). Kulttuurihyvinvoinnin alakäsitteinä tarkastelen termejä *taide* ja *kulttuuri*. *Kulttuuriin ja taiteeseen osallistuminen* on termi, joka ymmärretään tässä yhteydessä kulttuurisen osallisuuden alakäsitteenä.

3.1 Kulttuurihyvinvointi

Lilja-Viherlampi ja Rosenlöf (2019, 21–22) toteavat, että kulttuurihyvinvointi (engl. *cultural well-being*) on ensinnäkin henkilökohtainen kokemus siitä, että kulttuuri ja taide ovat yhteydessä omaan ja muiden ihmisten hyvinvointiin. Toiseksi kulttuurihyvinvointi tarkoittaa ilmiötä, jossa kulttuuri ja taide välittävät hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja edistävät hyvinvointia. Kolmanneksi kulttuurihyvinvoinnilla viitataan alaan, joka toimii yli sektorirajojen kulttuurihyvinvoinnin kentällä (Koivisto ym. 2020).

Koivisto ym. (2020, 4) kuvaavat kulttuurihyvinvointia laajana ekosysteeminä, jossa kulttuuri- ja vapaa-aikatoimiala, sosiaali- ja terveysala sekä opetusala jaavat yhteisen toiminta-alueen (kuva 2).



ARTS
EQUAL

Kuva 2. Kulttuurihyvinvoinnin ekosysteemi (Koivisto ym. 2020, 4)

Yhteiskunnan arvot ohjaavat poliittista päätöksentekoa ja rahoitusta, jonka tukena organisaatiot investoivat ja kehittävät kulttuurihyvinvoinnin toimintatapoja ja palveluita. Tutkimustieto ja kokemuksellinen tieto vahvistavat kulttuurihyvinvointialojen arvopohjaa ja uskottavuutta. Taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuus, saavutettavuus sekä osallisuus vahvistuvat investointien ja toimintatapojen juurtumisen myötä. Näin mahdollistetaan jokaisen ihmisen kulttuuristen perusoikeuksien toteutuminen ja tuetaan osallisuutta kulttuurihyvinvointitoimintaan läpi elämän. (Koivisto ym. 2020, 4.)

Kulttuurihyvinvoinnin yhteydessä viitataan usein Maailman terveysjärjestön (engl. *World Health Organization*) julkaisemaan raporttiin, jossa esitetään näyttöön perustuvaa tutkimustietoa siitä, että taide- ja kulttuuritoiminnalla on laajoja hyvinvointivaikutuksia ihmiselle ja yhteiskunnalle. WHO:n raportissa taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia tarkastellaan sairauksien ennaltaehkäisyn sekä niiden hoidon näkökulmasta. (Houni ym. 2021; Fancourt & Finn 2019, 8.) Vaikka taiteen avulla voidaan saada hoitovastetta sairauksien hoi-

dossa, ei taiteen ja kulttuurin käyttöä tunneta kovin hyvin terveyden edistämisen ympäristöissä, kuten esimerkiksi terveydenhuollossa. Tietoisuus kulttuurihyvinvoinnista kuitenkin yleistyy esimerkiksi lääkäreiden keskuudessa. Suomen lääkäriliiton keskuudessa jaetaan lisääntyvässä määrin tietoa taiteen menetelmistä, joiden avulla voi kehittää tunnetaitoja. Tunnetaidot, kuten tunteiden säätelyn hallinta, ovat tärkeitä mielen hyvinvoinnille. Taidetta voidaan myös käyttää syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn. (Houni ym. 2021, 17; Taide tuo...2019.)

Kulttuurihyvinvointi tarkoittaa opinnäytetyössä taide- ja kulttuurisidonnaista ryhmätoimintaa, jonka tavoite ilmaistaan selkeästi. Osallisuuspajatoiminnan tarkoitus oli vahvistaa asiakkaan kokemusta osallisuudesta sekä edistää hänen kulttuurista osallisuuttaan, joka muodostaa keskeisen osan kulttuurihyvinvointia. Kippo ym. (2023, 15) korostavat, että selkeimmin kulttuurihyvinvointitoiminnan erottaa tavanomaisesta taide- ja kulttuuri-toiminnasta ääneen sanottu ilmoitus, jossa julkisesti todetaan toiminnan edistävän hyvinvointia. Merkitykselliseksi koettu kulttuurihyvinvointitoiminta tapahtuu taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla. Kulttuurihyvinvointitoiminta on monialaista palvelua, jota eri ammattiryhmät tarjoavat.

Opinnäytetyön yhteydessä keskustellaan kulttuurihyvinvointipalveluista, joita edistetään kehittämällä kulttuurista osallisuutta Mielen ry:ssä. Kulttuurihyvinvointipalveluilla voidaan ylläpitää ja edistää asiakkaan toimintakykyä, osallisuutta ja itseilmaisua. Taide- ja kulttuuripalveluiden keinoin voidaan lisätä koettua terveyttä, elämänhallinnan tunnetta ja tukea mielenterveyttä. Kulttuuri- palveluilla mahdollistetaan osallisuus, ja niiden käyttö tukee osallistujien toimijuutta. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019.)

Edellä oleva tarkastelu osoittaa, että kulttuurihyvinvointi on arvokas ilmiö, josta hyötyvät niin yhteiskunta kuin yhteisöt. Tässä opinnäytetyössä korostuu kuitenkin yksilön kokemus kulttuurihyvinvoinnista. Kulttuurihyvinvointi voi olla Astilan (2023) mukaan omien yksilöllisten vahvuuksien löytämistä. Kulttuurihyvinvointi mahdollistaa ihmisenä nähdyn ja kuullun tulemisen. Sen avulla rakennetaan mielekästä arkipäivää ja opitaan uutta.

Taide ja kulttuuri määritellään tässä tutkimuksessa laajoina ilmiöinä, joiden olemus ja vaikutus hyvinvointiin voi vaihdella yksilöllisesti. Kulttuurihyvinvointia ei rajata esimerkiksi vain taiteen välityksellä toteutuvaksi ilmiöksi. Kulttuurihyvinvoinnin ymmärtämiseksi avaan seuraavaksi kulttuurin ja taiteen termejä, joiden mukaisesti kulttuurihyvinvoinnin ilmiö joko rajautuu tai laajenee.

Kulttuuri

Kulttuurisen vanhustyön näkökulmasta kulttuurin käsite on laaja, ja siihen kuuluu ihmisen identiteetti sekä arjen kulttuuri (Siponkoski 2020, 2–4). Ikäihmisille kulttuurihyvinvointia voi siis olla esimerkiksi vierailu puistossa tai se saattaa tarkoittaa sukan kutomista muiden kanssa. Taideasiantuntija Pia Houni (2021) kuvaa kulttuurihyvinvointia suppeammasta taiteen näkökulmasta ja toteaa, ettei kulttuurihyvinvointiin sisälly esimerkiksi liikunta, mikäli se ei ole taidelähtöistä toimintaa, kuten tanssi. Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan sellaista ammattimaista toimintaa, joka on taiteen menetelmin tapahtuvaa hyvinvoinnin edistämistyötä. Kulttuurihyvinvointi voi olla perinteistä taiteen vastaanottamista, jota on esimerkiksi tanssiesityksen katsominen.

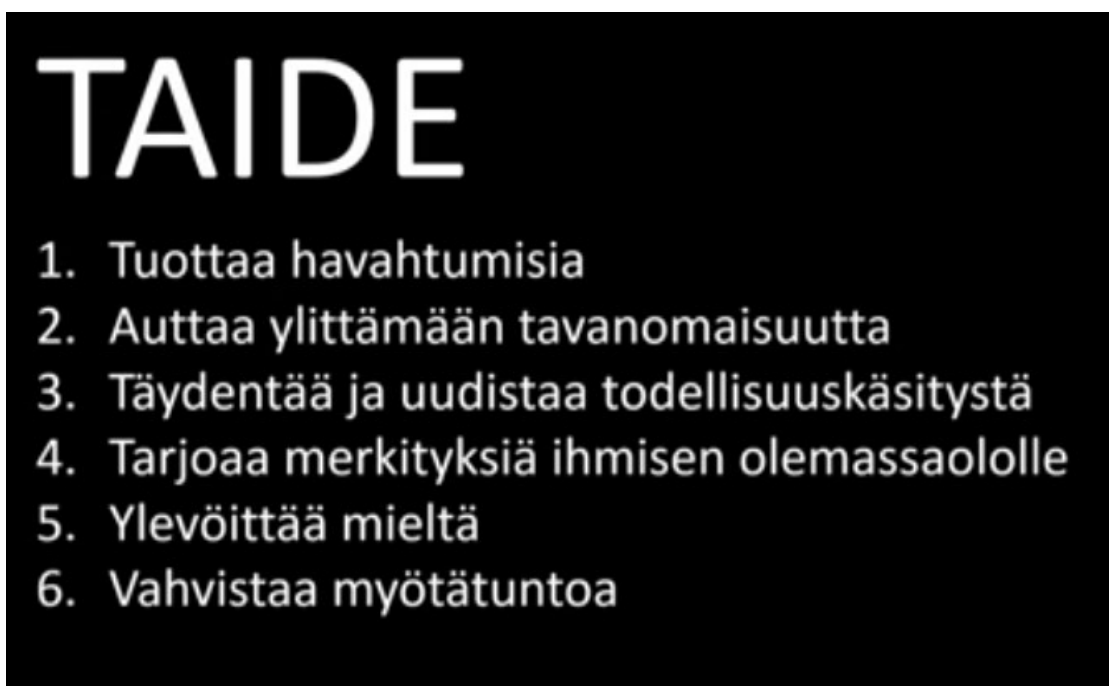
Siponkoski (2020, 2–3) kuvaa kulttuuria laajana kokonaisuutena. Se käsittää arjen kulttuurin, tavat ja harrastustoiminnan, johon kuuluu esimerkiksi ruoka-, pukeutumis- ja juhla-kulttuuri. Kulttuuriin sisältyvät liikunnasta ja luonnosta saadut kokemukset. Myös lähiympäristön esteettiset elämykset ovat kulttuuria. Napier ym. (2014, 1610) laajentaa kulttuurikäsitystä entisestään esittämällä, että kulttuuri on jaettua ymmärrystä sopimuksista, käytännöistä ja käyttäytymisestä, jota määrittävät yhteisön tavat, tottumukset, kieli ja sijainti. Jaettu ymmärrys voi olla yhteisöissä selvää tai epäselvää. Lisäksi kulttuuri on ideoita, symboleita ja konkreettisia artefakteja, jotka ylläpitävät näitä sopimuksia ja käytäntöjä sekä tekevät niistä merkityksellisiä.

Taide

Taide on luovaa, esteettistä ja kulttuurisidonnaista toimintaa, jossa korostuu sosiaalinen prosessi (Belfiore & Bennett 2008, 19). Mielen prosesseja voidaan liikuttaa taiteen voimalla, joka luo vuorovaikutusta ihmisten välille (Houni ym.

2021, 138). Ihmisellä on syvälinen tarve ilmaista ja kokea esteettistä kauneutta ympäristössään. Niin elinympäristön kuin mielen järjestely onnistuu taiteen välityksellä. Taide auttaa havaitsemaan itselle merkityksellisiä asioita. Taiteen avulla merkityksellisyydestä muodostetaan kokemuksia ja käsitellään niihin liittyviä tunteita. Koska taiteelliset menetelmät syventävät ymmärrystä merkityksellisistä asioista ja avaavat toisten ihmisten kokemuksia, voidaan niiden avulla myös kehittää empatiataitoja. (Houni 2021.)

Salonen (2022) kuvailee, miten taiteen avulla voidaan muuttaa elämän suuntaa parempaan ja rakentaa kestävää kulttuurihyvinvointia jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Hyvän tulevaisuuden näkymät syntyvät merkityksellisistä, joita taide voi auttaa löytämään. (Kuva 3.)



Kuva 3. Taide havahduttaa, uudistaa, tarjoaa merkityksellisyyttä, ylevöittää ja vahvistaa myötätuntoa (Salonen 2022).

Taide luo näkymiä hyvään elämään ja avartaa pinttyneitä ajatustapoja, koska se houkuttelee kuvittelemaan asioita, jotka ovat tavanomaisuuden ulkopuolella. Uusi parempi suunta elämälle voi syntyä taiteen avulla. Taide tarjoaa ratkaisuja kestävään hyvinvointiin, joka ylevöittää elämää ja tuo esiin ainutlaatuisuutemme. (Salonen 2022.)

Terveyden- ja hyvinvoinnin tutkimus esittää taiteeseen sitoutumisen koostuvan viidestä kategoriasta, joita ovat 1) esittävä taide, 2) kuvataide, muotoilu ja käsityö, 3) kirjallisuus, 4) kulttuuri sekä 5) digitaalinen ja sähköinen taide. Esittävä taide tarkoittaa musiikin, tanssin, teatterin, laulun ja elokuvan aloille kuuluvaa toimintaa. Kuvataiteen ja muotoilun kategoria kattaa käsityön, suunnittelun, maalauksen, kuvanveiston, tekstiilitaiteen ja valokuvauksen. Kirjallisuusfestivaalikäynnit, kirjoittaminen ja lukeminen ovat kirjallisuudelle omistautumisen muotoja. Sitoutuminen kulttuuriin ilmenee käynteinä taidenäyttelyissä, museoissa, konserteissa tai teattereissa. Digitaalisen ja elektronisen taiteen kategoria viittaa animaatioihin ja tietokonegrafiikkaan, joiden toiminta-alue on verkossa. Kategorioihin sitoutumisella tarkoitetaan niin taiteen tekemistä kuin taidetta vastaanottavaa toimintaa. (Fancourt & Finn 2019, 1.) Opinnäytetyössä noudatetaan edellä mainittua taiteen käsitteellistä määritelmää.

3.2 Kulttuurinen osallisuus

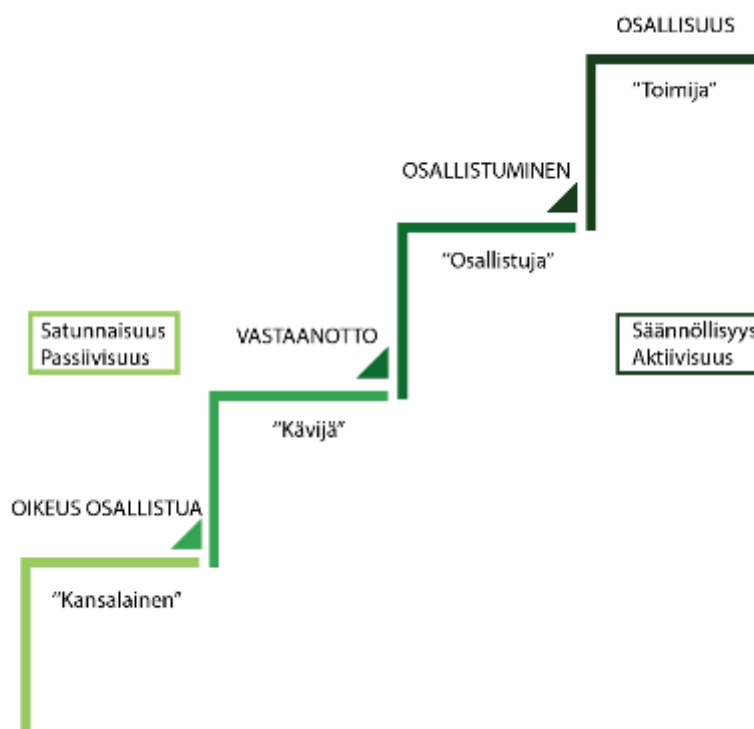
Osallisuus kulttuuriin (engl. *cultural inclusion*) on käsite, joka liitetään kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen. Kulttuurisiin perusoikeuksiin kytkeytyvä hyvinvointi syntyy kulttuuriin osallistumisen (engl. *cultural participation*) kautta ja vahvistuu saavutettavien taidekokemusten myötä (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 7–8). Ihmisoikeuksien julistuksessa, jossa luotiin perusta osallisuudelle, viitattiin ensimmäistä kertaa oikeuksiin, jotka liittyvät kulttuuriin osallistumiseen. Sitä seurasi myöhemmin laajempi keskustelu sivistyksellisistä oikeuksista, joista säädettiin myös Suomen perustuslaissa. (United Nations 2015; Virolainen 2015b, 58.) Kulttuurihyvinvointi, joka perustuu kulttuuriseen osallisuuteen, syntyy Lehikoisen ja Vanhasen (2017) mukaan kulttuuriin osallistumisen myötä ja edellyttää sivistyksellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumista.

Kulttuuriin ja taiteeseen osallistuminen

Virolainen (2015b) huomauttaa että käsitteistö, jolla kuvataan kulttuuriin osallistumista, on vaihtelevaa. Ilmiön kuvailuun käytetään erilaisia termejä, kuten esimerkiksi *taiteen* ja *kulttuurin saavutettavuus*. Sen lisäksi taide- ja kulttuurilaitoksissa käyminen tai kulttuuripalveluiden käyttäminen ovat ilmauksia, joilla

viitataan kulttuuriin osallistumiseen. Tässä opinnäytetyössä ei käytetä termiä *taiteeseen ja kulttuuriin osallistaminen*, koska *osallistaminen* nimeää käsitteen, johon liittyy mielikuva yksilöstä, jota ohjataan ylhäältä päin määrättyä päämäärää kohti (Lindholm 2015, 15). Sen sijaan opinnäytetyössä keskustellaan asiakkaiden taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisesta. Se kuvaa paremmin tähän kehittämistutkimukseen osallistujaa, jolla on omaehtoinen suhde taide- ja kulttuuritoimintaan.

Kulttuuripolitiikan näkökulmasta kulttuuriin osallistuminen nähdään Virolaisen (2015b, 60–61) mukaan neliportaisina askelmina (kuva 4).



Kuva 4. Kulttuuriin osallistumisen ja osallistamisen tasomalli julkisen kulttuuripolitiikan näkökulmasta (mukaillen Virolainen 2015b, 60–61)

Kulttuurin osallistumisen *ensimmäisellä askelmalla* toteutuvat osallistumisen perusedellytykset, joita ovat kaikille kuuluvat oikeudet osallistua kulttuuriin. Muita sivistyksellisiä oikeuksia ovat taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuus ja saavutettavuus. *Toisella askelmalla* asiakkaalle tarjotaan valmiita korkeatasoisia palveluita, mutta heidät nähdään kävijöinä, joilla ei ole todellista valtaa päättää palveluista. (Virolainen 2015b, 60–61.)

Kolmannella askelmalla asiakkaat otetaan mukaan palveluiden suunnitteluun ja heidät nähdään osallistujina. Tällä tasolla yhteistyö taide- ja kulttuurilaitosten kanssa voi olla esimerkiksi sosiokulttuurista innostamista tai yhteisötaiteen tekemistä. *Neljännellä askelmalla* kulttuuriin osallistuminen vahvistaa asiakkaan toimijuutta ja osallisuutta. Poliittisen ulottuvuuden näkökulmasta osallisuus tarkoittaa koko yhteisöä koskevien kulttuuritoimintojen kehittämistä, joihin kansalaisilla on itsellään mahdollisuus osallistua. Neljännellä askelmalla osallistuminen kulttuuriin on säännöllistä ja aktiivista. (Virolainen 2015b, 60–61.)

Edellä esitetty tasomalli on suppea tämän opinnäytetyön näkökulmasta, koska malli ei huomioi omaehtoista taiteen ja kulttuurin harrastustoimintaa. Tasomalli tarkastelee kulttuuriin osallistumista sellaisten kulttuuripalveluiden näkökulmasta, jotka ovat julkisesti tuettuja. (Virolainen 2015b.) Laajennettuna tasomalli askelmineen kuitenkin soveltuu tämän opinnäytetyön viitekehykseen. Asiakkaan osallistumista kulttuuriin tarkasteltiin kehittämistutkimuksessa tasomallin mukaisesti siten, että sen askelmiin kuuluivat julkisten taide- ja kulttuurilaitosten lisäksi sellaiset taide- ja kulttuurikohteet, jotka olivat merkityksellisiä asiakkaille. Määritelmä sisälsi asiakkaan arkiset harrastukset kotona, ja siihen kuului taide- ja kulttuurisidonnainen toiminta sosiaalipalveluiden työpajoilla.

Kulttuuriin osallistumisella oli kaksijakoinen merkitys tässä työssä. Yhtäältä sillä tarkoitettiin asiakkaan aiempia kokemuksia ryhmävierailuista, joita työpajoilta on tehty taide- ja kulttuurilaitoksiin. Näistä asiakkaiden kokemuksista osallisuuspajoissa kerättiin kokemuksellista tietoa. Toisaalta kulttuuriin osallistuminen tarkoitti asiakkaan konkreettista osallistumista osallisuuspajoihin, joissa edistettiin kulttuurista osallisuutta ja tuotettiin uutta tietoa.

3.3 Osallisuuden kokemus

Osallisuus on yksi Mielen ry:n arvoista ja ilmiö, joka ohjaa opinnäytetyön tekemistä. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa osallisuudesta keskustellaan usein termein *social inclusion* tai *engagement* (Virolainen 2015a, 16). Osallisuuden alkujuuret luotiin vuonna 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmalli-

sessä julistuksessa, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat tasa-arvoisia. Lisäksi julistuksessa todetaan, että kaikille yksilöille kuuluu vapaus, oikeus ja valta päättää itseään koskevista asioista (United Nations 2015). Tänä päivänä osallisuudesta keskustellaan useissa eri yhteyksissä, kuten hallitusohjelmissa, kuntien strategioissa ja hankkeissa (Leemann 2023).

Osallisuutta lähestytään usein sitä edistävän toiminnan näkökulmasta, johon osallistuvat esimerkiksi Suomen hallitus, kunnat ja Euroopan unioni. Osallisuuden edistämiseksi pyritään lisäämään hyvinvointia ja torjumaan eriarvoisuutta, köyhyyttä sekä syrjäytymistä (THL 2023a; THL 2023d). Osallisuuden vastakohta on osattomuus ja syrjäytyminen (Heikkinen 2022, 16). Osallisuutta edistävä toiminta rakentuu osallisuudesta omaan elämään ja yhteisöön. Sen lisäksi osallisuus vaikuttamisen prosesseihin sekä yhteiseen hyvään edistää toiminnallista osallisuutta. (THL 2023c.)

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokrassa osallisuus tarkoittaa kuulumista kokonaisuuteen, joka mahdollistaa hyvinvoinnin ja merkityksellisten vuorovaikutussuhteiden luomisen. Vaikuttamisen mahdollisuudet edistävät osallisuutta. Kun yksilö uskoo mahdollisuuksiinsa vaikuttaa, hän voi osallistua oman elämänsä kulkuun ja toimintoihin, joita ovat palvelut tai yhteisölliset asiat. (Isola ym. 2017.)

Leemann (2023) toteaa, että tutkimuskirjallisuudessa osallisuus jaetaan objektiiviseen ja subjektiiviseen ulottuvuuteen. Objektiivinen ulottuvuus tarkoittaa konkreettisia ja määrällisesti mitattavia ilmiöitä, jotka liittyvät osallisuuteen. Sellaisia ovat esimerkiksi äänestäminen. Subjektiiviseen ulottuvuuteen kuuluvia osallisuuden ilmiöitä on vaikeampi mitata, koska ne ovat kokemuksellisia tekijöitä, kuten on tunne johonkin yhteisöön kuulumisesta. Osallisuuden kokemuksella on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023e) mukaan suuri merkitys yksilön kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille, kuten esimerkiksi elämänlaadulle sekä työ- ja toimintakyvylle. Osallisuuden kokemuksen puute voi olla yhteydessä mielenterveyshäiriöihin ja saattaa vaikuttaa haitallisesti muun muassa fyysiseen terveyteen tai koettuun yksinäisyyteen.

Opinnäytetyössä osallisuuden ilmiötä arvioitiin subjektiivisen ulottuvuuden näkökulmasta, joka tarkoitti osallisuuden kokemuksellista (engl. *social inclusion*) näkökulmaa. Koska osallisuuden kokemuksella on osoitettu olevan yhteys terveyteen, mielenterveyshäiriöihin sekä elämänlaatuun (THL 2023e), osallisuusindikaattorilla oli mahdollista arvioida osallisuuspajatoiminnan vaikutuksia asiakkaiden kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Osallisuuden kokemusta voidaan edistää pienillä interventioilla ja paikallisella toiminnalla (Leemann 2023). Siten opinnäytetyön yhteydessä oletettiin, että viisi viikkoa kestäväällä osallisuuspajatoiminnalla oli mahdollista vahvistaa asiakkaiden kokemusta osallisuudesta.

Leemann (2023) toteaa, että vuonna 2016 Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ryhdyttiin kehittämään mittaria, jolla voitaisiin mitata osallisuuden kokemusta. Työn tuloksena syntyi tieteellisesti validoitu osallisuusindikaattori (engl. *Experiences of Social Inclusion Scale*), jonka arvioima osallisuuden kokemus koostuu kolmesta ulottuvuudesta. Niitä ovat kuulluksi tuleminen, sosiaaliset suhteet ja merkityksellisyys. (Kuva 5.)



Kuva 5. Osallisuuden kokemus koostuu kolmesta ulottuvuudesta, joita ovat kuulluksi tuleminen, sosiaaliset suhteet sekä merkityksellisyys (Leemann 2023).

Kolme eri ulottuvuutta muodostavat yhdessä viitekehyksen osallisuuden kokemukselle. Kuulluksi tuleminen merkitsee vaikuttamisen mahdollisuuksia, joiden välityksellä yksilö voi ohjata omaa elämäänsä ja vaikuttaa elinympäristöönsä. Sosiaalisten suhteiden ulottuvuus kuvaa tarvetta kuulua itselle tärkeään yhteisöön, jossa tulee kuulluksi ja hyväksytyksi. Osallisuuden kokemuksen kolmas ulottuvuus on merkityksellisyys, joka syntyy päivittäisen elämän toiminnoista. (Leemann 2023.)

Osallistuminen

Termejä *osallisuus* (engl. *inclusion*) ja *osallistuminen* (engl. *participation*) käytetään rinnakkain, vaikka ilmiöt eroavat hieman toisistaan (Leemann 2023). Osallisuuteen liitetään kokemus omasta toimijuudesta, ja se on jotain syvällisempää ja merkityksellisempää kuin osallistuminen (Virolainen 2015b, 56). Osallisuuden kokemuksen voi saavuttaa osallistumalla (THL 2023d).

3.4 Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus

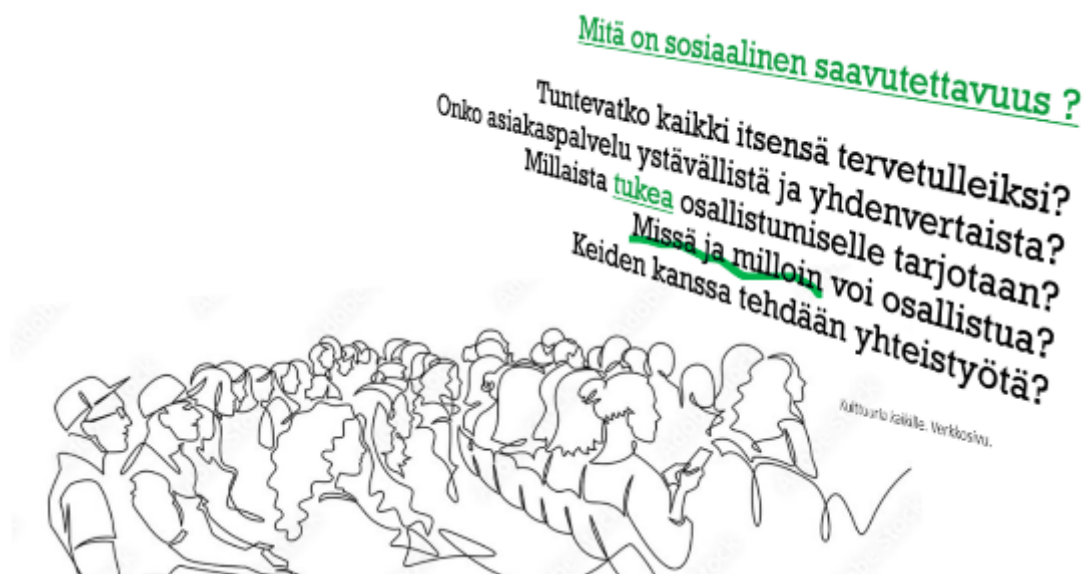
Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen edellytyksiä ovat taiteen ja kulttuuriin saatavuus (engl. *availability*) ja saavutettavuus (engl. *accessability*), jotka tarkoittavat eri asioita. Saatavuuden käsite ei ota kantaa siihen, ovatko palvelut saavutettavia eli toimivia. Taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuus (engl. *accessibility of arts and cultural services*) on edellytys yhdenvertaiselle taiteelle ja kulttuurille, joka kuuluu kaikkien arkeen ja juhlaan. (Lahtinen ym. 2017.) Taide- ja kulttuuripalvelut ovat saavutettavia silloin, kun ne ovat erilaisen yksilöiden ja ryhmien käytettävissä helposti ja esteettömästi. Toisin sanoen kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua saavutettavaan taiteeseen ja kulttuuriin (OKM 2023; Lehikoinen & Vanhanen 2017.) Kulttuurihyvinvointia voidaan vahvistaa parantamalla taiteen ja kulttuurin yhdenvertaista saavutettavuutta (Lehikoinen 2017).

Saatavuudella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, minkälaisia taide- ja kulttuuripalveluita kaupungissa on tarjolla (Lahtinen ym. 2017). Tässä opinnäytetyössä ei tarkastella taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta. Tämä rajaus johtuu ensiksi siitä, että kehittämistutkimuksen tavoite ei ole vaikuttaa taide- ja kulttuuri-kohteiden saatavuuteen. Toiseksi taloudellisesti saatavat taide- ja kulttuuri-kohteet, joihin Mielen ry:n asiakkaat pääsevät Kaikukortilla, ovat jo ennalta määritellyt.

Kulttuurin ja taiteen saavutettavuutta edistetään poistamalla eriarvoisuutta aiheuttavia järjestelmiä (Lehikoinen & Vanhanen 2017). Yhdenvertaisen osallistumisen esteitä on monenlaisia. Esteiden muodostumiseen voivat vaikuttaa muun muassa aistit tai viestintä. Niiden lisäksi ymmärtämisen ongelmat tai

asenteet voivat vaikeuttaa taide- ja kulttuuripalveluiden käyttöä. Kulttuuriin osallistumisen esteitä saattavat aiheuttaa myös sosiaaliset ja taloudelliset tekijät. Esteenä yhdenvertaiselle osallistumiselle saattaa olla puutteellinen päätöksenteko. (OKM 2023; Taikusydän 2023.)

Kulttuuria kaikille -palvelu (2023b) toteaa, että saavutettavien kulttuuripalveluiden suunnittelu edellyttää moninaisten tarpeiden huomioimista. Taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuutta edistävät esimerkiksi 1) rakennetun ympäristön esteettömyys, 2) sosiaalinen saavutettavuus, 3) strategiat ja suunnitelmat, 4) viestinnän saavutettavuus, 5) hinnoittelu, 6) saavutettavuus eri aistien avulla, 7) ymmärtämisen tukeminen sekä 8) alueellinen saatavuus. Kuvassa 6 esitetään kysymyksiä, joita pohtimalla voi löytää ratkaisuja taide- ja kulttuuripalveluiden sosiaalisen saavutettavuuden edistämiseksi.

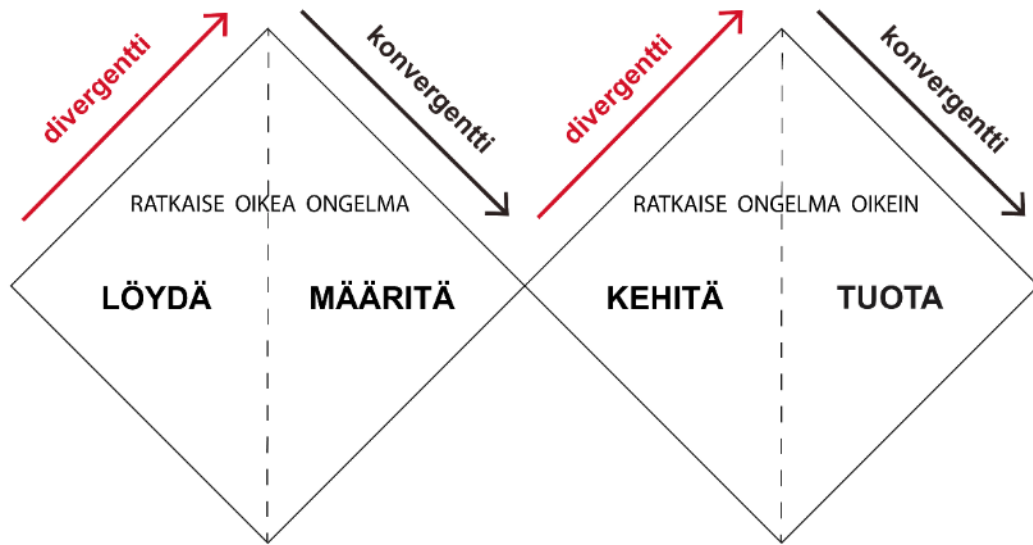


Kuva 6. Sosiaalinen saavutettavuus (mukaiillen Kulttuuria kaikille-palvelu 2023b)

Sosiaalista saavutettavuutta on mahdollista edistää esimerkiksi tekemällä kaikkien olo tervetulleeksi ja tuottamalla asiakaspalvelua, joka on ystävällistä ja yhdenvertaista. Sen lisäksi sosiaalista saavutettavuutta voidaan vahvistaa tukemalla osallistumista tai viestimällä selkeästi osallistumisen eri mahdollisuuksista. Sosiaalista saavutettavuutta voidaan kehittää valitsemalla sellaiset yhteistyökumppanit, jotka tukevat sosiaalista saavutettavuutta. (Kulttuuria kaikille -palvelu 2023b.)

3.5 Palvelumuotoiluprosessi

Palvelumuotoiluprosessin (engl. *service design process*) kuvaamiseen käytetään tuplatimantiksi (engl. *double diamond*) kutsuttua prosessimallia. Tuplatimantti-prosessimalli kuvaa suunnitteluprosessia, jonka metodologian on kehittänyt Design Council (2023) vuonna 2004. (Kuva 7.)



Kuva 7. Design Council -organisaation kehittämä tuplatimantti-prosessimalli (mukaillen Design Council 2023; Koivisto ym. 2021, 43)

Palvelumuotoiluprosessi kuvaa menetelmää, jonka avulla opinnäytetyön tutkimus liittyy kehittämistiedon tuottamiseen, keräämiseen ja analysointiin. Palvelumuotoiluprosessissa toimitaan muotoiluajattelun (engl. *design thinking*) mukaisesti. Palvelumuotoiluprosessi koostuu neljästä eri vaiheesta, joita ovat *löydä, määritä, kehitä ja tuota*. Kaikissa neljässä eri vaiheessa voidaan käyttää hyväksi satoja vaihtoehtoisia menetelmiä, jotka vuorotellen rajaavat ja luovat erilaisia mahdollisuuksia, joiden avulla suunnitteluprosessi etenee. (Koivisto ym. 2021.)

Tuplatimantti-prosessimallissa on kaksi timantin muotoista osaa, joista ensimmäinen on olemukseltaan *ongelman tunnistamisen* prosessi ja toinen on *ratkaisun kehittämisen* prosessi. Prosessin ensimmäinen osa on sekä tutkimuksellinen että analyttinen prosessi, jonka aikana pyritään määrittelemään oikea ongelma. Jälkimmäinen timantin muotoinen osa on luonteeltaan luova kehittämisen prosessi, jonka tavoitteena on ideoida

innovatiivinen ratkaisu määriteltyyn ongelmaan. Prosessimallin timanttien muodot kuvaavat divergenttiä ja konvergenttia ajattelua, jotka vuorottelevat prosessin aikana. Divergentti ajattelu laajentaa mahdollisuuksia ja luo lisää vaihtoehtoja. Konvergentti ajattelu puolestaan tiivistää ja analysoi vaihtoehtoja. (Koivisto ym. 2021, 43.)

4 TAIDE- JA KULTTUURITOIMINTA MIELEN RY:N TYÖPAJOILLA

Ryhmävierailut taide- ja kulttuurilaitoksiin ovat Mielen ry:n kulttuurihyvinvointiin liittyvää toimintaa, joiden kehittämiseen opinnäytetyössä tartutaan. Tässä pääluvussa kerron ensin Mielen ry:stä, joka on opinnäytetyön yhteistyökumppani työelämässä (luku 4.1). Sen jälkeen kuvaan Mielen ry:n työpajoilla tekemiäni havaintoja, joista opinnäytetyön kysymyksenasettelu sai alkunsa (luku 4.2). Lopuksi käsittelen Kaikukortti-toimintaa ja mainitsen Tampereen taide- ja kulttuurikohteet, jotka ovat Mielen ry:n ja kehittämistutkimuksen sidosryhmiä (luku 4.3).

4.1 Mielen ry

Mielen ry:n kaltaiset järjestöt ovat yleishyödyllisiä organisaatioita. Sosiaali- ja terveysministeriö (2023c) toteaa järjestöjen edistävän asukkaiden hyvinvointia ja vahvistavan kansalaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Yhteiskunnallista demokratiaa edistämällä järjestöt täydentävät hyvinvointipalveluita ja tasaavat sosiaalisia eroja (Kaunismaa 2022, 103). *Järjestö* ja *yhdistys* ovat termejä, joita käytetään usein synonyymeinä (Lind & Kaunismaa 2022, 7). Näin toimitaan myös tämän opinnäytetyön yhteydessä, kun keskustellaan Mielen ry:stä.

Mielen ry on päihde- ja mielenterveysyhdistys, jolla on toimipisteitä Tampereella, Ylöjärvellä ja Pirkkalassa. Yhdistys tarjoaa palveluita kuntien, Kelan ja TE-palveluiden asiakkaille, ja sillä on tiivis yhteistyöverkosto julkisen sektorin kanssa. Tampereen kaupunki ostaa yhdistykseltä työllistymistä edistäviä ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluita. Sen lisäksi yhdistyksessä toimii Mielen Avoin Opisto, joka tuottaa avointa ryhmätoimintaa ja koulutusta kaikille, joita kiinnostaa mielen hyvinvointi. (Mielen ry 2023a; Väliäho 2023c.)

Mielen ry:n toimintaa määrittävät organisaation arvot, joita ovat ilo, toivo, osallisuus ja uudistuminen. Yhdistyksen toiminnan viitekehys perustuu toipumisorientaatioon (engl. *recovery orientation*), joka nostaa esiin osallisuuden, kansalaisoikeudet ja ihmisarvon. Osallisuutta ja vaikuttamista edistävät toimintamuodot ovat yhdistyksen strateginen valinta. (Arvot ja strategia 2023.)

Opinnäytetyön kehittämistutkimus rajautui kohderyhmään, joka koostui Mielen ry:n työpajojen asiakkaista Tampereella. Mielen ry:llä on noin 14 erilaista työpajaa (Mielen ry 2023b), joilla käy yhteensä noin 400 asiakasta. Osa asiakkaista toipuu mielenterveysongelmista tai riippuvuuksista, mutta myös muut sairaudet sekä elämänkriisit saattavat vaikuttaa heidän toimintakykyynsä. Asiakkaista 2/3 osallistuu työllistymistä edistäviin palveluihin ja 1/3 kuuluu sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden piiriin (Väliaho 2023c).

Kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi on hyvät lähtökohdat Mielen ry:ssä. Taideteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset tunnustetaan työpajoilla työvalmennuksen keinoina. Kuvan 8 valokuvat välittävät havaintojani siitä, miten taidetta ja kulttuuria käytetään tavoitteellisesti työmenetelminä työpajojen toiminnassa.



Kuva 8. Valokuvia Mielen ry:n työpajoilta

Oikealla asiakas maalaa luovalla työpajalla hevosmagneettia, joka on valmistettu puusta. Vasemmanpuoleinen kuva on erikoistekniikan ja kudonnan työpajalta, jossa asiakas on virkannut keltaisesta kierrätyskuteesta korin. Neula-huovutettuja Ukrainasydän-aiheisia rintakoruja on hinnoiteltu koriin myytäväksi.

Mielen ry:n toipumisorientaation viitekehys kannustaa vahvasti kulttuurin hyödyntämiseen, joka on sulautunut osaksi toipumista edistäviä toimintoja (Noussiainen 2022). Työpajoilla asiakkaat voivat osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan itse tekemällä. Luovalla pajalla tehdään taidetta ja useilla muilla pajoilla opetellaan kädentaitoihin perustuvia työtehtäviä. Osa asiakkaista valmistaa tuotteita myyntiin. Välillä työpajoilla tehdään alihankintatöitä ulkopuolisille tilaajille. (Mielen ry 2023c.)

Toinen tapa, miten Mielen ry jakaa kulttuurihyvinvoinnin ilosanomaa, on Kaikukortti-toiminta. Kaikukortti-toimintamalli edistää kulttuurihyvinvoinnin taloudellista saavutettavuutta myös työpajoilla. Mielen ry myöntää tamperelaisille asiakkailleen Kaikukortteja, joilla pääsee yli kahteenkymmeneen tamperelaiseen taide- ja kulttuurikohteeseen ilmaiseksi (Ruusuvuori 2023a). Kaikukortin ansiosta taide- ja kulttuuripalvelut ovat asiakkaiden saavutettavissa huolimatta siitä, että suuri osa heistä kokee taloudellisen tilanteensa haastavaksi. Kaikukortin käyttöön liittyvistä asioista tiedotetaan työpajojen kulttuurihyvinvoinnin ilmoitustaululla (kuva 9).



Kuva 9. Mielen ry:n kulttuurihyvinvoinnin ilmoitustaulu työpajoilla

Ilmoitustaululle kootaan tietoa ajankohtaisista taide- ja kulttuuritapahtumista, ja sen avulla välitetään asiakkaille tietoa Kaikukortin käytöstä. Kulttuurihyvinvointiin keskittyvä infotaulu toimii myös asiakkaiden ajatusten ilmaisuväylänä. Erikoistekniikan ja kudonnan asiakkaat ilmaisevat mielipiteensä käsityöaktiivisia hyödyntäen.

Kolmanneksi Mielen ry:n asiakkaiden kulttuurihyvinvointia edistetään työtoimintapäivinä ryhmävierailuilla ja retkillä, joita työpajoilta tehdään luontoon sekä liikunta-, taide- ja kulttuurikohteisiin. Ryhmävierailuja tehdään erityisesti sellaisiin taide- ja kulttuurikohteisiin, jotka ovat Kaikukortti-kohteita, koska ne ovat taloudellisesti saavutettavia eivätkä siten rasita järjestön taloudellisia resursseja.

Sosiaalinen kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta ovat sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalipalvelua (Heinonen 2023; Juurikkala 2023). Kuntouttava työtoiminta perustuu kuntouttavan työtoiminnan lakiin ja on tarkoitettu työttömille, jotka saavat työttömyyskorvausta tai toimeentulotukea. Työttömän työ- tai toimintakyky katsotaan sellaiseksi, että se rajoittaa osallistumista työhön ja työvoimapaalveluihin. Kuntouttavan työtoiminnan tavoite on ehkäistä syrjäytymistä sekä vahvistaa elämänhallintaa ja toimintakykyä. Asiakas osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan osapäiväisesti 1–4 kertaa viikossa 3–24 kuukauden ajan. (Heinonen 2023; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189; Väliaho 2023c.) Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat eivät ole työttömiä työnhakijoita vaan tulevat toimeen joko työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella (Väliaho 2023c).

4.2 Havaintoja kulttuuriin osallistumisen esteistä

Opinnäytetyön aihe sai alkunsa havainnoistani työympäristössä, joka sijoittuu Mielen ry:n työpajoille. Näköala kehittämisen tarpeeseen syntyi epätydyttäivistä tilanteista liittyen ryhmävierailuihin, joita suunnittelin asiakkaille työpajoilla. Ryhmävierailujen toteutus taide- ja kulttuurilaitoksiin osoittautui usein haasteelliseksi, koska joidenkin asiakkaiden osallistuminen jäi melkein aina toteutumatta. Taide- ja kulttuurikohteisiin tehdyt vierailut näyttäytyivät minulle hyvinvointipalveluina, jotka eivät johtaneet kaikkien asiakkaiden kohdalla osallisuuden kokemukseen. Tieto tulevasta ryhmävierailusta taide- ja kulttuurikohteeseen aiheutti asiakkaissa melko usein jännittämistä ja pelkoja, joka johtivat osallistumattomuuteen. Siten taide- ja kulttuurikohteisiin tehdyt ryhmäkäynnit eivät olleet kaikille saavutettavia.

Opinnäytetyön hypoteesiksi muodostui väite, että Mielen ry:n työpajoilta tehdyt ryhmävierailut taide- ja kulttuurikohteisiin eivät sellaisenaan tue asiakkaiden yhdenvertaista osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Hypoteesi perustui ensisijaisesti havaintoihin, joita tein työelämässä. Havaintojeni tueksi löysin tutkittua tietoa, joka käsittelee mielenterveysongelmista kuntoutuvien huomioimista museoissa. Aihealueesta tehdyn kyselyn yhteydessä todetaan, että kokemus ryhmävierailusta museoon voi olla mielenterveys- ja päihdeongelmista toipuvalla vaikea. Käynti museossa saattaa jopa ahdistaa sosiaalisten pelkojen tai minän haurauden takia. (Haataja 2010.)

Ihmispaljouteen liittyvästä ahdistuksesta kertoo myös Mielen ry:n keräämä asiakaspalaute, joka saatiin työpajojen asiakkailta maaliskuussa 2023 (Väliaho 2023b). Omin sanoin kirjoitettua palautetta tuli asiakkailta runsaasti. Eräässä palautteessa asiakas avaa kokemustaan ihmispaljoudesta esimerkiksi näin:

Tyytyväinen muuten, mutta välillä ahdistaa, jos on paljon ihmisiä samaan aikaan.

Samankaltaisia tunnelmia välittyi toisenkin asiakkaan antamasta palautteesta:

Enimmäkseen tykkään. Jos väkeä on enemmän, minua hieman ahdistaa. ---

Kun työpajoilla käyviltä asiakkailta kysyttiin, mitä uutta toimintaa yhdistys voisi tarjota heidän hyvinvointinsa tueksi, usein toiveeksi nousi retkien ja vierailujen tekeminen sekä elämykset. Tutustumiskäyntejä ja vierailuja toivottiin siitä huolimatta, että niihin tuntui liittyvän sosiaalista ahdistusta, kuten seuraavasta palautteesta voi päätellä:

On hyvä, kun on menoa muuallekin kuin mökille, mutta itse pärjäisin paremmin pienemmissä ryhmissä. Ihmispaljous ahdistaa.

Toisessa asiakaspalautteessa todetaan, että vaikka retkille ja vierailuille lähteminen ovat epä mukavuusalueelle menemistä, se kuitenkin kannattaa ja vahvistaa:

Lisää altistusta sosiaaliin kanssakäymisiin myös pajan ulkopuolella, jotta uskallus mennä erilaisiin paikkoihin vahvistuisi.

Edellä mainitut havainnot ja asiakaspalautte veivät huomioni esteisiin, jotka liittyvät taide- ja kulttuurikohdevierailuihin. Pohdin, miten osallistumiseen vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen auttaisi kehittämään ryhmävierailuja, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurilaitoksiin. Halusin tietää, mitkä olivat todellisia syitä asiakkaiden osallistumattomuudelle. Samalla oivalsin palvelumuotoilun sopivan menetelmäksi ongelman määrittelyyn, koska se mahdollistaa syvällisen asiakasymmärryksen keräämisen. Palvelumuotoilu istuu hyvin suomalaiseen ei-hierarkkiseen yhteiskuntaan, jossa asiakkaiden ja henkilökunnan on luontevaa osallistua kehittämiseen. Asiakkaiden arvot, tarpeet ja tunteet huomioidaan palvelumuotoiluprosessissa, joka keskittyy ihmislähtöisten kokemusten ja prosessien kehittämiseen. (Koivisto ym. 2021.)

Puhuin ajatuksistani ääneen työpaikalla. Mielen ry:n työpajojen esihenkilö Väliaho (2023a) vahvisti käsitystäni siitä, että Kaikukortin käytön helpottaminen lisäisi iloa yhteisössä ja sopisi hyvin Mielen ry:n arvoihin. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tulisi yleisesti poistaa esteitä, jotka ovat sosiaalisesti tavoitettavien palveluiden tiellä. Saatuaani rohkaisua aihealueen kehittämiseen päädyin valitsemaan kulttuurisen osallisuuden opinnäytetyöni aiheeksi.

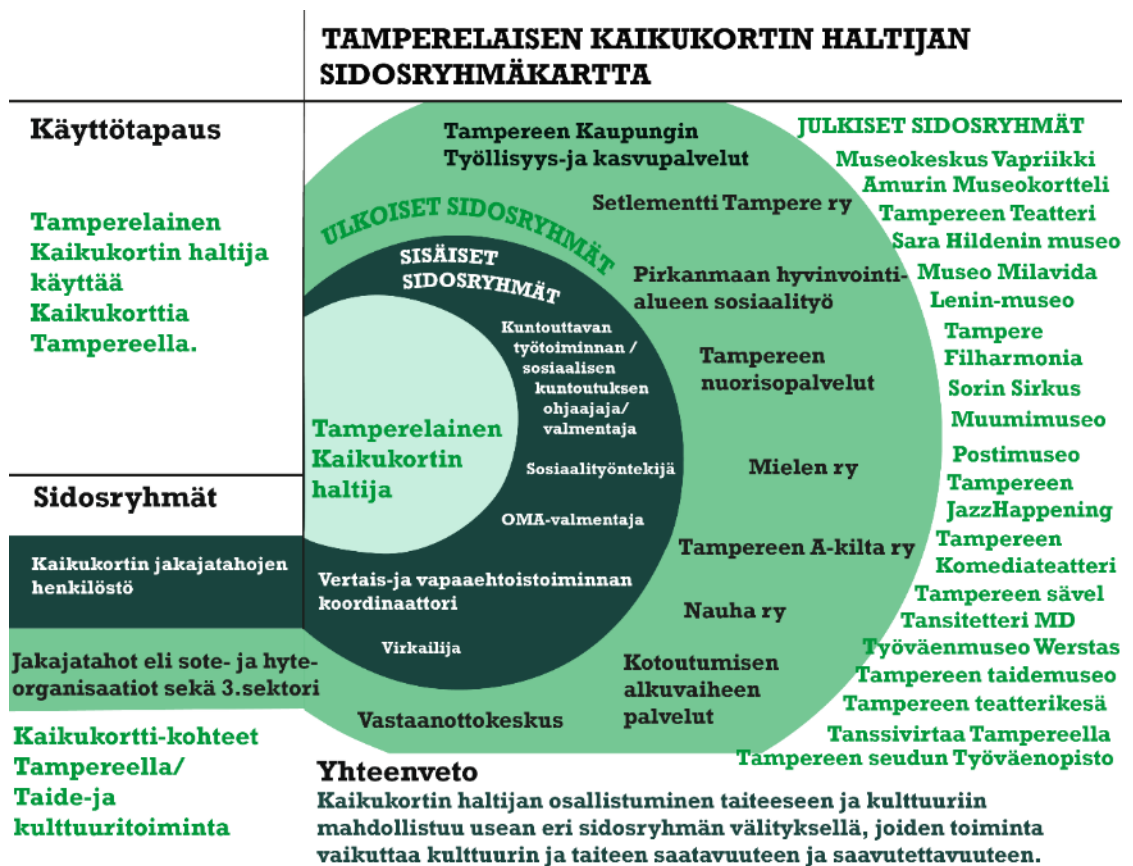
4.3 Kaikukortti ja Tampereen Kaikukortti-kohteet

Opinnäytetyön kulttuurisen osallisuuden kehittäminen liittyy Kaikukortin käyttöön, joka mahdollistaa Mielen ry:n asiakkaille maksuttoman sisäänpääsyn useaan taide- ja kulttuurikohteeseen. Kaikukortti on vuonna 2014 aloitettu toimintamalli, joka edistää vähävaraisten kulttuurihyvinvointia Suomessa. Kaikukortti-toiminta on hyvinvointi- ja terveyden edistämisen, sosiaali- ja terveydenhuoltoalan sekä kulttuuritoimen yhteistyönä toteutettu toimintamalli, joka on käytössä noin 60 kunnassa. Kaikukortti-toimintaa ylläpitää Kulttuuria kaikille -palveluun kuuluva Kaikukeskus, ja perusrahoitus toimintaan saadaan opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Kaikukortin arvopohja perustuu yhdenvertaisuuteen ja saavutettavuuteen. (Kulttuuria kaikille -palvelu 2023a.)

Kulttuuria kaikille -palvelu (2023a) esittää, että Kaikukortin haltija on vähävarainen 16 vuotta täyttänyt kansalainen, jolla on asiakkuus korttia jakavassa palvelussa. Kaikukortti on henkilökohtainen, mutta sen haltija voi hankkia

maksuttomia pääsylippuja alle 16-vuotiaille lapsilleen ja lapsenlapsilleen, jotka osallistuvat samaan tapahtumaan haltijan kanssa. Kortin jakajataho on usein hyvinvointi- ja terveyden edistämisen tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimija. Jakajataho voi myös olla 3:n sektorin toimija, kuten Mielen ry.

Kaikukortti-kohde on Kaikukortti-verkoston kuuluva taide- ja kulttuuritoimija. Kaikukortilla saa alennusta Tampereen seudun työväenopiston kursseista. Tampereen Kaikukortti-kohteet on lueteltu kuvassa 10, joka esittää tamperelaisen Kaikukortti-haltijan sidosryhmäkarttaa.



Kuva 10. Tamperelaisen Kaikukortti-haltijan sidosryhmäkartta

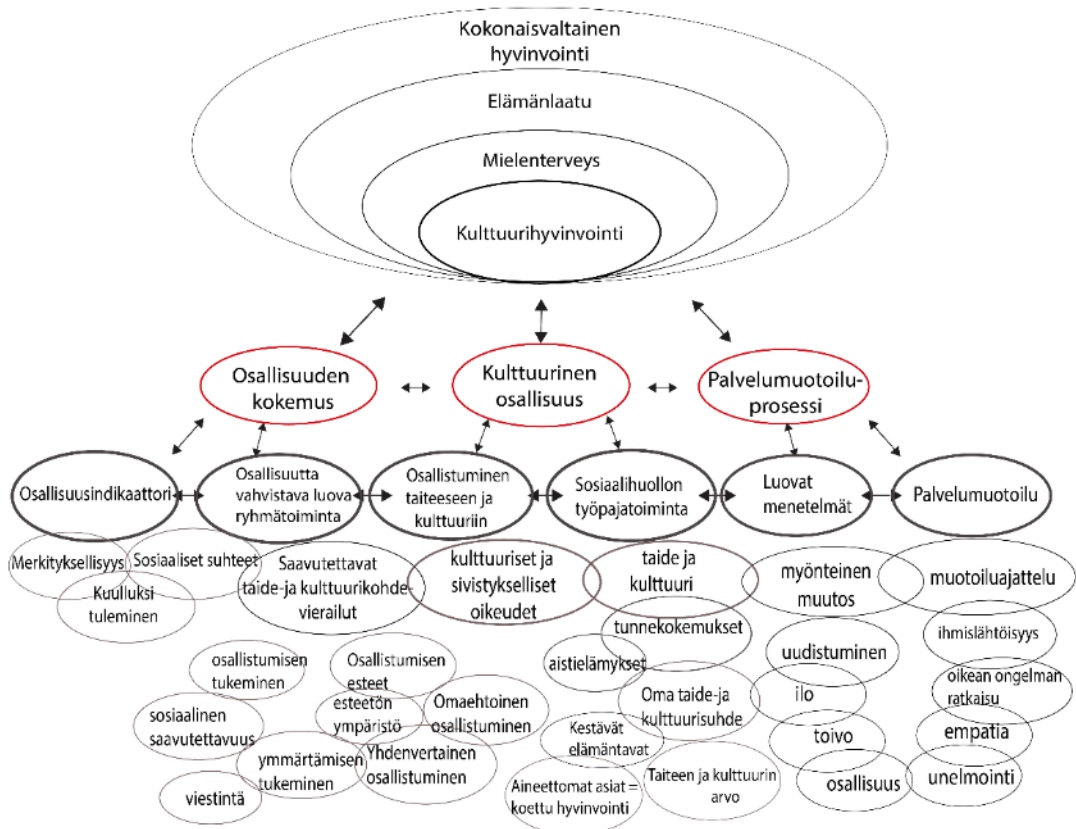
Kaikukortin sidosryhmäkartta kuvaa käyttötapausta, jossa tamperelainen Kaikukortin haltija käyttää Kaikukorttia Tampereella. Sisäiset sidosryhmät ovat henkilöstöä, joka jakaa Kaikukortteja asiakkailleen. Ulkoiset sidosryhmät esittävät Kaikukortin jakajaorganisaatioita Tampereella. Kaikista kaukaisimpana Kaikukortin haltijasta ovat julkisen sidosryhmän Kaikukortti-kohteet. Sidosryhmäkartan sidosryhmien välityksellä toteutuu tamperelaisen Kaikukortin haltijan osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin.

5 TUTKIMUSASETELMA

Seuraavaksi esittelen opinnäytetyön visuaalisen käsitekartan ja viitekehysten (luku 5.1). Sen jälkeen keskustelen kulttuurihyvinvoinnista kestävien tulevaisuudennäkymien valossa (5.2). Lopuksi perustelen kulttuurisen osallisuuden kehittämistarvetta nykypäivän työelämäkontekstissa, joka sijoittuu sosiaali- ja terveysalalle (luku 5.3).

5.1 Käsitekartta ja viitekehys

Käsitekartta on esiyymmärrykseeni ja taustateoriaan perustuva esitys siitä, mitkä ilmiöt liittyvät aihealueisiin, jota tutkin ja kehitän opinnäytetyössä. Käsitekartta kuvaa opinnäytetyön kokonaisalaa ja selittää käsitteiden suhdetta toisiinsa. (Kuva 11.)

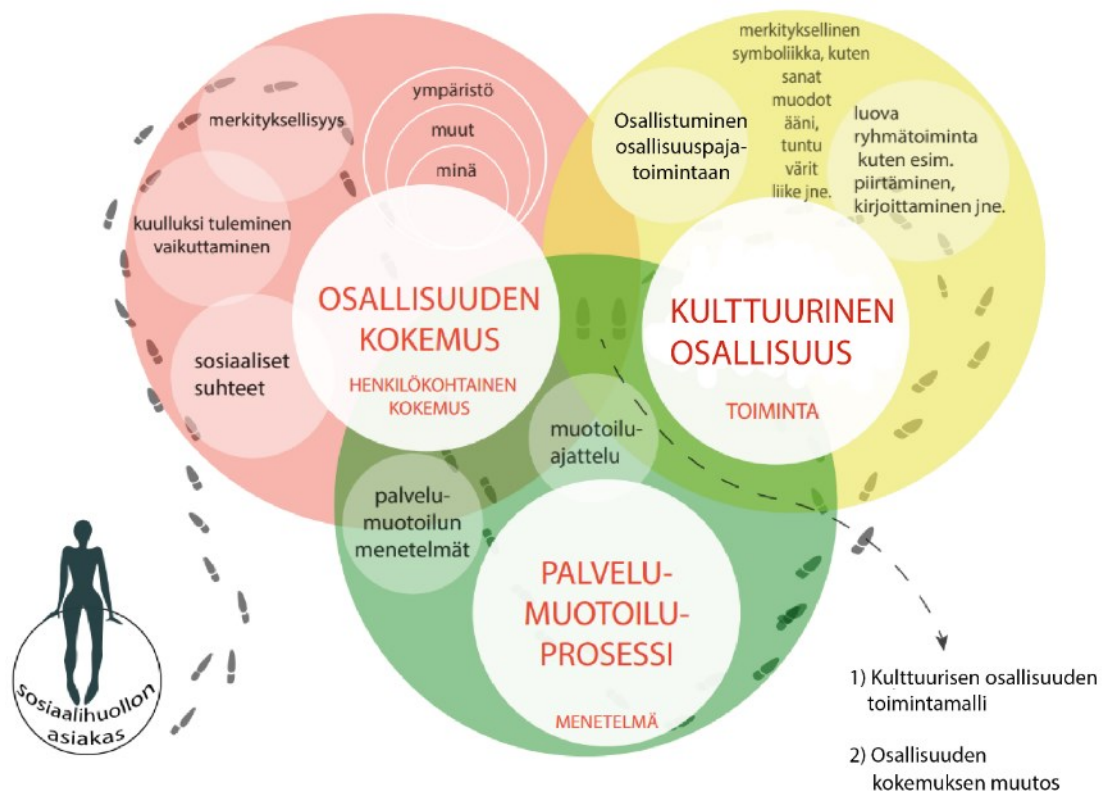


Kuva 11. Opinnäytetyön käsitekartta

Opinnäytetyön keskeisimmät ilmiöt on rajattu käsitekartassa punaisilla soikeilla. Opinnäytetyössä osallisuuden ilmiö tarkoittaa osallisuuden kokemuksel-

lista näkökulmaa. Myös kulttuurista osallisuutta tarkastellaan asiakkaiden henkilökohtaisten kokemusten näkökulmasta. Kulttuurinen osallisuus on ilmiö, jota edistää osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin. Osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin kehitettiin asiakkaiden kanssa palvelumuotoiluprosessissa, joka toteutettiin muotoiluajattelun periaatteiden mukaisesti. Samanaikaisesti asiakkaiden osallisuuden kokemusta vahvistettiin luovan taide- ja kulttuurisidonnaisella toiminnalla. Asiakkaan osallisuuden kokemusta arvioitiin ennen ja jälkeen palvelumuotoiluprosessin osallisuusindikaattorilla.

Kuvassa 12 on esitetty kehittämistutkimuksen viitekehys. Se rajaa opinnäytetyön keskeisimmät aihealueet, joita ovat osallisuuden kokemus, kulttuurinen osallisuus ja palvelumuotoiluprosessi.



Kuva 12. Kehittämistutkimuksen viitekehysten aihealueita ovat osallisuuden kokemus, kulttuurinen osallisuus ja palvelumuotoiluprosessi.

Kulttuurista osallisuutta kehittävä palvelumuotoiluprosessin keskiössä olivat sosiaalihuollon työpajoilla käyvät asiakkaat. Viitekehyksessä osallisuuden kokemus tarkoittaa asiakkaan kokemusta osallisuudesta, joka jakautuu kolmeen osatekijään (luku 3.3). Kulttuurinen osallisuus merkitsee asiakkaiden osallistumista luovaan ryhmätoimintaan, joka toteutui pääasiassa osallisuuspajoissa

työtoimintapäivinä, mutta myös vapaa-ajalla. Palvelumuotoiluprosessi oli menetelmä, jonka avulla osallisuuspajoissa kehitettiin kulttuurisen osallisuuden toimintamallia. Toimintamallin tavoite oli edistää asiakkaiden osallistumista ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Lisäksi osallisuuspajatoiminnalla vahvistettiin asiakkaiden osallisuuden kokemusta.

5.2 Tulevaisuuden mahdollisuus: kestävä kulttuurihyvinvointi

Ihmiskunta on saavuttanut yltäkyläisen materiaalisen elintason, joka ei ole poistanut maapallolta hyvinvointiin liittyviä ongelmia (Salonen 2023). Elintason kytkeytyvä ylikulutus on johtanut Dufvan ja Rekolan (2023, 29) mukaan ympäristökriisiin, jonka ratkaisemiseksi meidän tulisi muuttaa ajattelumallamme kestävämpään suuntaan. Dufva ja Rekola (2023) vastaavat tulevaisuuden haasteisiin ennakoimalla tulevaisuuden mahdollisuuksia, joita ovat esimerkiksi osallisuus sekä kokonaisvaltainen hyvinvointi. (Kuva 13.)



Kuva 13. Tulevaisuuden mahdollisuudet (Dufva & Rekola 2023)

Kestävän hyvinvoinnin lähteitä ovat kestävät elämäntavat ja sosiaaliset suhteet (Astila 2023; Dufva & Rekola 2023). Tulevaisuuden aineetonta vaurautta kuvaavat käsitteet rakkaus, kuuluminen ja osallisuus (Salonen 2023). Elinta-

son kasvua tärkeämpää saattaa tulevaisuudessa olla kestäviin elämäntapoihin sitoutuminen, jolla on yhteys elämäntyytyväisyyteen ja arvokkuuden kokemiseen (Salonen & Konkka 2022). Tulevaisuuden laajentunutta hyvinvointikäsitystä vahvistaa kulttuurihyvinvointi, jonka ydintä ovat aineettomat ja merkitykselliset taide-elämykset (Astila 2023).

2050-luvun tulevaisuudennäkymä haastaa nykyiset käsityksemme hyvästä elämästä (Salonen & Joutsenvirta 2018). Opinnäytetyössä kulttuurinen osallisuus nähdään tulevaisuuden mahdollisuutena, sillä kulttuurisen osallisuuden edistämällä ja osallisuuden vahvistamisella on mahdollista muuttaa käsitystä hyvinvoinnista kestävämmäksi. Taiteeseen ja kulttuuriin sitoutuminen luo lukemattomia edellytyksiä myönteiselle muutokselle, joka voi tapahtua henkilökohtaisella, sosiaalisella ja taloudellisella tasolla (Crossick & Kaszynska 2016).

Salonen (2023) havainnollistaa taiteen ja tieteen eri lähestymistapoja elämään ja ihmisyyteen. Tiede selittää, kuvailee ja perustelee. Taide puolestaan kyseenalaistaa, uudistaa elämää ja ylevöittää. (Kuva 14.)



Kuva 14. Tieteen ja taiteen erilaiset lähestymistavat elämään ja ihmisyyteen (Salonen 2023)

Taiteen ja kulttuurin välityksellä voidaan turvallisesti käsitellä henkilökohtaisia, yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia ongelmia. Kulttuuriin sitoutumisen myönteiset muutokset liittyvät vakiintuneiden ajattelutapojen rikkoutumiseen sekä itsetuntemuksen vahvistumiseen. (Crossick & Kaszynska 2016.)

Koska taide tuo esiin jotain sellaista, mitä ei tavallisesti tulisi edes ajatelleeksi (Houni 2021), ehkä juuri taide ja kulttuuri ovat ilmiöitä, joilla muutetaan kestävämpiä ajatusmalleja ja ohjataan toimintaa kohti kestäviä elämäntapoja. Taiteen keinoin yletytään johonkin sellaiseen, jota ei järjen avulla tavoiteta (Salonen 2023).

5.3 Kulttuurisen osallisuuden kehittämistarve sosiaali- ja terveysalalla

Yleinen käsitys hyvinvoinnista monipuolistuu tulevaisuuden lisäksi myös tämän päivän sosiaali- ja terveysalalla: Liikkuminen, ravitsemus, uniterveys ja savuttomuus ovat perinteisiä elintapaohjauksen sisältöjä. Niiden rinnalle on noussut kulttuurin hyödyntäminen eli kulttuurihyvinvointi. (STM 2022b.) Kulttuurihyvinvointiin kuuluvan kulttuurisen osallisuuden kehittämiseksi löytyy muitakin yhteiskunnallisia perusteita.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoteen 2025 ulottuvan strategian keskiössä on osallisuuden sekä kulttuuriin osallistumisen edistämistoimet (OKM & STM 2018). Kulttuuriin osallistumisen kehittämistarvetta puoltaa myös laki kuntien kulttuuritoiminnasta. Taiteen ja kulttuuritoiminnan täytyy lain mukaan olla monipuolista ja kaikkien kuntalaisten saatavilla. (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 8.2.2019.) Osallisuuden kehittäminen täydentää nykyisiä hyvinvointipalveluita, joiden toiminta-alueella tulisi lisätä luovien menetelmien käyttöä asiakastyössä ja osallisuuden vahvistamisessa (THL 2023b). Taiteen ja kulttuurin saatuutta ja saavutettavuutta tulisi yleisesti parantaa sosiaali- ja terveydenhuollossa. (OKM & STM 2018.)

Sosiaali- ja terveysalan palvelut olisi hyvä organisoida siten, että kaikki asiakkaat voisivat halutessaan osallistua taide- ja kulttuuripalveluiden käyttöön. Siten asiakkaat hyötyisivät kulttuurihyvinvoinnin vaikutuksista omien tavoitteidensa mukaisesti. (Lehikoinen 2017.) Sosiaalialan ammattietiikka korostaa asiakkaiden oikeutta osallistua ja saada tietoa heitä koskevista palveluista, joihin heillä on mahdollisuus vaikuttaa. Osallisuus on toiminnan myötä kasvava tunne voimaantumisen, joka edistää tasa-arvoa. (Heikkinen 2022, 16.) Erityisesti heikossa asemassa oleville tulisi antaa mahdollisuus osallistua, vaikuttaa ja kuulua joukkoon (THL 2023b).

Opinnäytetyön aihe kytkeytyy yhteiskunnallisesti mielenterveysongelmien yleistymiseen. Suomessa se näkyy erityisesti työpoissaoloina sekä työkyvyttömyytenä tilastoissa ja työpaikoilla. Viime vuosina mielenterveyshäiriöt ovat olleet yleistynyt syy sairauspäivärahojen saamiselle. (Dufva & Rekola 2023; Kela 2022.)

Taide voi tarjota keinoja lisääntyvien mielenterveysongelmien hoitoon. Pohjoismaissa terveysviranomaiset kohtaavat yhä useammin kansalaisia, joilla on mielenterveysongelmia ja jotka hyötyisivät ei-lääketieteellisistä toimenpiteistä ja hoidosta. Koska taiteeseen, kulttuuriin ja luovaan toimintaan sitoutumisen on todettu edistävän psyykkistä hyvinvointia, tulisi taiteen menetelmiä käyttää yleisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. (Jensen & Bonde 2018.)

Mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat kriisissä varsinkin Pirkanmaalla, jossa hoitojonot kasvavat ja läheteiden määrä lisääntyy. Tilanteen korjaamiseksi Pirkanmaan aluehallitus on aloittanut psykiatrian sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujärjestelmän selvitystyön. (Pirha 2023, 24–26.) Joenperä (2023) toteaa, että Pirkanmaan alueen kehityskulku on johtanut yksilötasolla siihen, että pahoinvointi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden keskuudessa kasvaa. Julkisia lakisääteisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ei kyetä tarjoamaan kuntalaisille yhdenvertaisesti. Esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelut eivät ole kaikille saatavissa tai saavutettavia.

Tampereen päihde- ja mielenterveyspalveluiden nykytila vaikuttaa opinnäytetyön aihevalintaan ja toteutukseen järjestötasolla. Käytännön työtä tekevien järjestöjen rooli on korostunut mielenterveys- ja päihdekriisin ratkaisemisessa. Järjestötason tekemä työ paikkaa kaupungin puutteellisia terveyden- ja sosiaalihuollon palveluita. Järjestöjen piiriin hakeutuu asiakkaita, jotka ovat yhä huonommassa kunnossa. Vuonna 2022 Pirkanmaan järjestöillä oli yhteensä 40 000 asiakasta, joiden toimintakykyä tuettiin matalan kynnyksen palveluilla. (Joenperä 2023.)

Pirkanmaalaisen järjestön työpajatoimintaa kehittämällä voidaan vastata yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin paikallisesti. Menetelmänä voidaan käyttää taide- ja kulttuurisidonnaista toimintaa. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen on kaikilla kunnan asukkailla kulttuurihyvinvointilain määrittelemä oikeus (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 8.2.2019).

Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla -hanke (2023) esittää Kaikukortin käytön laajentamista keinona, jolla voidaan edistää kulttuurihyvinvoinnin saatavuutta sekä saavutettavuutta alueellisesti. Kulttuurihyvinvointia edistävä hanke toimii osaltaan Pirkanmaan alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman mukaisesti (Laakso ym. 2022). Siten Mielen ry:n Kaikukortti-toimintaan liittyvien taide- ja kulttuuripalveluiden kehittäminen on toimenpide, joka on linjassa Pirkanmaan hyvinvointialueen strategisen asiakirjan kanssa.

6 KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN MENETELMÄT JA PROSESSIN KUVAUS

Opinnäytetyön menetelmä on työelämälähtöinen kehittämistutkimus. Tässä luvussa esittelen ensin opinnäytetyön kehittämistutkimuksen menetelmät, joita ovat palvelumuotoilu ja osallisuusindikaattori (luku 6.1). Sen jälkeen esittelen käytännön palvelumuotoiluprosessin toteutuksen, ja kuvaan sen etenemistä osallisuuspajatoimintana. Aineistonkeruu, -kuvaus ja -analyysivaiheet esittään osana palvelumuotoiluprosessin kulkua (luku 6.2).

6.1 Palvelumuotoilu ja osallisuusindikaattori

Kehittämistutkimuksen keskeiseksi kehittämisosotteeksi on valittu laadullinen palvelumuotoilun tutkimusmenetelmä. Laadullisen tutkimuksen lähtökohta on Hirsjärven ym. (2009, 161–164) mukaan kuvata todellista elämää ja tutkia kohdetta kokonaisvaltaisesti. Tiedonkeruun välineenä käytetään ihmisiä, joiden ääni ja näkökulma esitetään aineistona tutkimuksen aiheesta. Laadulliseen tutkimukseen valitaan joukko tutkittavia tarkoituksenmukaisesti, ja tutkimusta muutetaan tarvittaessa olosuhteiden vuoksi.

Palvelumuotoilu ja muotoiluajattelu

Ahonen (2019) toteaa, että palvelumuotoilu (engl. *service design*) on asiakaslähtöinen menetelmä, joka sopii aineettomaan ongelmanratkaisuun. Se on työkalu piilossa olevien mahdollisuuksien löytämiseen. Palvelumuotoilun visuaaliset yhteiskehittämisen menetelmät perustuvat kokonaisvaltaisen kehittämisotteen hallintaan. Asiakas otetaan mukaan kehittämään palveluja yhdessä sidosryhmien kanssa. Menetelmän tavoite on siten luoda laadukkaita palveluita, jotka tuottavat asiakkaalle sekä palvelujen tuottajalle lisäarvoa.

Palvelumuotoilun menetelmät ovat laadullista tutkimusta, jonka päämäärä on Erosen ym. (2007) mukaan lisätä inhimillistä ymmärrystä. Muratovski (2016, 48–49) esittää, että laadullista tutkimusta käytetään silloin, kun tutkittavaa ilmiötä halutaan ymmärtää syvällisesti ja moninäkökulmaisesti. Laadullinen tutkimusaineisto koostuu useista erilaisista tiedonpalasista. Monimutkaisesta ilmiöstä pyritään luomaan rikas ja merkityksellinen kokonaiskuva. Tutkimuskysymysten sisältö tarkentuu tutkimuksen edetessä. Niin käy myös tutkimuksen taustateorialle ja tutkimusmenetelmille, jotka muotoutuvat tutkimuksen aikana.

Koivisto ym. (2021) esittävät, että palvelumuotoiluprosessissa edetään muotoiluajattelun periaatteiden mukaisesti. Muotoiluajattelu (engl. *design thinking*) pohjautuu muotoilijoiden ajattelutapaan ratkaista ongelma: Muotoiltu idea on ensiksi asiakkaalle haluttava. Toiseksi se on helppo toteuttaa ja kolmanneksi taloudellisesti kannattava. Muotoiluajattelun keskeisiä periaatteita ovat 1) ihmislähtöisyys, 2) oikean ongelman ratkaisu, 3) eksploraatiivisuus, 4) iteratiivisuus, 5) divergentin ja konvergentin ajattelun vuoropuhelu, 6) protoilu ja testaus, 7) yhteiskehittäminen sekä 8) monialaisuus.

Ihmislähtöisyys tarkoittaa sellaisen toiminnan kehittämistä, jossa ihminen on kehittämisen keskipisteenä. Yksilön tarpeiden ja ongelmien selvittämiseen käytetään muotoiluprosessin alussa paljon aikaa, koska oleellista on ensin tunnistaa oikea ongelma. Eksploraatiivinen eli kokeileva kehittämisote haastaa perinteiset tutkimustavat. Palvelumuotoiluprosessi etenee iteratiivisesti, mikä tarkoittaa tuplatimantti-prosessimallin (ks. luku 3.5) eri vaiheiden toistoa.

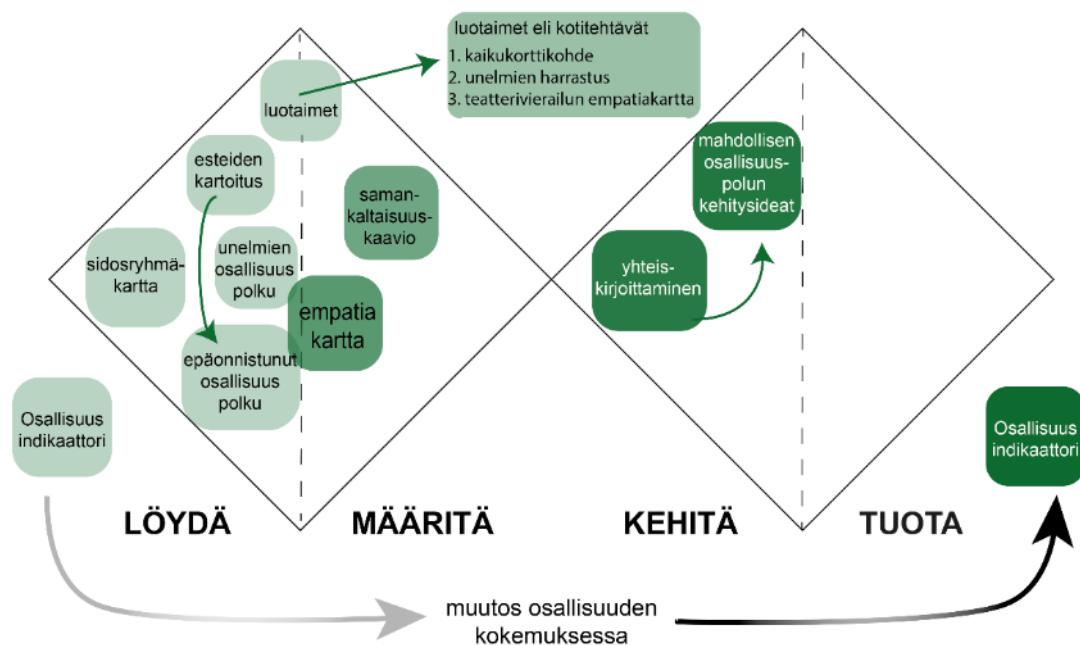
Divergentti eli luova intuitiivinen ajattelu vuorottelee analyttisen eli konvergentin päättelyn kanssa. Yksinkertaisia ideoita ja prototyyppisiä testataan kehittämissivaiheessa nopealla tahdilla. Palveluiden testaaminen asiakkaiden kanssa vähentää organisaatiolähtöisen kehittämisen riskejä ja sitouttaa kehittämisen kohderyhmän muutokseen. Muotoiluajattelussa hyödynnetään poikkitieteellisiä tiimejä, joiden moninäkökulmaisuus auttaa löytämään kehittämishaasteille toimivia ratkaisuja. (Koivisto ym. 2021, 35–41.)

Kulttuurisen osallisuuden toimintamallia on kehitetty Mielen ry:n työpajoilla palvelumuotoilun menetelmin. Palvelumuotoiluprosessi jakaantuu tuplatimantti-prosessimallin mukaisesti neljään eri vaiheeseen (Koivisto ym. 2021). Opinnäytetyön palvelumuotoiluprosessissa edettiin kolmanteen kehittäsvaiheeseen asti. Koska palvelumuotoiluprosessi päättyi kehittäsvaiheeseen, rajautui tuotavaiheeseen kuuluva toimintamallin testaus opinnäytetyön ulkopuolelle. Kulttuurisen osallisuuden toimintamallia ei siis testattu käytännössä.

Palvelumuotoiluprosessin toteutuksessa noudatettiin pääosin niitä menetelmiä, jotka oli kirjattu opinnäytetyön tutkimus- ja kehittämissuunnitelmaan. Palvelumuotoilun menetelmien lähteinä käytettiin Ideapakan (2023) pahvista korttipakkaa. Sen lisäksi menetelmiin sovellettiin muotoiluajattelun työkaluja, joita Lewrick ym. (2020) ovat valikoineet teokseensa palvelumuotoilijoiden suosittelun perusteella.

Palvelumuotoilun aineistonkeruumenetelminä käytettiin empatia- ja sidosryhmäkarttaa, palvelupolkua sekä yhteiskirjoittamista. Sen lisäksi aineistoa kerättiin kotitehtävien eli luotainten avulla. Tutkimusaineistoon lasketaan kuuluvaksi myös osallisuuspajatoiminnan audio- ja videotallenteet sekä valokuvaus. Aineistoa analysoitiin empatiakartan ja samankaltaisuuskaavion avulla. Tutkimusaineiston pohjalta kehitettiin ratkaisu toimintamalliin, jonka käyttö voi vahvistaa asiakkaiden osallisuuden kokemusta sekä edistää kulttuurista osallisuutta.

Kuva 15 esittää tämän opinnäytetyön palvelumuotoiluprosessia. Kehittämis-tehtävään tarvittavaa tietoa kerättiin ja analysoitiin palvelumuotoilun menetel-min löydä-, määritä- ja kehitä-vaiheissa. Toisena menetelmällisenä työkaluna opinnäytetyössä hyödynnettiin osallisuusindikaattoria (THL 2023e).



Kuva 15. Opinnäytetyön palvelumuotoiluprosessin menetelmät sekä osallisuusindikaattorin käyttö ennen palvelumuotoiluprosessia ja sen lopussa

Opinnäytetyön palvelumuotoiluprosessissa asiakkaat tuottivat kokemuksellista tietoa kehittämisprosessin tueksi. Tutkimusaineistoa tuotettiin ja kerättiin yksilö-, pari- ja ryhmätehtävien muodossa. Tehtävät oli muotoiltu palvelumuotoilun menetelmistä sellaisiksi, että niillä pyrittiin samanaikaisesti vahvistamaan asiakkaiden osallisuuden kokemusta. Tehtävien tarkoitus oli myös edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämä osallisuusindikaattori

Toisena tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL 2023e) kehittämää osallisuusindikaattoria (liite 1), jonka tieteellistä pätevyyttä Leemann ym. (2021) arvioivat artikkelissaan. Konkreettinen osallisuusindikaattori (engl. *Experiences of Social Inclusion Scale*) koostuu 10 väittämästä, jotka kartoittavat vastaajan 1) toiminta- ja vai-

kutusmahdollisuuksia, 2) kuuluvuuden tunteita ja 3) toiminnan merkityksellisyyttä. Osallisuusindikaattori kehitettiin, koska yleisesti ei ollut olemassa mittaria, jolla voisi mitata osallisuuden kokemusta yksilötasolla. Mittarin validointitulosissa todetaan, että osallisuuden kokemuksella on yhteys koettuun hyvinvointiin. Artikkelissa osoitetaan osallisuusindikaattorin olevan tieteellisesti pätevä mittari, jolla voidaan mitata osallisuuden kokemusta luotettavasti. Tutkimustulokset kannustavat osallisuusindikaattorin käyttöön laajemminkin.

Osallisuusindikaattorin yleiseen käyttöön löytyy selkeät ohjeet Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilta (THL 2023e). Osallisuusindikaattorissa on kymmenen helposti ymmärrettävää väittämää, joihin on helppo vastata (Leemann 2023). Kuhunkin osallisuusindikaattorin väitteeseen vastataan asteikolla 1–5 (täysin eri mieltä – täysin samaa mieltä) (Isola ym. 2017, 53–55).

Opinnäytetyön kehittämistutkimuksessa osallisuusindikaattorilla arvioitiin osallisuuden kokemusta, joka rakentuu kolmesta eri ulottuvuudesta (luku 4.2). Osallisuuden kokemuksen eri ulottuvuuksia ovat kuulluksi tuleminen, sosiaaliset suhteet ja merkityksellisyys. (Leemann 2023.) Eri ulottuvuudet yhdistyvät kokonaisvaltaiseksi osallisuuden kokemukseksi, jonka muutosta asiakkaissa arvioitiin kehittämistutkimuksen vaikutusten todentamiseksi. Opinnäytetyön yhteydessä osallisuuden kokemus käsitetään osallisuuspajatoiminnan myötä syntyvänä kokemuksena, joka kasvaa asiakkaan sisältä käsin. Osallisuuden kokemuksen muutos voi liittyä asiakkaan kokemusmaailmassa taiteeseen ja kulttuuriin. Osallisuutta ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia tutkitaankin melko usein samankaltaisilla kysymyksillä (Timonen ym. 2022).

Kehittämisprosessiin otettiin mukaan osallisuusindikaattori siksi, että sen avulla on helppo ilmaista selkeästi ja arvioida kokonaisvaltaisesti muutosta, joka liittyy taiteeseen ja kulttuuriin. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvien kokemusten ilmaiseminen tai kuvailu saattaa olla joskus hankalaa. Houni ja Vuolasto (2018) toteavat, ettei taide myöskään ole väline, jonka avulla voisi selvittää syy-seuraussuhteita. Osallisuusindikaattorin täsmällisyys täydentää palvelumuotoilun menetelmin kerättyä tutkimusaineistoa, joka tuottaa tieteellistä mittaria luovempaa materiaalia, jonka avulla asiakas voi ilmaista kokemuksiaan vapaammin ja monipuolisemmin.

Vaikka indikaattorin käyttö oli maksutonta, ilmoitin sen käyttöönotosta hyvissä ajoin Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Indikaattoria käytettiin sen nimenomaisessa muodossa paperiversiona. Työpajojen asiakkaat vastasivat osallisuusindikaattorin väittämiin ennen palvelumuotoiluprosessin aloitusta ja sen päätyttyä. Osallisuusindikaattoreiden alku- ja loppumittausten pistemääriä verrattiin kunkin asiakkaan kohdalla toisiinsa. Mittauksesta saadun muutoksen avulla arvioitiin sitä, miten asiakkaiden kokemus osallisuudesta oli muuttunut palvelumuotoiluprosessissa, jonka aikana kehitettiin kulttuurisen osallisuuden toimintamallia.

6.2 Palvelumuotoiluprosessi osallisuuspajatoimintana

Tässä luvussa kerron käytännön palvelumuotoiluprosessin etenemisestä kuvaamalla osallisuuspajatoiminnan vaiheita. Palvelumuotoiluprosessi toteutui osallisuuspajatoimintana, joka soveltui sosiaalihuollon työpajaympäristöön. Toiminnassa huomiottiin asiakkaiden fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyvät tekijät. Kokoontumispaikka oli rauhallinen ja tarpeeksi tilava. Istumisen ergonomiaan kiinnitettiin huomiota tauottamalla paikallaan oloa ja tarjoamalla vaihtoehtoisia tapoja tavanomaiselle tuolilla istumiselle.

Osallisuuspajatoiminta koostui viidestä ryhmätapaamisesta, joita kutsuttiin osallisuuspajoiksi 1–5. Yhden osallisuuspajan kesto oli 2 tuntia 45 minuuttia ja siihen sisältyi ruoka- ja kahvitauko. Osallisuuspajat toteutettiin perjantaisin viiden peräkkäisen viikon ajan. Osallisuuspajat toteutettiin 18. elokuuta 2023–15. syyskuuta 2023. Osallisuuspajatoimintaan osallistui 15 asiakasta Mielen ry:n työpajoilta.

Osallisuuspajoissa keskusteltiin kulttuurihyvinvoinnista ja pohdittiin taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista työpajoilla. Näihin teemoihin syventymällä kartoitettiin kulttuurista osallisuutta estäviä ja edistäviä ilmiöitä. Koska kyseessä oli kehittämis- ja tutkimusprosessi, asiakkaille avattiin keskeisimpiä kehittämistutkimuksen ilmiöitä, jotka liittyivät opinnäytetyön toteutukseen. Taide- ja kulttuurikohteiden keskuudesta valittiin sellaisia kohteita, joissa käyminen kiinnosti ja innosti asiakkaita. Hyviä Kaikukortti-kohteita rajautui pois siksi, etteivät ne herättäneet kiinnostusta osallistujissa.

6.2.1 Osallisuuspajojen suunnitteluvaihe

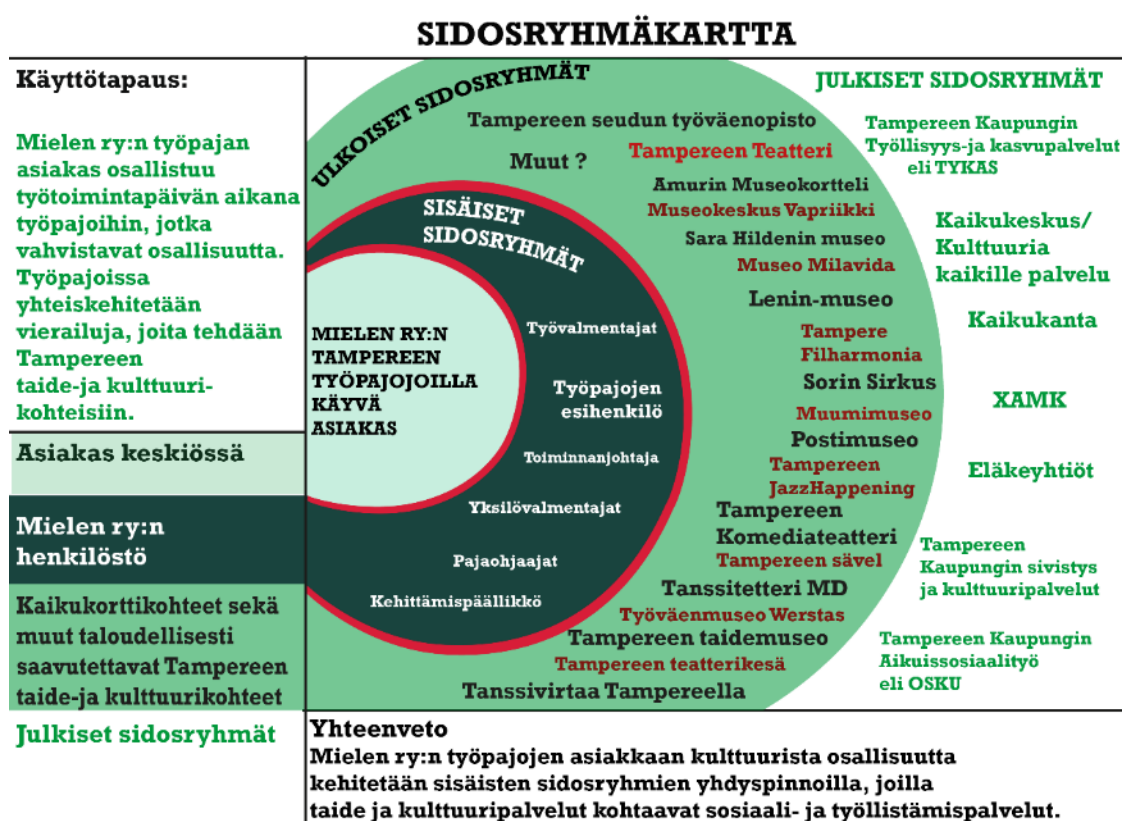
Osallisuuspajojen toteutusta työelämäkontekstissa edelsi keskustelu opinnäytetyöstä työn tilaajan kanssa. Lähetin tutkimus- ja kehittämissuunnitelman Mielen ry:n johtohenkilöstölle ja tiedustelin opinnäytetyön toteutusmahdollisuutta Tampereen työpajoilla. Sain myönteisen vastauksen Mielen ry:n kehittämisspäälliköltä. Hänen mukaansa opinnäytetyöni näkökulma juurruttaa toipumisorientaatiota yhdistyksen toimintaan. Kulttuurihyvinvoinnin avulla vahvistetaan osallisuutta, identiteettiä ja merkityksellisyyttä. (Nousiainen 2023.) Heinäkuussa 2023 solmin opinnäytetyösopimuksen Mielen ry:n kanssa. Tutkimusluvan saatuaani aloitin suunnittelemaan osallisuuspajojen toteutusta työpajoilla.

Suunnitteluvaiheen aluksi hahmottelin kehittämistutkimuksen toiminta-aluetta ja yhteistyötahoja sidosryhmäkartalla. Sidosryhmäkartta on palvelumuotoilun menetelmä, jonka avulla saadaan yleiskuva kaikista sidosryhmistä. Niitä ovat organisaatiot ja ihmiset, joilla on yhteys ongelmaan ja mahdollinen ratkaisu siihen. Kartan avulla voi tehdä ensimmäisiä johtopäätöksiä liittoumista tai valtarakenteista. Kartta auttaa tunnistamaan ristiriitoja, joita voi esiintyä eri sidosryhmien välillä. (Lewrick ym. 2020.)

Piirsin sidosryhmäkartan, joka on laaja kuvaus sosiaali-, taide- ja kulttuuripalveluiden toimijoista, joihin Mielen ry:n työpajojen asiakas on sidoksissa Tampereella. Sidosryhmäkartan avulla kartoitin visuaalisesti yhteistyötahoja, joilla on yhtymäkohtia kehittämistutkimukseen. Kehittämistutkimuksessa kulttuurista osallisuutta edistettiin yhdyspinnoilla, joilla taide- ja kulttuuripalvelut kohtaavat asiakkaan, joka osallistuu Mielen ry:n työpajatoimintaan. Asiakkaan osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin mahdollistuu työpajojen henkilöstön välityksellä. Mielen ry:n työpajojen henkilöstö toimii kulttuurisen osallisuuden yhdyspinnana, kun se välittää tietoa taide- ja kulttuuritoiminnasta tai jakaa Kaikukortteja työpajojen asiakkaille. (Kuva 16.)

Sisäisten sidosryhmien yhdyspinnot on merkitty sidosryhmäkarttaa punaisella värillä. Punaisilla yhdyspinnoilla työskentelevät Mielen ry:n työpajojen ohjaajat ja valmentajat, jotka ovat lähimpänä työpajojen asiakasta. Kehittämistutkimuk-

nessa huomioitiin myös sisäisten sidosryhmien ulompi yhdyspinta, jossa työpajojen henkilöstö vierailee asiakkaiden kanssa taide- ja kulttuuripalveluissa. (Kuva 16.)



Kuva 16. Kehittämistutkimuksen sidosryhmäkartta

Kehittämistutkimuksessa asiakkaan vierailut taide- ja kulttuurikohteissa tapahtuivat joko kuvitellusti osallisuuspajatoiminnan aikana, tai ne toteutuivat asiakkaan vapaa-ajalla osallisuuspajatoiminnan vaikutuksesta.

Kehittämistutkimuksen aikataulusta sopiminen edellytti vapaana olevien ryhmätilojen kartoitusta Mielen ry:ssä. Pyysin käyttöni Ravintola Kulman kabinettia, joka on Mielen ry:n ulkopuolisille vuokraama neuvottelutila. Onnistuin neuvottelemaan perjantain vapaapäiväkseni, ja varasin Ravintola Kulman kabinetin perjantai aamupäiviksi 18.8–15.9.2023. Sovin työpajojen esihenkilön kanssa, että työpajojen asiakkaat saivat korvata työtoimintapäivän osallistumalla osallisuuspajoihin, jotka toteutettiin perjantaisin kello 9.00–11.45.

Asiakkaiden löytäminen kehittämistutkimukseen perustui monivaiheiseen viestintään ja yhteistyöhön työpajojen työntekijöiden kanssa. Ensiksi kerroin työyh-

teisölle opinnäytetyöstäni yhteisessä viikkopalaverissa. Toiseksi lähetin työpajojen henkilöstölle helppolukuisen tiedotteen, jossa kerroin opinnäytetyöhöni liittyvästä tutkimus- ja kehittämistoiminnasta aikatauluineen. Kolmas keino, jolla löysin osallistujia kehittämistutkimukseen, oli konkreettinen jalkatyösken-tely. Kiertelin työpajoja henkilökohtaisesti elokuun kahden ensimmäisen viikon ajan. Vierailin yhteensä 13:lla eri työpajalla kertomassa asiakkaille osallisuus-pajatoiminnasta. Kun tietoisuus opinnäytetyöstäni levisi, sain useilta valmentajilta ja ohjaajilta ehdotuksia asiakkaista, jotka voisivat olla kiinnostuneita kehittämistutkimukseen osallistumisesta.

Osa tutkimukseen osallistuvista asiakkaista joutui siirtämään työtoimintapäiväänsä päästäkseen mukaan osallisuuspajatoimintaan. Kehotin asiakkaita sopimaan työtoimintapäivien siirroista työvalmentajansa kanssa, mutta ilmoittamaan siirrot myös minulle. Työyhteisössä toimimiseen kuului vastuu siitä, että kerään asiakkaiden läsnäolot osallisuuspajapäiviltä.

Huomioin tutkimuseettiset näkökulmat osallisuuspajatoimintaa suunnitellessani. Lähetin työpajojen henkilöstölle tutkimustiedotteen, tietosuojailmoituksen sekä suostumuslomakkeen. Ohjeistin, että tutkimukseen haluavalle asiakkaalle tulee antaa luettavaksi tutkimustiedote ja tietosuojailmoitus ennen suostumuslomakkeen allekirjoittamista. Työpajoilla vieraillessani vastailin asiakkaiden kysymyksiin, jotka liittyivät tutkimukseen osallistumiseen. Muistutin siitä, että opinnäytetyön kehittämistutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista huolimatta siitä, että toiminnalla voi myös korvata tavanomaisen työtoimintapäivän. Lisäksi selvensin osallistujille selkeästi, miksi ja mihin tutkimustietoa kerätään, sekä tarkensin, miten tutkimustietoa käsitellään ja kuka sitä käsittelee.

Neljäntenä viestintäkeinona työyhteisössä käytin julistetta, jolla tiedotin osallisuuspajatoiminnan alkamisesta useimmilla eri työpajoilla. Sain apua julisteen toteutukseen työpajan asiakkaalta, jolla oli ammattitaito ideoida ja taittaa julisteen ilmiäsu. Julisteen avulla sekä henkilöstö että asiakkaat saivat tietoa osallisuuspajoista, joihin kaikilla asiakkailla oli mahdollisuus osallistua. Julisteessa kerrottiin tiiviisti ja selkeästi, että työpajojen asiakkaat voivat halutessaan läheteä mukaan kulttuurisen osallisuuden kehittämiseen. Ilmaisin julisteessa, että

osallisuuspajoissa kehitetään yhdessä asiakkaiden kanssa ryhmävierailuja, joita työpajoilta tehdään Tampereen taide- ja kulttuurikohteisiin. (Kuva 17.)

Kulttuuriosallisuuden kehittämistä työpajoilla

Mitä se tarkoittaa?
Pyydän sinua osallistumaan tutkimukseen, jossa kehitämme yhdessä asiakkaiden kanssa ryhmävierailuja, joita Mielen työpajoilta tehdään Tampereen taide- ja kulttuurikohteisiin. Tutkimuksen toteuttaa opinnäytetyönä opiskelija Päivi Haaksiluoto, joka myös työskentelee pajaohjaajana Mielen ry:n työ-pajoilla (ET ja HYTE).

Miksi osallistuisin?
Tutkimukseen osallistumalla voit vaikuttaa taide- ja kulttuuripalveluihin, joita käytät työpajalla ollessasi. Opit hauskailla ja helpolla tavalla, mitä tarkoittaa yhteiskehittäminen, kulttuuri-hyvinvointi ja palvelumuotoilu. Kahvitautila tarjoillaan viineriä. Tutkimuksen lopuksi on osallistujille luvassa pieni yllätys.

Milloin tutkimukseen voi osallistua?
Voit korvata työtoimintapäivän osallistumalla tutkimukseen, joka toteutetaan viiden viikon aikana 18.8-15.9.2023. Osallisuuspajat pidetään perjantaisin kello 9.00-11.45. Ensimmäinen tapaaminen on pe 18. elokuuta 2023. Jos haluat mukaan, voit sopia työtoimintapäivien siirrosta työvalmentajasi kanssa.

Kenelle?
Mukaan tutkimukseen mahtuu 5-12 asiakasta Mielen työpajoilta. Tutkimukseen toivotaan mukaan erityisesti sellaisia asiakkaita, jotka eivät mielellään osallistu ryhmävierailuihin, joita pajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivinä. Asiakkailta ei tarvitse olla aikaisempaa kokemusta tutkimukseen osallistumisesta.

Miten?
Kokoonnumme kerran viikossa Ravintola Kulman OSALLISUUSPAIASSA, joissa teemme helppoja yksilö- ja ryhmätehtäviä, omien voimavarojen mukaisesti. Osallisuuspajoissa kerätään tietoa kokemuksista, joita asiakkailta on taide- ja kulttuurikohdevierailuista. Tehtävien tekeminen on luovaa kokemusten ja ideoiden jakamista.

Kuva 17. Opinnäytetyön kehittämistutkimusta mainostava juliste, jonka avulla Mielen ry:n työpajoilta etsittiin osallistujia osallisuuspajatoimintaan (Haaksiluoto & Rovio 2023).

Olin suunnitellut, että opinnäytetyön kehittämistutkimukseen osallistuisi 5-12 asiakasta Mielen ry:n työpajoilta. Koska osallistujia oli aluksi vaikea löytää, ajattelin viiden asiakkaan osallistumisen riittävän aineistonkeruuseen. Haasteita tutkittavien rekrytoinnille aiheutti se, että etsin osallistujia sellaisista asiakkaista, jotka eivät mielellään osallistu ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Pohdin pitkään, miten saisin kulttuurisen ei-osallistujan innostumaan tutkimuksesta, jossa kehitetään taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista.

En löytänyt työpajoilta asiakkaita, jotka olisivat olleet taiteeseen ja kulttuuriin ei-osallistujia, joten luovuin edellä mainituista valintakriteereistä osallistujia rekrytoidessani. Olin määritellyt taiteen ja kulttuurin opinnäytetyössäni niin laajoiksi ilmiöiksi, että taiteeseen ja kulttuuriin osallistujiin lukeutui suurin osa työpajoilta löytämistäni asiakkaista. Valintakriteerien löystyessä osallisuuspajatoimintaan ilmoittautui niin monta asiakasta, että kehittämistutkimukseen osallistujien määrä nousi 15 henkilöön.

Perustelen 15 osallistujan ryhmäkokoja sillä, että halusin valmistautua joidenkin asiakkaiden osallistumisen keskeytykseen. Työkokemukseni perusteella tiesin, että asiakkaiden osallistuminen työpajatoimintaan voi joskus keskeytyä esimerkiksi sairastumisen takia. Olin työskennellyt ryhmänohjaajana sosiaalihuollon palveluissa ja havainnut 12–15 henkilön oleva sopiva määrä osallistujia työpajojen ryhmätoimintaan.

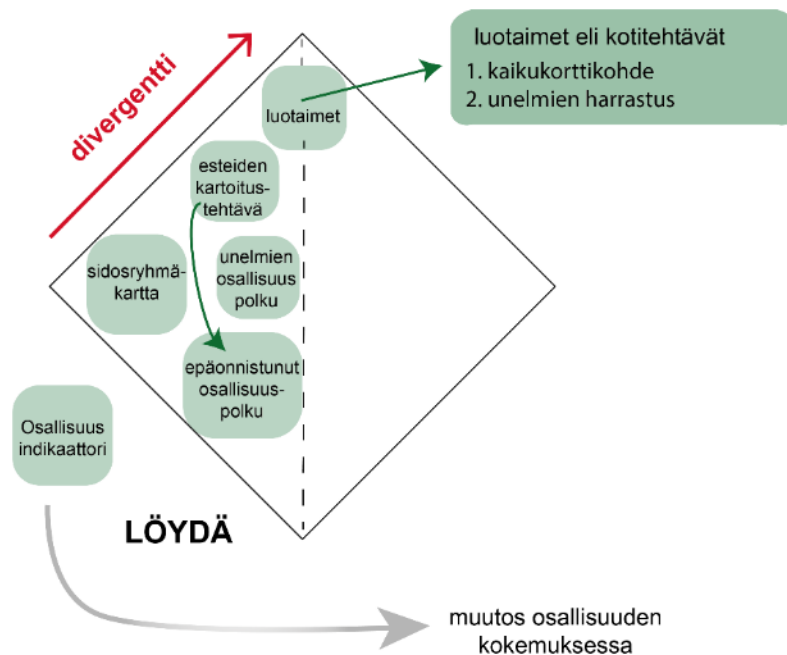
Kehittämistutkimuksen otanta oli 15 Mielen ry:n asiakasta seitsemältä eri työpajalta. Osallistujista 14 osallistui osallisuuspajatoimintaan aktiivisesti ja heiltä saatu aineisto on mukana kehittämistutkimuksessa. Samat henkilöt osallistivat osallisuuspajatoimintaan viiden viikon ajan. Näin saatu aineisto on laadultaan syvällisempää ja yksilöllisempää kuin olisi suuremmalta joukolta kertatapaamisessa kerätty tietoa. Seuraavaksi siirryn kuvaamaan osallisuuspajojen kulkua järjestyksessä, joka noudattaa palvelumuotoiluprosessin eri vaiheita. Käytän osallisuuspajaan osallistuneista nimitystä *osallisuuspajalaiset*.

6.2.2 Löydä-vaihe: Osallisuuspajat 1–3

Kolmessa ensimmäisessä osallisuuspajassa käytettiin palvelumuotoilun menetelmiä, jotka soveltuvat palvelumuotoiluprosessin löydä-vaiheeseen. Palvelumuotoiluprosessin löydä-vaiheessa hankitaan syvällistä ymmärrystä asiakkaista ja toimintaympäristöstä. Tietoa kerätään asiakkaiden piilevistä tarpeista, arvoista, tilanteista ja käyttäytymisestä. (Ideapakka 2023.) Löydä-vaiheen palvelumuotoilun menetelmiä olivat sidosryhmäkartta, palvelupolku ja luotaimet, joista muotoilin luovaan ryhmätoimintaan soveltuvia tehtäviä.

Palvelupolku-menetelmästä muotoilin *epäonnistunut osallisuuspolku* -ja *unelmien osallisuuspolku* -nimiset tehtävät. *Luotaimista* kehitin 3 erilaista kotitehtävää, jotka liittyivät taiteeseen ja kulttuuriin. *Esteiden kartoitus* ei ollut palvelumuotoilusta sovellettu menetelmä vaan itse muotoilemani tehtävä, jonka avulla jäsensin palvelumuotoiluprosessin lähtötilannetta osallisuuspajalaisten kanssa.

(Kuva 18.)



Kuva 18. Visuaalinen kuvaus kolmen ensimmäisen osallisuuspajan palvelumuotoilumenetelmästä, jotka soveltuivat palvelumuotoiluprosessin löydä-vaiheeseen.

Palvelupolku-menetelmä (engl. *customer journey map*), on visuaalinen työkalu inhimillisen näkökulman esittämiseen (Lewrick ym. 2020). Palvelupolku kuvaa prosessia, jonka läpi asiakas kulkee palvelua käyttäessään. Palvelupolulla asiakas kohtaa ihmisiä sekä aineettomia että konkreettisia asioita, joista syntyy asiakaskokemus. (Koivisto ym. 2021, 34–35.)

Muotoilin palvelupolku-menetelmästä osallisuuspolku-tehtäviä, jotka toivat näkyväksi osallisuuspajalaisten näkökulman kulttuuriseen osallisuuteen. Osallisuuspolku-tehtävien avulla selvitimme, mitkä tekijät estävät tai edistävät työpajojen asiakkaiden osallistumista ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Osallisuuspajalaisilla oli kokemustietoa osallisuutta estävistä ja edistävästä tekijöistä. Osallisuuspajoissa se tieto saatiin näkyväksi

kahden erilaisen osallisuuspolun avulla, joiden nimet olivat *epäonnistunut osallisuuspolku* ja *unelmien osallisuuspolku*.

Osallisuuspajalaisille annettiin *luotaimia*, jotka he saivat ottaa mukaansa ja tehdä halutessaan kotona. Luotain (engl. *probe*) on palvelumuotoilun menetelmä, jossa asiakas dokumentoi itse ajatuksiaan, toimintaansa ja ympäristöönsä. Luotain voi olla paketti, johon kuuluu esimerkiksi päiväkirja, kamera tai nauhuri. Asiakkaan omakohtaiset havainnot ovat aineistoa, joka löytyy pintaa syvemmillä. (Ideapakka 2023.) Muotoilin luotaimista 3 osallisuuspajatoimintaan soveltuvaa kotitehtävää, joille annoin nimiksi 1) kaikukorttikohde, 2) unelmien harrastus ja 3) teatterivierailun empatiakartta (liite 2). Osallisuuspajalaisille suunniteltujen luotainten täyttämiseen riitti kynä ja paperi.

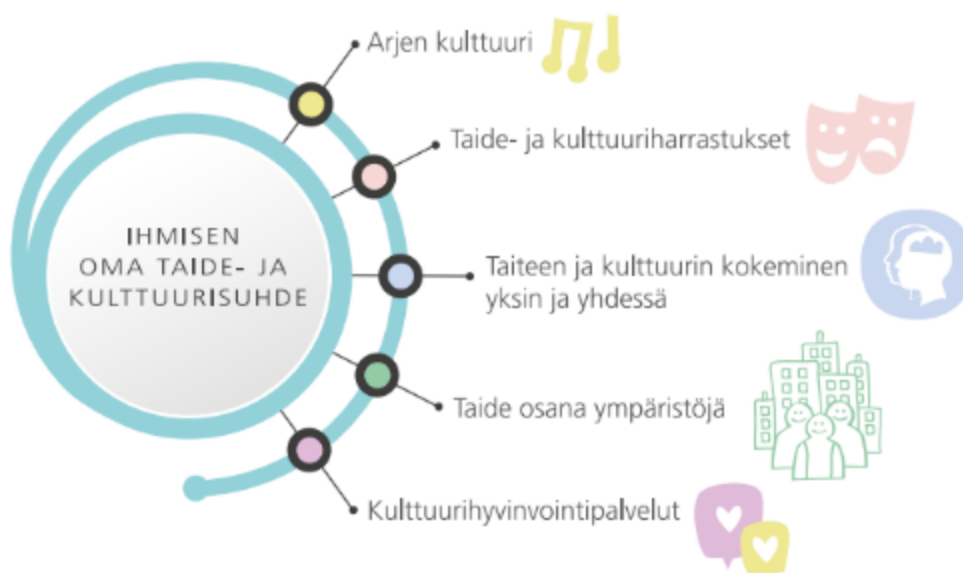
Ensimmäinen osallisuuspaja toteutui 18. 8. 2023, mutta kokoonnuimme poikkeuksellisesti Mielen ry:n Kalevantien ryhmätilassa. Ulkopuolinen asiakas oli tehnyt tilavarauksen Ravintola Kulman Kabinettiin, emmekä päässeet sinne. Kaikki 15 osallisuuspajaan ilmoittautunutta asiakasta tulivat paikalle, ja pääsimme aloittamaan ensimmäisen osallisuuspajan kello 9 aamulla. Asiakkaat vastasivat osallisuusindikaattorin väittämiin kymmenessä minuutissa. Sen jälkeen tutustuimme toisiimme. Esittäydyimme pehmoeläinten avulla ja loimme yhdessä ryhmän säännöt. Kehitin idean tutustumistehtävään, jossa pehmoeläjiä käytettiin läsnäolon ja tunteiden käsittelyn välineenä. Idea syntyi pohtiesani leikin käsitettä ja sen vaikutuksia hyvinvointiin. Sain lapseltani lainaan 20 pehmoeläintä, jotka asettelin ryhmätilan pöydille odottamaan. Asiakkaiden astuessa huoneeseen pyysin heitä valitsemaan itselleen mieluisan pehmoeläin, joka syystä tai toisesta herätti tunteita tai ajatuksia.

Kerroin osallistujille, että olemme kokoontuneet edistämään kulttuurista osallisuutta työpajoilla ja käytämme siihen palvelumuotoilun menetelmiä. Perustelin kehittämistutkimuksen tekoa osana opinnäytetyötäni. Puhuin roolistani opiskelijana, koska osa asiakkaista tunsivat minut ennalta työntekijänä, joka työskentelee pajaohjaajana Mielen ry:n työpajoilla. Koska osallisuuspajat toteutettiin osana työtoimintaa, oli osallisuuspajalaisia tärkeä muistuttaa siitä, että tapauksissa kerättiin tutkimusaineistoa opinnäytetyötä varten. Nauhoitin osallisuuspajatoiminnan audio- ja videotallenteiksi, ja muistutin siitä joka kerta, kun

käynnistin videokameran tai audiotallentimen. Mainitsin vielä kertaalleen sen, että kehittämistutkimukseen osallistumisen voi halutessaan keskeyttää milloin tahansa syytä kertomatta. Annoin osallisuuspajalaisille tiedotteen, jossa olivat yhteystietoni, ja pyysin ilmoittamaan poissaoloista tai osallistumisen peruuttamisesta suoraan minulle.

Ensimmäisessä osallisuuspajassa avasin asiakkaille termejä, joita olivat *osallisuuden kokemus*, *kulttuurihyvinvointi* ja *kulttuurinen osallisuus*. Esitin osallisuuspajalaisille, miten Lilja-Viherlampi ja Rosenlöf (2019, 22) määrittelevät kulttuurihyvinvoinnin ulottuvuudet (kuva 19).

KULTTUURIHYVINVOINNIN ULOTTUVUUKSIA



Kuva 19. Kulttuurihyvinvoinnin ulottuvuuksia (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 22)

Lilja-Viherlammen ja Rosenlöfin (2019, 22) mukaan kulttuurihyvinvoinnin keskiössä on ihmisen oma suhde taiteeseen ja kulttuuriin. Myös osallisuuspajatoiminnassa oli kyse yksilön taiteeseen ja kulttuuriin liittyvistä kokemuksista ja havainnoista. Niihin saattoi liittyä tunne siitä, että taide ja kulttuuri edistävät omaa tai ympäristön hyvinvointia.

Kehotin osallistujia miettimään, miten he kokevat taiteen ja kulttuurin edistävän heidän hyvinvointiaan arjessa. Moni asiakas totesi ymmärtävänsä, miten merkityksellistä, mutta myös arkista kulttuurihyvinvointi voi olla. Asiakkaiden

oivallusten myötä keskustelimme siitä, miten alhainen toimintakyky ja sairaudet vaikuttavat kulttuuriseen osallisuuteen. Pohdimme, miten taiteeseen ja kulttuuriin osallistuminen voi estyä asiakkaan vaikean elämäntilanteen tai esimerkiksi mielenterveysongelmien takia.

Ensimmäisessä osallisuuspajassa aineistoa kerättiin *esteiden kartoitus* -nimisellä tehtävällä, jonka tavoitteena oli löytää vastauksia seuraavaan kysymykseen: Mitä osallistumisen esteitä työpajojen asiakkailla on liittyen ryhmämuotoisiin taide- ja kulttuurikohdevierailuihin? (Kuva 20.)

Kulttuuriosallisuuden esteiden kartoitus

- 1) Onko sinulla jokin este tai ongelma, joka vaikeuttaa osallistumistasi tai jopa estää sinua osallistumasta ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivinä?
- 2) Keskustele esteistä/ongelmista ryhmän tai vierustoverisi kanssa.
- 3) Kirjatkaa samalla esteitä/ongelmia värikkäille liimalapuille seuraavalla tavalla:
 - fyysinen este/ongelma vaaleanpunaiselle lapulle
 - psyykinen este/ongelma keltaiselle lapulle
 - työpajojen toimintaan liittyvä este/ongelma, esim. tiedotus/viestintä, työtoimintapäivien aikataulu tms. vihreälle lapulle
 - mikä tahansa muu este oranssille lapulle

Kuva 20. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteitä kartoitettiin ensimmäisessä osallisuuspajassa esteiden kartoitustehtävän avulla.

Pareittain työskennellen asiakkaat kirjasivat kokemuksiaan osallistumisen esteistä eri värisille Post-It-lapuille, jotka olin luokitellut valmiiksi neljään eri ryhmään. Valmiiksi luokiteltuja teemoja olivat 1) fyysinen este, 2) psyykinen este, 3) työpajojen toimintaan liittyvä este ja 4) mikä tahansa muu este. Jäsenen osallistumisen esteiden teemoja sen mukaisesti, mitä havaintoja olen Mielien ry:n työpajoilla työskennellessäni tehnyt. Ajattelin, että minulla on työntekijänä entuudestaan tietoa, joka kannattaa hyödyntää lähtötilanteessa. Jätin yhden teeman asiakkaiden ideoitavaksi, jotta saisin esiin näkymätöntä tietoa, jota minulla kehittäjänä ei ollut.

Asiakkaiden kokemukset esteistä liittyivät fyysisiin ongelmiin, kuten kehon ki-
puihin ja liikkumisen haasteisiin, jotka vaikeuttivat osallistumista taiteeseen ja
kulttuuriin. Melkein saman verran ilmeni sekä psyykkisiä että jotain muita eli
ennalta luokittelemattomia esteitä. Epäselvä viestintä taiteesta ja kulttuurista
mainittiin työpajojen toimintaan liittyvänä esteenä, joka haittasi osallistumista
taiteeseen ja kulttuuriin. Kuva 21 esittää Post-It-lapuille luokiteltuja ongelmia,
jotka estävät osallisuuspalvelajaisia osallistumasta taiteeseen ja kulttuuriin.



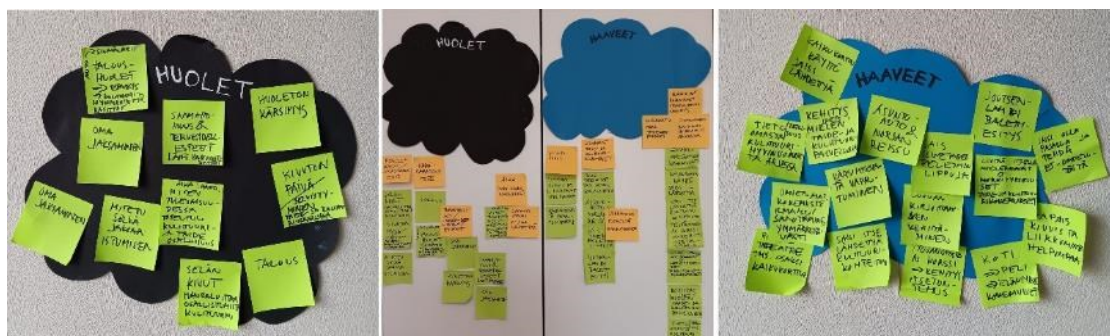
Kuva 21. Osallisuuspalvelajalaisten kokemuksia erilaisista ongelmista, jotka estävät heitä osallistumasta taide- ja kulttuurikohteisiin tehtyihin ryhmäkäynteihin.

Ensimmäisen osallisuuspalvelajalan lopuksi annoin osallisuuspalvelajalaisille *luotaimen* eli kotitehtävän, joka liittyi Kaikukortin käyttöön (liite 2). Kotitehtävänä oli tutustua omalla ajalla Kaikukortti-kohteisiin ja valita niistä sekä mieluisin että epämiellyttävien kohde. Tehtävässä asiakkaita pyydettiin perustelemaan tehdyt valinnat.

Osallisuuspaja 2

Ensimmäistä osallisuuspajaa lukuun ottamatta kaikki muut tapaamiset järjestettiin Ravintola Kulman kabinetissa. Toinen osallisuuspaja käynnistyi rauhallisesti aamuhämärässä. Ainoana valon lähteenä ryhmätilassa oli isolla näytöllä rätisevä takkatuli. Toivoin, että aamuinen nuotio ja sen liekit veisivät osallistujien ajatukset pois arjesta ja antaisivat lisätilaa ajattelulle ja ideoille. Luovassa ryhmätoiminnassa rohkeus rikkoa normeja mahdollistaa uudenlaisten tarinoiden synnyn.

Osallisuuspaja alkoi sisimpään luotaavalla itsetutkistelukierroksella, jonka nimesin *haaveiden ja huolien fiiliskierrokseksi*. Kirjasin osallisuuspajalaisten haaveet siniseen haavepilveen ja huolet mustaan myrskypilveen (kuva 22).

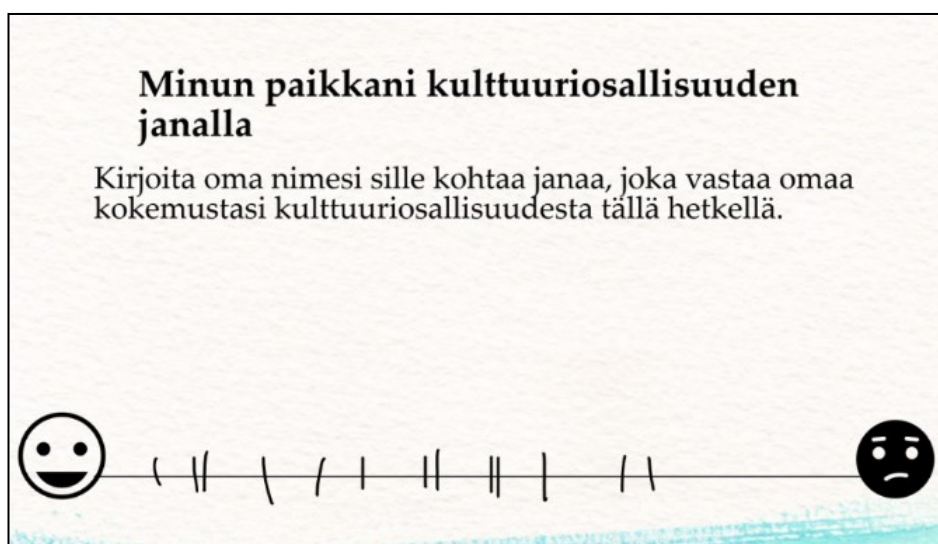


Kuva 22. Kulttuuriseen osallisuuteen liittyvät haaveet ja huolet kirjattiin haavepilveksi ja myrskypilveksi, ja niiden teemat luokiteltiin samankaltaisuuskaaviolla palvelumuotoiluprosessin myöhemmässä vaiheessa.

Osallistujat saivat halutessaan kertoa muille, mitä haaveita ja huolia osallisuuspajaan osallistumiseen liittyi. Seurasi keskustelua peloista ja toiveista, joita asiakkaat liittivät kulttuuriseen osallisuuteen. Haaveiden ja huolien teemat sopivat kulttuurisen identiteetin tutkiskeluun ja tarjosivat samaistumisen mahdollisuuksia muille. Palvelumuotoilun menetelmien lisäksi osallisuuspajoissa kerättiin aineistoa tehtävillä, joiden sisältö osoittautui tärkeäksi tutkimuskysymysten kannalta. Haaveiden ja huolien fiiliskierros oli sellainen tehtävä.

Haaveilun jälkeen kertosimme kulttuurisen osallisuuden ilmiötä, ja osallisuuspajalaiset asemoivat itsensä kulttuurisen osallisuuden janalle. *Minun paikkani kulttuurisen osallisuuden janalla* oli tehtävä, jossa osallisuuspajalaiset määrittelivät vapaamuotoisesti kokemuksensa kulttuurisesta osallisuudesta janalle.

Janan toisessa päässä oleva hymynaama tarkoitti kulttuurista osallisuutta ja vastapäätä oleva surunaama merkitsi kulttuurista osallistumattomuutta. Asiakkaat täyttivät jokainen oman janansa, joiden merkinnöistä kokosin myöhemmin yhden janan. Kuva 23 esittää 13 osallisuuspajalaisen paikan kulttuurisen osallisuuden janalla.



Kuva 23. Osallisuuspajalaisten omat paikat kulttuurisen osallisuuden janalla

Useimpien osallisuuspajalaisten paikka janalla oli selvästi lähempänä hymynaamaa eli kulttuurista osallisuutta kuin kulttuurista osallistumattomuutta. Vähemmistö osallisuuspajalaisista eli 5 osallistujaa 13:sta koki olevansa enemmän kulttuurisen osallistumattomuuden kuin kulttuurisen osallisuuden puolella. Tehtävän avulla koin selvittäneeni sen, minkälainen kulttuurisen osallisuuden kokemus asiakkailla oli itsestään osallisuuspajatoiminnan alkuvaiheessa.

Luotaimen eli ensimmäisen kotitehtävän palautti 9 osallisuuspajalaista. Luotaimella kerätty aineisto liitettiin osaksi toisen osallisuuspajan keskeisintä ryhmätehtävää, joka oli nimeltään *epäonnistunut osallisuuspolku*. Luotaimella määritellyn taide- ja kulttuurikohteen sai halutessaan kirjoittaa epäonnistuneen osallisuuspolun päämääräksi.

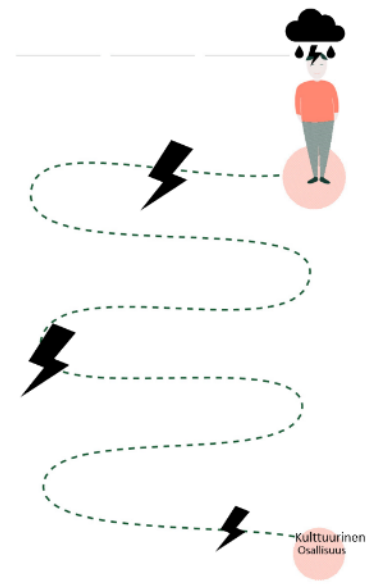
Epäonnistunut osallisuuspolku kuvaa osallisuuspajalaisen ryhmävierailua taide- ja kulttuurikohteeseen, jonne pääsy epäonnistui. Polulle piirrettiin tai kir-

joitettiin, millaisia esteitä liittyi kokemuseräiseen ryhmävierailuun, joka työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteeseen, mutta jonne osallisuuspajalainen ei osallistunut. Kuvassa 24 on epäonnistunut osallisuuspolku -tehtävän ohje.

Epäonnistunut polku kulttuuriosallisuuteen

Polulle piirretään/kirjoitetaan, millaisia esteitä voi liittyä ryhmävierailuun, joka työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteeseen työtoimintapäivänä.

- Kirjoita polun loppuun taide- ja kulttuurikohteen nimi. Valitse kohde Kaikukorttikohteiden listasta/ kotitehtävästä. Kohde voi olla sellainen, jossa haluaisit käydä tai sellainen, jossa et haluaisi käydä. Tutustu kohteeseen netissä.
- Kirjoita/piirrä millaisia sosiaalisia, fyysisiä, psyykkisiä, viestinnällisiä, työpajojen toimintaan tms. esteitä taide- ja kulttuurikohteessä käymiseen liittyy?
- Miksi et jatkanut kulttuuriosallisuuden polulla loppuun asti? Mitä tapahtui?
- Lopuksi lisää polulle legohahmo (legohahmoja), jotka jofenkin kuvaavat sosiaalisia esteitä, joita taide- ja kulttuurikohdevierailuun liittyy.



Kuva 24. Ohjeita, joiden mukaisesti osallisuuspajalaiset toteuttivat epäonnistuneen osallisuuspolun parityönä.

Polku on kuvitteellinen matka kulttuuriseen osallistumattomuuteen, jonka aikana asiakas kohtaa esteitä, joista osa määriteltiin jo ensimmäisen osallisuuspajan esteiden kartoitus -tehtävässä. Epäonnistuneita osallisuuspolkuja tehtiin yhteensä 5 kappaletta ja ne toteutettiin 2–3 hengen ryhmissä.

Kirjoitin puhtaaksi esteiden kartoitus -tehtävän aineiston ja piirsin esteille eri teemojen väriset puhekuplat, joiden sisälle asemoin tekstit. Tulostin neljästä eri väristä koostuvat puhekuplat ja leikkelin ne valmiiksi irti toisistaan. Ryhmätehtävän toteutuksen aikana asiakkaat liimasivat valitsemansa puhekuplat epäonnistuneen osallisuuspolun varrelle ja kuvasivat niiden avulla tapahtumien kulkua. Polku toi näkyväksi uusia esteitä, joita asiakkaat eivät olleet kirjanneet tehtävään edellisellä kerralla.

Kuva 25 esittää oranssin värisiä puhekuplia, jotka ovat puhtaaksi kirjoitettua aineistoa *esteiden kartoitus* -tehtävästä. Esteiden kartoitus -tehtävä tehtiin ensimmäisen osallisuuspajan aikana. Puhekuplat ovat oranssin värisiä, koska ne luokiteltiin kuuluvaksi teemaan *muut esteet*. Tulostin ja leikkasin vastaavanlai-

set puhekuplat kaikenvärisistä *esteiden kartoitus*- tehtävän esteistä. Puhekuplia oli osallisuuspajalaisten käytössä yhteensä 36 kappaletta, kun he tekivät epäonnistunut osallisuuspolku -tehtävää.



Kuva 25. Osallisuuspajalaisten kokemuksia muista esteistä, jotka estävät heitä osallistumasta ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Aineisto on kirjoitettu puhekuplien muotoon.

Asettelin ryhmätilan pöydille Duplo-legoja, jotka toivat tehtävien tekemiseen leikkisyyttä, värejä ja hauskuutta. Sattumanvaraisten legohahmojen keinoin osallisuuspoluille sai lisättyä kiinnostavia tarinoita tai yksityiskohtia. Kehotin osallisuuspajalaisia lisäämään epäonnistuneille osallisuuspoluille legohahmoja.

Legohahmoilla saattoi ilmaista sosiaalisia ongelmia tai henkilöitä, jotka olivat esteenä taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiselle. Jotkut asiakkaat ilmaisivat legoilla keinoja, jotka edistivät osallistumista ryhmävierailuun, joka tehtiin taide- ja kulttuurikohteeseen työtoimintapäivän aikana. (Kuva 25.)



Kuva 26. Kaksi osallisuuspajalaisten tekemää epäonnistunutta osallisuuspolkua

Esteiden kartoitus -tehtävällä ja epäonnistuneilla osallisuuspoluilla kerättiin aineistoa kulttuurisen osallisuuden esteistä. Yksittäisistä osallistumisen esteistä muodostui kokonaisia polkuja taide- ja kulttuurikohteisiin. Polut kuvasivat asiakkaiden kokemuksia taide- ja kulttuuripalveluista. Lisäksi polut kuvasivat sen, mitä tapahtui ennen vierailua ja taide- ja kulttuurikohteeseen vierailun jälkeen. Kulttuurisen osallisuuden esteiden ymmärtäminen muodosti tutkimusaineiston, jonka avulla oli mahdollista tunnistaa oikeita ongelmia.

Osallisuuspaja päättyi kahvitteluun ja viinereihin. Ennen sitä annoin toisen luotaimen eli kotitehtävän osallisuuspajalaisille (liite 2). Luotaimeen kuului Tampereen seudun työväenopiston paperinen kurssiesite sekä siihen liittyvä koti-tehtävä. Mainitsin osallisuuspajalaisille, että Kaikukortilla saa 50 € alennuksen työväenopiston kurssista. Kotitehtävänä oli tutustua työväenopiston tarjoamiin kursseihin ja löytää niiden joukosta unelmien harrastus.

Osallisuuspaja 3

Osallisuuspajan aluksi kerroin osallisuuspajalaisille yllätyspalkinnosta, joka oli ilmainen sisäänpääsy perjantai-illan teatterinäytökseen 8.9.2023. Osallisuuspajalaiset pääsivät nauttimaan koyleisönä Piaf-teatterinäytöksen läpimeno-harjoitusta Tampereen teatteriin. Teatteriesitys oli jo valmis ja läpimeno-harjoitus viimeinen ennen esityksen ensi-iltaa.

Kolmannessa osallisuuspajassa pyysin asiakkaita lähtemään kuvitteelliselle vierailulle unelmien taide- ja kulttuurikohteeseen paritöiden muodossa. Osallisuuspajalaiset unelmoivat taide- ja kulttuurikohdevierailun, jonka ei tarvinnut välttämättä perustua todellisuuteen. Unelmien taide- ja kulttuurikohde sai olla joko kuviteltu tai olemassa oleva kohde, jonka asiakkaat löysivät puhelimitään verkosta. Tehtävän visualisointiin käytettiin *unelmien osallisuuspolku* -nimistä tehtävää, johon osallistujat piirsivät ja kirjoittivat kokemuksiaan (kuva 27).

Unelmien polku kulttuuriseen osallisuuteen

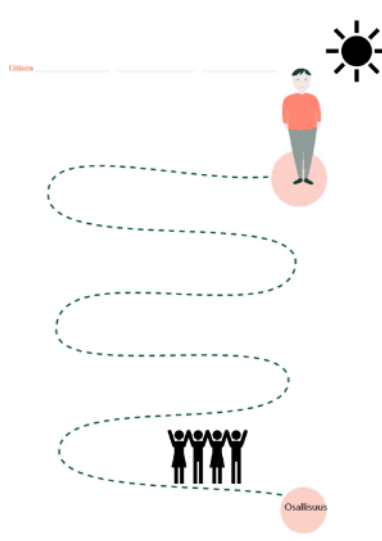
Polulle piirretään/kirjoitetaan sellaisia tekijöitä, jotka mahdollistavat osallistumisen ryhmävierailuun, joka työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteeseen työtoimintapäivänä.

Kirjoita polun loppuun unelmien taide- ja kulttuurikohteen nimi. Kohde voi olla Kaikukorttikohde, jossa haluaisit käydä tai kuvitteellinen kohde. Jos valitset olemassa olevan kohteen, tutustu siihen netissä ja kuvittele vierailusi sinne. Mitä toivot, odotat ja haluat vierailulta?

Kirjoita ja/tai piirrä polulle aikajärjestyksessä, mikä rohkaisee ja tukee sinua osallistumaan ryhmävierailuun, joka tehdään taide- ja kulttuurikohteeseen työtoimintapäivänä? Miten hyödyt vierailusta? Mitä arvoa osallistumisella on sinulle?

Jos kohtaat esteitä polulla, kirjoita mikä saa sinut niistä huolimatta jatkamaan kulttuuri-osallisuuden polulla loppuun asti? Mitä sellaista tapahtui, jonka avulla ylitit esteen/esteet?

Lopuksi lisää polulle henkilö/henkilöitä, jotka voivat/ voisivat auttaa ja tukea osallistumistasi ryhmävierailuihin, joita pajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivinä.



Kuva 27. Ohjeita, joiden mukaisesti pyysin osallisuuspajalaisia toteuttamaan unelmien osallisuuspolun parityönä.

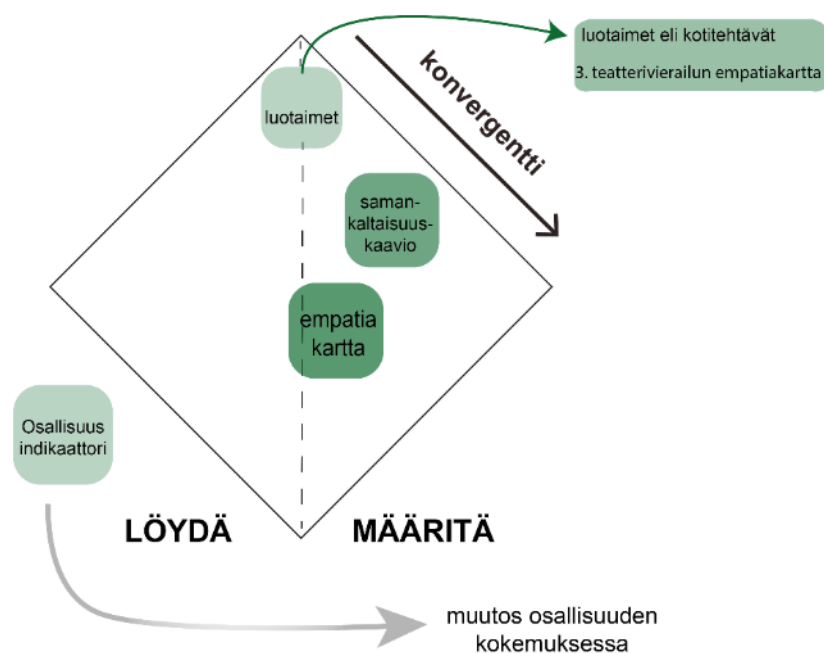
Unelmien osallisuuspolulle merkittiin asioita, jotka tapahtuivat ennen taide- ja kulttuurikohteeseen lähtöä. Pyysin merkitsemään polulle niitä tuntemuksia, joita osallisuuspajalaiset kokivat jo ennen vierailua. Polun loppuun pyysin merkitsemään asioita, joita tapahtui sen jälkeen, kun oli jo käyty taide- ja kulttuurikohteessa. Osallisuuspajalaisia rohkaistiin miettimään sitä, kuinka tärkeää on

jakaa kokemuksia taiteesta ja kulttuurista jonkun kanssa vierailun aikana tai sen jälkeen.

Palvelumuotoiluprosessissa käytettiin eniten aikaa löydä-vaiheeseen, koska tärkeintä prosessissa oli löytää ensin oikea ongelma. Toiseksi asiakkaiden ryhmäytymiseen täytyi varata riittävästi aikaa olosuhteissa, jossa osallistujat tulivat eri työpajoilta eivätkä tunteneet toisiaan. Löydä-vaiheessa aikaa kului myös ilmiöiden selittämiseen sekä yhteisten tavoitteiden avaamiseen. Seuraavaksi siirryn kuvaamaan palvelumuotoiluprosessin määritä-vaihetta, joka toteutettiin yhden osallisuuspajan aikana.

6.2.3 Määritä-vaihe: Osallisuuspaja 4

Neljännessä osallisuuspajassa käytettiin määritä-vaiheeseen soveltuvia palvelumuotoilun menetelmiä, joita olivat samankaltaisuuskaavio, empatiakartta ja luotain (kuva 28).









Kuva 28. Visuaalinen kuvaus neljännän osallisuuspajan palvelumuotoilumenetelmistä, jotka soveltuivat palvelumuotoiluprosessin määritä-vaiheeseen.

Määritä-vaiheessa analysoidaan aiemmin kerättyä tietoa, jotta löydettäisiin oikea ongelma tai mahdollisuus (Koivisto ym. 2021, 45–46).

Analysointimenetelminä osallisuuspajassa käytettiin samankaltaisuuskaaviota (engl. *affinity diagram*) sekä empatiakarttaa (engl. *empathy map*). Samankaltaisuuskaavio on palvelumuotoilun visuaalinen ja induktiivinen analysointimenetelmä, jossa laadullista tutkimusaineistoa ryhmitellään, kunnes yksittäisistä ilmiöistä muodostuu yleisempiä teemoja. Empatiakartta on palvelumuotoilun menetelmä, joka auttaa kehittäjää tuntemaan empatiaa osallistujia kohtaan, ja joka tiivistää asiakkaiden tarpeet, toiveet ja tunteet. (Ideapakka 2023.) *Teatterikäynnin empatiakartta* (ks. liite luotaimet) oli kotitehtäväksi muotoilemani luotain, jonka osallisuuspajalaiset täyttivät Piaf -teatteriesityksen yhteydessä.

Muotoilin empatiakartta-menetelmästä kolme erilaista tehtävää, joita olivat 1) taiteeseen ja kulttuuriin osallistujan, 2) ei-osallistujan sekä 3) teatterikäynnin empatiakartta. Kuvassa 29 on osittain täytetty ei-osallistujan empatiakartta.

EMPATIAKARTTA		Nimi:
 <p>Kuuleminen Mitä kuulet ennen ryhmävierailua/sen aikana/sen jälkeen. Kenen kanssa keskustelit? Ketä tai mitä kuuntelet? Kuka vaikuttaa sinuun ja miten?</p>	 <p>Ajatukset ja tunteet Mitä ajattelet ja mitä tunteita koet ennen ryhmävierailua/sen aikana/sen jälkeen? Mitkä tunteet vaikuttavat sinuun eniten?</p>	 <p>Näkeminen Mitä näet ympäristössäsi ennen ryhmävierailua/sen aikana/ sen jälkeen?</p>
Pelkään fyysisiä kipuja		
		
<p>Kuulen työtoiminnassa ryhmäkeskusteluja paljon= ylikuormittuminen, etten jaksa lähteä sen jälkeen taide- ja kulttuurikohteeseen</p>		
<p>Puhuminen ja tekeminen Mitä/ kenelle puhut ja mitä teet ennen ryhmävierailua/sen aikana/sen jälkeen? Onko jotain, mitä sinun on pakko sanoa/ tehdä? Mitä haluat/haluaisit tehdä tai sanoa?</p>		
 <p>Kipukohdat Kirjoita tähän ryhmävierailun isoimmat esteet ja ongelmat</p> <p>Psyykinen ja fyysinen väsymys/ylikuormittuminen</p>	<p>Hyödyt Kirjoita tähän ryhmävierailun isoimmat edut ja hyödyt</p> 	

Kuva 29. Osittain täytetty ei-osallistujan empatiakartta

Ei-osallistujan empatiakartan täytimme yhdessä osallisuuspajalaisten kanssa osallisuuspajassa. Kuvittelimme sellaista työpajojen asiakasta, joka ei koskaan osallistu taiteeseen ja kulttuuriin. Sen lisäksi sellaiset osallisuuspajalaisista, jotka eivät lähteneet katsomaan Piaf-teatteriesitystä täyttivät ei-osallistujan empatiakartan. Osa täytti sen osallisuuspajassa ja osa kotona.

Taiteeseen ja kulttuuriin osallistujan empatiakartta täytettiin pareittain osallisuuspajassa. Osallisuuspajalaiset valitsivat itselleen parin, jolla oli samansuuntaisia mieltymyksiä taiteesta ja kulttuurista. Sen jälkeen he haastattelivat toisiaan vuorotellen. Haastateltava osallisuuspajalainen kuvitteli itsensä vierailulle taide- ja kulttuurikohteeseen ja vastasi parin esittämiin kysymyksiin, jotka olivat empatiakartassa. Haastattelija kirjasi haastateltavan vastaukset empatiakarttaan. Yhden empatiakartan täyttäminen kesti 15 minuuttia.

Neljännän osallisuuspajan toinen tehtävä oli luokitella kulttuurisen osallisuuden esteitä samankaltaisuuskaavion avulla. Osallisuuspajalaiset jakaantuivat neljään ryhmään. Ryhmille jaettiin 36 yksittäistä estettä, joiden olimme todenneet estävän osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Yksittäiset esteet luokiteltiin yleisempien teemojen alle. (Kuva 30.)

Samankaltaisuuskaavio kulttuuriosallisuuden esteistä

- Muodostetaan **neljä** ryhmää
- Jokaisella ryhmällä on 9 estettä/liimalappua, joista tehdään ryhmän oma samankaltaisuuskaavio
- Ryhmitelkää **yksittäiset** esteet **yleisten** teemojen alle:
 - 1) keksikää yleistäviä teemoja, jotka ovat liimalappuja kokoavia otsikoita tai
 - 2) valitkaa alla olevista tekijöistä yleistäviä teemoja liimalapuille

- Fyysiset, psyykkiset, taloudelliset tai sosiaaliset tekijät
- Aistilliset tai viestinnälliset tekijät
- Ymmärtämisen ongelmat tai asenteet
- Taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuus
- Taide- ja kulttuuripalveluiden toimivuus/tarkoituksenmukaisuus
- Asiakaspalvelu
- Rakennetun ympäristön tekijät, esim. esteettömyys
- Yhteistyökumppaneihin liittyvät tekijät
- Päätöksentekoon ja vaikuttamiseen liittyvät ongelmat

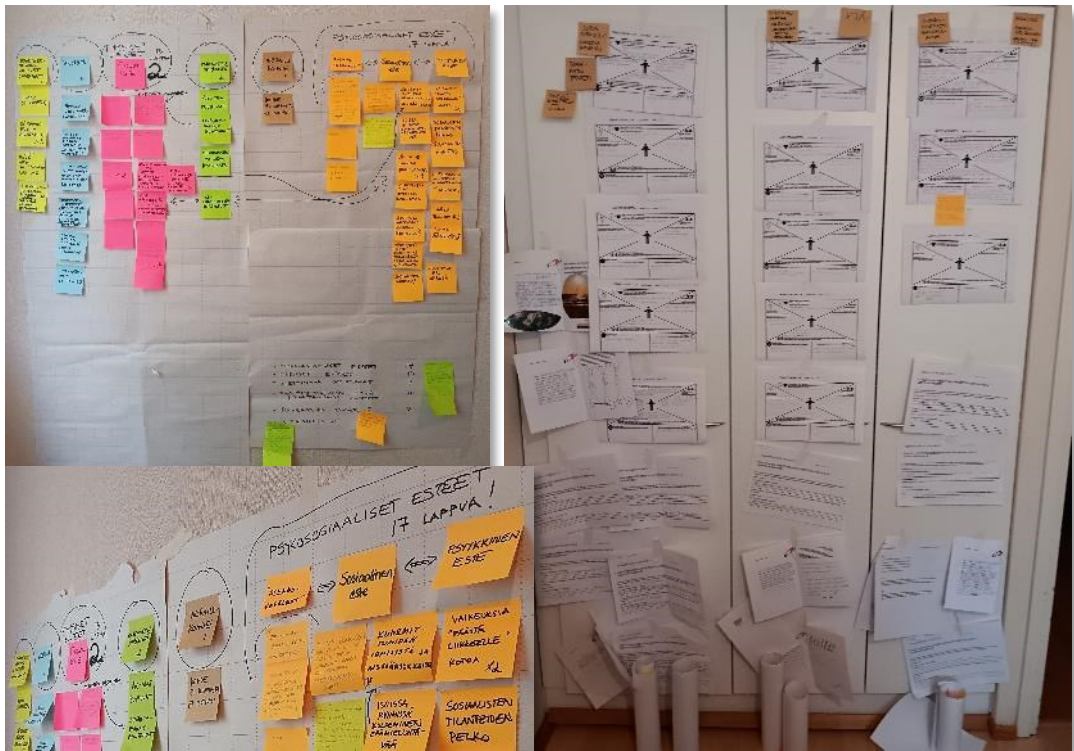
9

Kuva 30. Ohjeet kulttuurisen osallisuuden esteiden luokitteluun samankaltaisuuskaavion avulla

Aikaisempien osallisuuspajojen aikana kerätty asiakasymmärrys tiivistettiin palvelumuotoiluprosessin määritä-vaiheessa empatiakartoiksi ja samankaltaisuuskaavioiksi, joiden avulla hahmotettiin taiteeseen ja kulttuuriin liittyvien esteiden lisäksi osallisuuspajalaisten tarpeita. Osallisuuspajalaisten kesken oli aiemmin kartoitettu innostavia taide- ja kulttuurikohteita, joista nyt määriteltiin mieluisimmat. Määritä-vaiheessa luokittelin *haaveiden ja huolien fiiliskierrok-*

sella kerätyn aineiston. Analysoin asiakkaiden huolia ja haaveita samankaltaisuuskaaviolla teemoiksi, joista kirjoitin yhteenvedon. Yhteenvedo kuvaasi asiakkaiden huolia ja haaveita, jotka liittyvät kulttuuriseen osallisuuteen, ja se on esitetty kehittämistutkimuksen tulosten yhteydessä (luvut 7.2 ja 7.3).

Vaikka taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteet oli luokiteltu samankaltaisuuskaaviolla ja empatiakartalla osallisuuspajassa, luokittelin ne vielä yksin kotona. Sovelsin samankaltaisuuskaaviota myös empatiakarttojen luokitteluun ja jaottelin ne kolmeen eri ryhmään. Yhdistin osallisuuspajalaisten luokitteluun kulttuurisen osallisuuden esteisiin tiedon, joka oli empatiakartoissa ja luotaimissa. Kuva 30 esittää samankaltaisuuskaavioita, joiden avulla kokosin kaiken kerätyn aineiston huoneeni seinälle.



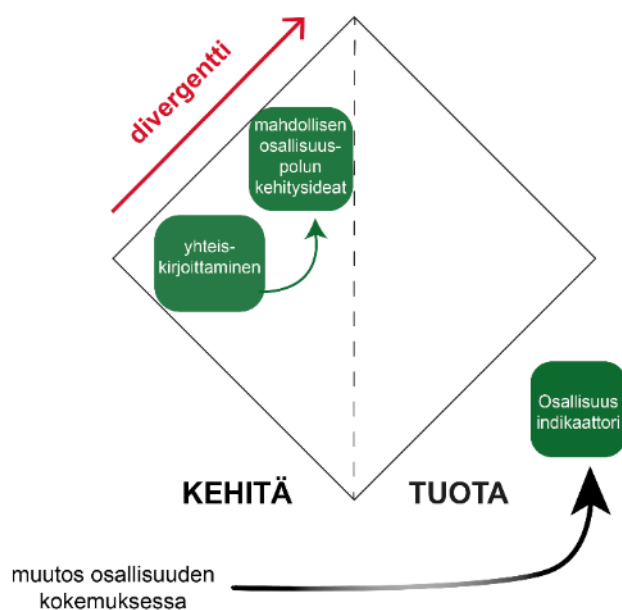
Kuva 31. Kuvia samankaltaisuuskaavioista, joilla luokittelin aineiston, jota olin kerännyt neljän osallisuuspajan aikana.

6.2.4 Kehitä-vaihe: Osallisuuspaja 5

Viimeinen eli viides osallisuuspaja järjestettiin 15. syyskuuta 2023. Olimme saavuttaneet osallisuuspajatoiminnassa kehitä-vaiheen, joka on palvelumuotoiluprosessin luovim vaihe. Kehitä-vaiheessa ideoidaan ennakkoluulottomasti ratkaisumalleja ja konsepteja aiemmin määriteltyyn ongelmaan (Ideapakka

2023; Koivisto ym. 2021, 46). Ideoita luotiin osallisuuspajassa yhteiskirjoittamisen menetelmin.

Edellisen osallisuuspajan jälkeen olin määritellyt samankaltaisuuskaavion avulla ne tekijät, jotka olivat osallisuuspajalaisten taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteenä. Palvelumuotoiluprosessin kehittä-vaiheessa ongelmiin kehitettiin ratkaisuja yhteiskirjoittamisen avulla (kuva 32).



Kuva 32. Visuaalinen kuvaus viidennen osallisuuspajan palvelumuotoilumenetelmästä, jotka soveltuivat palvelumuotoiluprosessin kehittä-vaiheeseen.

Muotoilin yhteiskirjoittamisen menetelmän *brainwriting*-nimisestä aivoriihimenetelmästä, joka hyödyntää hiljaista ideointia (Ideapakka 2023). Ideointi toteutettiin yhteiskirjoittamisen avulla, jossa kokemustietoa sai jakaa ja ilmaista äänettömästi. Osallisuuspajalaiset kirjoittivat vuorotellen ajatuksiaan yhteisille papereille, jotka kiersivät ryhmässä ympyrää. Papereille kirjoitettiin ideoita, joiden koettiin edistävän asiakkaan osallistumista ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivien aikana. Menetelmä hyödynsi yksittäisten kokemusten yhdistelemistä. Teemat ja kysymykset kannustivat osallisuuspajalaisia miettimään ratkaisuja keskeisiin ongelmiin ja jakamaan ideoita, jotka voisivat edistää työpajojen asiakkaiden osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin.

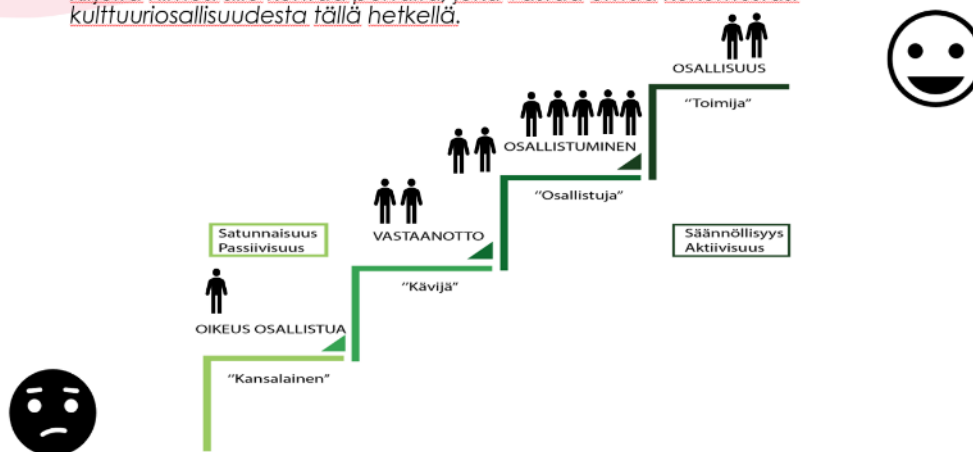
Olin määritellyt analysoidusta tutkimusaineistosta keskeiset ongelmat ja muut-
tanut ne teemoiksi. Muotoilin teemat kysymysten muotoon, koska koin tarvit-
sevani niistä lisätietoa. Teemoja ja kysymyksiä syntyi yhteensä 23 kappaletta
(liite 3). Osallisuuspajassa yhteiskirjoittamiseen jäi vapaan keskustelun takia
vähemmän aikaa, kuin olin suunnitellut. Valitsin intuitiivisesti teemoista ja ky-
symyksistä 13 keskeisintä, joihin osallisuuspajalaiset kirjoittivat vastauksia ide-
oiden muodossa.

Yhteiskirjoittamisen myötä syntyi kollektiivinen kehittämisen prosessi, josta
saatiin ideoita sellaiselle toimintamallille, joka voisi edistää osallisuuspajalais-
ten yhdenvertaista osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Kehitysideat toimivat
lähtökohtana saavutettavien taide- ja kulttuurikohdevierailujen toteutukselle.

Lopuksi pyysin osallisuuspajalaisia tekemään tehtävän, jossa he merkitsivät
paikkansa kulttuurisen osallisuuden portaille (kuva 33).

Minun paikkani kulttuuriosallisuuden portaililla

*Kirjoita nimesi sille kohtaa portaita, joka vastaa omaa kokemustasi
kulttuuriosallisuudesta tällä hetkellä.*



Kuva 33. *Minun paikkani kulttuurisen osallisuuden portaililla* -tehtävän avulla 12 asiakasta
määritteli roolinsa kulttuurisen osallisuuden askelmilla (mukaillen Virolainen 2015b, 60–61).

Ensimmäisessä osallisuuspajassa olimme tutustuneet kulttuurisen osallisuu-
den neliportaisiin askelmiin (luku 3.2). Nyt palasimme askelmien kulttuurisen
osallisuuden rooleihin, joita ovat kansalainen, kävijä, osallistuja ja toimija (Vi-
rolainen 2015b, 60–61). Useimmat osallisuuspajalaiset kokivat olevansa vas-
taanottavia kävijöitä tai osallistujia kulttuurisen osallisuuden askelmilla. Yksi

henkilö koki roolinsa olevan passiivinen kansalainen. Kaksi henkilöä valitsi aktiivisen toimijan roolin. Tehtävän auttoi ymmärtämään osallisuuspajalaisten si- säistä kokemusta kulttuurisesta osallisuudesta, johon osallisuuspajatoimin- nassa oli liittynyt taide- ja kulttuuripalveluihin vaikuttamisen mahdollisuus.

Osallisuuspajatoiminnan loputtua asiakkaat vastasivat osallisuusindikaattorin väittämiin toistamiseen. Osallisuusindikaattoreissa esitettiin kertaalleen samat väittämät, joihin asiakkaat olivat vastanneet viisi viikkoa aiemmin. Osallisuus- indikaattoriin vastaamisen jälkeen joimme päätöskahvit ja nautimme viimeiset pitkät viinerit. Siihen päättyi työpajoilla toteutettu opinnäytetyön kehittämistut- kimus.

7 TYÖN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen kehittämistutkimuksen tulokset vastauksina tutkimus- kysymyksiin, jotka esitin luvussa 2.2. Luettelen vastaukset samassa järjestyk- sessä, kuin esitin tutkimuskysymykset. Kysymyksiin pohjautuvat tulokset jaka- vat tämän luvun neljään alalukuun.

7.1 Kulttuurisen osallisuuden toimintamalli: Mielen Kulttuuripaja

Kehittämistutkimuksessa tarkasteltiin ensiksi, miten Mielen ry:n asiakkaan kulttuurista osallisuutta voidaan edistää työpajatoiminnassa. Kehittämistutki- muksen tulokset osoittavat, että työpajojen asiakkaiden kulttuurista osalli- suutta oli mahdollista edistää osallisuuspajatoiminnalla, jossa kehitettiin asiak- kaiden kanssa kulttuurisen osallisuuden toimintamallia. Tutkimustulosten pe- rusteella on muotoiltu *Mielen kulttuuripaja* -niminen toimintamalli, jolla voidaan edistää asiakkaan kulttuurista osallisuutta työpajatoiminnassa.

Mielen kulttuuripaja muotoiltiin tekijöistä, jotka edistävät taiteeseen ja kulttuu- riin osallistumista (luku 7.3). Asiakkaiden palvelumuotoiluprosessissa yhteis- kirjoittamista ideoista muotoiltiin toimintatapoja, joita noudattamalla on mah- dollista edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta työpajatoiminnassa. Mie- len Kulttuuripaja on myös ryhmävalmennusmalli, jolla on tietyt toimintaperiaat- teet. Toimintaperiaatteet muotoiltiin yhdistämällä osallisuuspajatoiminnan ha- vaintoja aineistoon, joka kerättiin palvelumuotoiluprosessissa.

Mielen Kulttuuripaja

Tutkimustulosten perusteella muotoiltiin työpajatoiminnan toimintamalli, jonka nimi on Mielen Kulttuuripaja. Se on ryhmävalmennusmalli, jonka käyttöönotolla on mahdollista edistää asiakkaan kulttuurista osallisuutta ja vahvistaa osallisuuden kokemusta Mielen ry:n työpajatoiminnassa. Seuraavat kohdat ovat Mielen Kulttuuripajan toimintaperiaatteita:

- Työpajojen asiakkaiden kulttuurista osallisuutta edistetään palvelumuotoilusta johdettujen yksilö-, pari- ja ryhmätehtävien avulla, jotka samalla kehittävät taide- ja kulttuuripalveluita palveluntarjoajan näkökulmasta.
- Kulttuuripajatoiminnan keskiössä on luova ryhmätoiminta, jossa asiakkaiden kanssa suunnitellaan ja testataan ryhmävierailuja sellaisiin taide- ja kulttuurikohteisiin, jotka ovat asiakkaiden näkökulmasta saavutettavia ja kiinnostavia.
- Kulttuuriseen osallisuuteen esteenä ovat asiakkaiden moninaiset huolet ja ongelmat. Esteiden ylittämiseksi ja kulttuurisen osallisuuden edistämiseksi asiakkaille tarjotaan tukea osallistumiseen.
- Kaikukortista viestiminen ja sen käyttöön kannustaminen on keskeinen ryhmävalmennuksen menetelmä.
- Toiminnan tavoite on tuottaa saavutettavaa ja asiantuntevaa viestintää taide- ja kulttuuritapahtumista sekä tiedottaa niihin liittyvistä ryhmävierailuista yhdenvertaisesti kaikille työpajojen asiakkaille.
- Toimintamalli on eri työpajojen asiakkaita yhteen kokoava interventio, joka kesto on kerrallaan kaksi kuukautta.

Kulttuurinen osallisuus merkitsi asiakkaiden näkökulmasta luovaa ryhmätoimintaa, joka toteutui osallistumalla osallisuuspajoihin työtoimintapäivinä. Sen lisäksi asiakkaiden kulttuurinen osallisuus toteutui osallistumalla taiteeseen ja kulttuuriin vapaa-ajalla. Osallisuuspajatoiminnan keskiössä oli palvelumuotoi-

luprosessi, jossa asiakkaiden kokemuksiin pohjautuen kehitettiin ryhmävierailuja sellaisiin taide- ja kulttuurikohteisiin, jotka olivat asiakkaiden näkökulmasta kiinnostavia ja saavutettavia. Osa kohteista oli Kaikukortti-kohteita.

Kehittämistutkimuksessa tunnistettiin kuusi eri tapaa, miten osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin toteutui asiakkaan näkökulmasta. 5 viikkoa kestäneen osallisuuspajatoiminnan aikana:

- 13 asiakasta 15:sta osallistui aktiivisesti osallisuuspajoihin työtoimintapäivien aikana
- asiakkaat tekivät yhteensä 24 kappaletta osallisuuspajan vapaaehtoisia kotitehtäviä (liite 2)
- asiakkaat vierailivat omaehtoisesti Kaikukortti-kohteissa vapaa-ajallaan
- 1 asiakas ilmoittautui Tampereen työväenopiston kurssille
- 11 asiakasta lähti yhdessä Tampereen teatterinäytökseen vapaa-ajallaan
- 1 asiakas hankki Kaikukortin.

Osallisuuspajatoiminnan myötä moni työpajojen asiakas ilmaisi oivaltaneensa taiteen ja kulttuurin merkityksen hyvinvoinnille. Osallistuminen osallisuuspajatoimintaan oli niin säännöllistä 13 asiakkaan kohdalla, että vain 2 asiakasta oli poissa osallisuuspajoista kerran. Kotitehtäviä eli luotaimia palautettiin 24 kappaletta. Muutama asiakas pyysi jopa lisää kotitehtäviä. Eräs asiakas kertoi aloittaneensa kulttuuriharrastuksen osallisuuspajan inspiroimana. Toinen asiakas hankki Kaikukortin. Kolmas asiakas kertoi käyneensä Lenin-museossa ja Amurin työväenkorttelissa vapaa-aikanaan. Sen lisäksi 11 asiakasta lähti yhdessä katsomaan vapaa-ajallaan teatterinäytöstä Tampereen teatteriin.

Luovia ryhmätehtäviä tekemällä asiakkaat ilmaisivat kokemuksiaan syvästi. Luotaimet olivat palvelumuotoilun menetelmiä, jotka innostivat osallistumaan kulttuuriin ja taiteeseen myös vapaa-aikana. Ne myös kannustivat asiakasta pohtimaan suhdettaan taiteeseen ja kulttuuriin. Luovat aamunavaukset, fiiliskierrokset ja ryhmätehtävät rakensivat osallisuuspajatoiminnassa sosiaalista vuorovaikutusta, joka liittyi kulttuuriseen osallisuuteen.

Osallisuusprojektoiminnan aikana korostuivat asiakkaiden moninaiset vaikeudet ja huolet, jotka liitettiin taide- ja kulttuurikohteisiin lähtemiseen. Kulttuuriseen osallisuuteen liittyviä huolia kuuntelemalla voidaan edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta työpajoilla. Osallistumisen esteiden ylittämiseen asiakkaat tarvitsevat luotettavien henkilöiden tukea ja rohkaisua. Empaattisesti keskustellen voidaan ideoida yhdessä eri tapoja, jotka mahdollistavat yhdenvertaisen osallistumisen taiteeseen ja kulttuuriin.

7.2 Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteitä

Opinnäytetyön toinen tutkimuskysymys on seuraava: Mitkä tekijät estävät työpajan asiakkaan osallistumisen ryhmämuotoisiin vierailuihin, joita työpajalta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivän aikana?

Toisessa osallisuusprojektissa toteutettiin *haaveiden ja huolien fiiliskierros* (kuva 22 s. 61). Fiiliskierroksella kartoitettiin huolia, joita työpajojen asiakkaat liittävät kulttuuriseen osallisuuteen. Seuraavaksi kuvaan asiakkaiden fiiliskierroksella ilmaisemia huolia, jotka liittyvät taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteisiin. Sen jälkeen kuvaan kolmen teeman avulla tekijöitä, joiden asiakkaat kokivat estävän osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Yleisimpiä kulttuurista osallisuutta estäviä teemoja olivat psyykkiset ja fyysiset esteet sekä viestintä, joka ei tukenut taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista työpajoilla. Lopuksi kerron Kaikukortin käyttöön liittyvistä ongelmista, joiden asiakkaat kokivat haastavan taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista.

Kulttuurisen osallisuuden huolia

Melko moni osallisuusprojektilainen kertoi, että kehon kivut ja liikkumisen vaikeus haittaavat osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Psyykkiset ja fyysiset vaivat huolestuttivat niin paljon, että niistä muodostui este työväenopiston kurssille osallistumiselle. Huolta aiheutti se, miten selkä kestää teatterissa istumisen. Vähävaraisuus huoletti, koska se esti lippujen hankkimisen arvokkaiseen taide- ja kulttuurikokemuksiin. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteet liittyivät jaksamisen ongelmiin sekä taloudelliseen tilanteeseen. Jos ei ollut varaa ostaa uusia silmälasia, ei kyennyt tekemään hyvinvointia edistäviä käsitöitä.

Kulttuuriseen osallisuuteen liittyi huoli siitä, ettei osallistumiseen aina löytynyt riittävästi aikaa.

Mielen hyvinvointiin liittyvät esteet

Mielen hyvinvointiin liittyvät haasteet estävät todennäköisesti useimpien työpajojen asiakkaiden osallistumisen ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Psykkiset osallistumisen esteet liittyivät melko usein sosiaalisiin tilanteisiin, jotka pelottivat ja aiheuttivat ahdistusta. Tarpeeksi hienojen vaatteiden puute tai työmarkkina-asema sai olon tuntumaan ulkopuoliselta taide- ja kulttuurikohteessa. Ulkopuolisuuden tunne saattoi syntyä keskellä ihmisryhmää, johon ei tuntenut kuuluvansa.

Melko usein osallistumisen esteenä olivat mielen ja kehon ylikuormittuminen, joka liittyi ympäristöön, aistihavaintoihin ja toisiin ihmisiin. Isoissa ryhmissä kulkeminen, ruuhka ja ihmisjoukossa oleminen koettiin hankalaksi. Päihtyneet ihmiset ja meteli kuormittivat. Ne saattoivat tuoda pintaan traumoja sekä uinuvia riippuvuuksia. Taide- ja kulttuurikokemukset sekä elämykset lisäsivät ylikuormittumista taide- ja kulttuurikohteissa.

Asiakkaiden kertoman mukaan oli vaikeaa lähteä taide- ja kulttuurikohteeseen, joka oli ennalta tuntematon. Kohteeseen mentiin usein ryhmässä, josta ei kuitenkaan varmasti tiennyt saavansa tukea. Jos ei ollut tottunut käymään taide- ja kulttuurikohteissa, jo pelkästä osallistumisen mahdollisuudesta tuli epävarma olo. Omia reaktioita pelättiin ja jännitettiin taide- ja kulttuurikohteessa tai matkalla sinne.

Fyysiset esteet

Toiseksi asiakkaiden kulttuurisen osallisuuden tiellä olivat fyysiset ongelmat ja sairaudet, jotka saattoivat rajoittaa liikkumista ja aiheuttivat kiputiloja. Kun liikkuminen oli vaikeaa ja kivuliasta, ei voinut lähteä taide- ja kulttuurikohteeseen, josta ei löytynyt lepopaikkoja. Fyysiseen jaksamiseen liitettiin sosiaalinen paine, joka syntyi esimerkiksi siitä kokemuksesta, että tulisi jaksaa liikkua muiden mukana.

Pitkät kävelymatkat, portaat ja ahtaat käytävät saattoivat estää vierailut taide- ja kulttuurikohteisiin. Epätietoisuus vessatauoista tai vessojen puuttuminen koettiin esteeksi taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiselle. Fyysinen kunto ja hermoston tila estivät sellaisen taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen, joka oli monelle muulle itsestään selvää.

Työpajojen viestintään liittyvät esteet

Kolmanneksi taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteenä oli asiakkaiden mukaan työpajojen viestintä, joka liittyi taide- ja kulttuurikohdevierailuihin. Osallistuminen saattoi estyä pelkästään siitä syystä, ettei taide- ja kulttuurikohdevierailusta saanut lainkaan tietoa. Joskus tieto vierailusta tuli niin myöhässä, ettei osallistuminen ollut enää mahdollista. Tilanne saattoi olla välillä sellainen, ettei taide- ja kulttuurikohteesta tai sinne matkustamisesta saanut tarpeeksi tietoa. Tiedotus kokoontumispaikasta, tapaamisen ajankohdasta tai matkustavasta oli niin epäselvää, ettei vierailulle haluttu lähteä.

Kaikukortin käyttöön ja Kaikukortti-kohteisiin liittyvät esteet

Kaikukortin käyttöön sekä Kaikukortti-kohteisiin liittyi jonkin verran asiakkailta kokemuksia, jotka estivät taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen. Liian tutuksi tulleet Kaikukortti-kohteet koettiin usein vähemmän kiinnostavina vierailupaikkoina. Erityisesti Vapriikki ja Sara Hildenin taidemuseo Tampereella olivat kohteita, jonne ei mielellään haluttu lähteä. Sorin Sirkuksen toiminta herätti paheksuntaa, koska joulunäytökseen oli varattu vain kymmenisen lippua Kaikukortin haltijoille. Sirkuslipuista oli haaveiltu vuosia, mutta niiden saaminen oli mahdotonta useista yrityksistä huolimatta.

Kaikukortin käyttöön liitettiin jonkin verran epävarmuutta ja epätietoisuutta siitä, mihin se käy ja mihin se ei kelpaa. Täsmällistä tietoa taide- ja kulttuurikohteiden Kaikukortti-toiminnasta oli hankala saada. Kaikukortin käytön koettiin aiheuttavan jonkin verran kokemuksia huonommuudesta. Osallisuuspajalaisia huolestutti muun muassa se, miten muut ihmiset reagoivat siihen, että

Kaikukortin esittää taide- ja kulttuurikohteessa tai lippukassalla. Kaikukorttilaisuutta saattoi myös leimata tunne ulkopuolisuudesta.

7.3 Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen edistäjiä

Kolmanneksi kehittämistutkimuksessa selvitettiin, mitkä tekijät edistävät työpaikan asiakkaan osallistumista ryhmämuotoisiin vierailuihin, joita työpajalta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivän aikana. Asiakkaat ideoivat yhteiskirjoittamisen menetelmin sisältöä teemoihin, jotka huomioimalla voidaan edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Ensin luettelen teemoittain yhteiskirjoittamisessa syntyneitä ideoita, jotka saattavat edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Lopuksi esitän *Haaveiden ja huolien fiiliskierroksella* (kuva 22 s. 61) ilmaistuja haaveita, joista asiakkaat unelmoivat kulttuurisen osallisuuden äärellä.

Mielen hyvinvointi paranee taiteella ja kulttuurilla

Taide- ja kulttuurikohteessa vierailusta tulee virkistynyt mieli. Esityksestä saa hyvän ja iloisen mieli pitkäksi aikaa. Vierailusta syntynyttä onnistumisen iloa lisää se, että on kaveri, jonka kanssa voi jakaa kokemuksen. Taide-elämyksiä voi kokea yksin mutta samanaikaisesti yhdessä.

Vierailusta jää kokemus siitä, että olen arvokas ihminen. Taide ja kulttuuri yhdistää ihmisiä ja poistaa ulkopuolisuuden tunnetta. Taiteen ja kulttuurin kautta voimme itse päättää, osallistua ja jakaa kokemuksia. Taidevierailujen aikana voi kokea kuuluvansa joukkoon ja se rohkaisee osallistumaan.

Yhdenvertainen, selkeä ja ajantasainen viestintä ryhmävierailusta

Työpajoilla kerrotaan taide- ja kulttuurikohdevierailusta hyvissä ajoin eli viestin saa vähintään kaksi viikkoa ennen lähtöä. Viesti lähetetään joko tekstiviestitse tai sähköpostilla asiakkaille, ja eri työpajojen asiakkaat saavat tiedon taide- ja kulttuuritapahtumasta samanaikaisesti. Työpajoilla järjestetään tiedotustilaisuuksia kulttuuri- ja taidetapahtumista sekä niihin liittyvistä vierailuista.

Asiakkaat voivat halutessaan antaa yhteystietonsa *kulttuuripostituslistalle*, jolla tiedotetaan taide- ja kulttuuritapahtumista kohdennetusti. Eri pajoille toimitetaan riittävästi julisteita, joista saa tietoa tulevista taide- ja kulttuuritapahtumista, joihin voi osallistua. Lisäksi asiakkaille tarjotaan mahdollisuus tavata kasvokkain sellaisen henkilön kanssa, joka koordinoi ja toteuttaa taide- ja kulttuurivierailuja. Tapaamisessa uskalletaan kysyä itseä askarruttavia asioita suoraan koordinaattorilta, jolla on mahdollisuus edistää taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista.

Kohde on esteetön

Taide- ja kulttuurikohde on helppokulkuinen ja esteetön. Kohteessa ei ole ahkaita käytäviä eikä jyrkkiä portaita. Kohteesta löytyy wc-tiloja. Ympäristö ei ole meluisa eikä esitys liian äänekkäs.

Taide- ja kulttuurikohde on sosiaalisesti saavutettava

Taide- ja kulttuurikohteen henkilökunta on ystävällistä. Ryhmässä liikkumisen tapaan kiinnitetään huomiota ja edetään rauhalliseen tahtiin. Sovitaan etukäteen siitä, että kukin voi liikkua joko yksin tai yhdessä ilman painetta. Taide- ja kulttuurikohteessa ei koe leimautuvansa.

Taide- ja kulttuurikohdevierailun yhteissuunnittelu ja vastuhenkilö

Taide- ja kulttuurikohdevierailu tulee valmistella ja suunnitella huolella. Päättöksentekijällä täytyy olla kykyä hahmottaa asiakkaiden erilaisia tarpeita. Päättöksentekijä on vastuussa taide- ja kulttuurikohdevierailun suunnittelusta ja toteutuksesta. Asiakkaiden tulee olla mukana suunnittelussa. Asiakkaat voivat antaa ehdotuksia vaikkapa äänettömästi, että kaikki saavat äänensä kuuluviin. Olisi mukavaa, jos olisi oma paja, joka pohtisi ja suunnittelisi taide- ja kulttuuripäiviä.

Oma jaksaminen riittää taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen

Ennen taide- ja kulttuurikohdevierailua on saanut levätyä ja nukkuttua hyvin, että jaksaa osallistua. Vierailun aikana voi levätä ja pitää kahvitauon. Taide- ja kulttuurikohdevierailuun ei liity kiireen tuntua. Vierailun kesto on 2–4 tuntia matkoineen ja taukoineen. Jos taide- ja kulttuurikohteessa ei jaksaa olla yhtä kauan kuin muut, voi lähteä kotiin ilman syyllisyyttä. Aamulla tai aamupäivästä vierailulle jaksaa osallistua paremmin kuin iltapäivällä tai illalla.

Turvallisen ja samanhenkisen ryhmän matkassa

Ryhmä, jonka kanssa lähdetään taide- kulttuurikohteeseen, on turvallinen. Ryhmäläiset auttavat ja tukevat, jos vierailun aikana tulee ongelmia tai saa paniikkikohtauksen. Ryhmän jäsenillä on yhteisiä kiinnostuksen kohteita, jotka liittyvät taiteeseen ja kulttuuriin. Asiakkaat voivat olla eri työpajoilta. Siten tutustuisi toisiin pajalaisiin. Muiden kanssa on ilo odottaa vierailua ja jakaa kokemukset jälkepäin. Vierailun jälkeen muistellaan yhdessä hauskoja ja antoisia kohtauksia näytöksestä.

Matkustaminen taide- ja kulttuurikohteeseen on mukavaa

Taide- ja kulttuurikohteeseen ei tarvitse matkustaa ruuhkabussilla. Vierailu toteutetaan aamulla tai aamupäivällä, kun kaupungilla ei ole niin paljon päihtyneitä ihmisiä. Kohteeseen on helppo matkustaa.

Taide- ja kulttuurikohteessa voi vieraila etänä tai virtuaalisesti

Jos taide- ja kulttuurikohdevierailulle ei ole mahdollista osallistua paikan päällä, voi silti osallistua etänä. Virtuaalikierrros museoon voisi sopia monelle asiakkaalle. Joillekin asiakkaille osallistuminen etänä on ainoa saavutettava tapa osallistua taiteeseen ja kulttuuriin. Teatteriesityksen tai konsertin voisi katsoa striimattuna.

Koetaan itselle merkityksellisiä aistielämyksiä ja tunnekokemuksia

Taide- ja kulttuurikokemus on juuri itselle merkityksellinen. Esitys on nautinnollinen ja visuaalisista yksityiskohdista saa mielihyvää. Taide- ja kulttuuritapahtumassa saa nauraa tai nähdä kauniita rakennuksia kauniissa ympäristössä. Kesäisen tunnelman voi myös aistia. Taide antaa aihetta iloon ja ihmetykseen. Taide herättää arvostusta. Ilves ja Tappara pelaavat tyyllillä ja sitä on ilo katsella.

Taide- ja kulttuurikohte on itselle merkityksellinen

Taide- ja kulttuurikohte on itseä kiinnostava ja innostava. Esillä oleva taide on mielenkiintoista. Näyttely on mielenkiintoinen ja liittyy historiaan, joka koskettaa omaa historiaa. Tavallisten ihmisten tarinat ja arjen historia kiinnostavat. Pelkkä komea rakennus riittää vierailun syyksi.

Merkityksellisimpiä taide- ja kulttuurikohteita asiakkaille olivat:

- esitykset Sorin sirkuksessa, Tampereen teatterissa sekä Komediateatterissa
- näyttelyt pienissä taidegallerioissa, esimerkiksi Galleria Saskiassa
- striimatut näytökset edellä mainituista teattereista sekä virtuaalivierailut kaukaisissa kohteissa, kuten esimerkiksi Kairon egyptiläisessä museossa tai Zen-munkkiluostarissa
- arjen kulttuuriin ja paikalliseen kulttuuriin liittyvät kohteet, kuten Milavida, Amurin työläiskortteli ja Pitkänniemen sairaalan hautausmaa.

Kulttuurivertainen: taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen tukihenkilö

Kulttuurivertainen on vertainen, joka ymmärtää asiakkaan ongelmat, mutta ei anna niiden estää asiakkaan osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Vertaisen kanssa voidaan toteuttaa sosiaalisesti tuettuja ryhmäkäyntejä taide- ja kulttuurikohteisiin. Vertaisen kanssa voi jakaa kokemuksia niin taiteesta kuin elämästä. Samanhenkinen vertainen auttaa sosiaaliseen ahdistukseen, kun ryhmän kanssa lähdetään taide- ja kulttuurikohteeseen. Kulttuurivertainen auttaa

myös liikkumiseen liittyvissä ongelmissa ja etenee taide- ja kulttuurikohteessa sopivan hitaasti. Työpajoilla järjestetään ennen taide- ja kulttuurikohteeseen lähtöä keskusteluryhmä, jossa jaetaan vertaisen kanssa vierailuun liittyviä odotuksia ja pelkoja.

Kaikukortin kehittämisehdotuksia

Kaikukorttiin käytön tukemiseksi kehitetään avec-kortti. Kaikukortin voisi kohdentaa useammalle eri kohderyhmälle eikä vain vähävaraisille. Siten välttyisi työttömäksi tai vähävaraiseksi leimautumiselta. Kaikukorttilaisuutta tulisi kompensoida välillä siten, että Kaikukortilla pääsisi sellaisiin taide- ja kulttuurikohteisiin tai tapahtumiin, joihin ilman Kaikukorttia ei pääse ollenkaan.

Kaikukortilla saatavien lippujen hankkiminen tulisi olla helpompaa ja niiden saatavuuden parantua. Kaikukortin käyttöä varten tulisi olla oma sivusto, jossa on kootusti selkeä ohjeistus siitä, missä taide- ja kulttuurikohteissa kortti käy. Sen lisäksi tulisi olla ajanmukaista tietoa siitä, mihin tapahtumiin tai näytöksiin Kaikukortilla pääsee. Kaikukortti-kohteen tulisi kertoa asiakkaille selkeästi, millä ehdoin Kaikukortilla saa lippuja eri tapahtumiin.

Kulttuurisen osallisuuden haaveita

Haaveillessa taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisesta vapauduttiin kivuista, liikkumisen esteistä sekä vähävaraisuudesta. Unelmoiden päästiin asuntoautolla Norjaan ja Kaikukortilla Rock-teatteriin. Kulttuurisen osallisuuden haaveet tulivat todeksi, kun saatiin pääsylippu Ilveksen jääkiekkopeliin tai istumapaikka Joutsenlampi-balettiin.

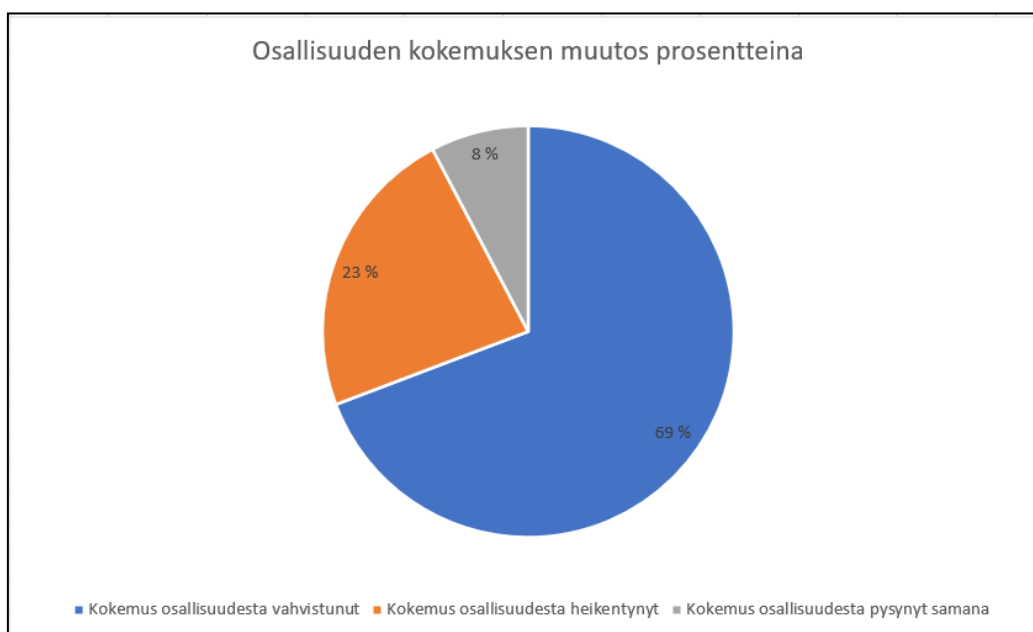
Osallisuus taiteista ja kulttuurista liittyi myös arkisiin elämyksiin, joita kertyi tietokoneella pelaamisesta kotona tai sai käsitöiden tekemisestä työpajoilla. Moni haaveili, että saisi itse lähdettyä taide- ja kulttuurikohteeseen tai ottaisi Kaikukortin aktiiviseen käyttöönsä. Toiveena oli myös löytää omanlainen arjen kulttuurihyvinvointi sekä merkityksellisten taidekokemusten saaminen.

Itsetuntemuksen kasvu ja kehittyminen luovana kirjoittajana olivat haaveita, joiden toteutumisen mahdollisti työväenopiston kurssille osallistuminen. Taitteen ja kulttuurin avulla toteutui toive siitä, että oppi ilmaisemaan itseään ymmärrettävästi. Yhtenä toiveena oli kulttuurihyvinvointiin liittyvän tietoisuuden lisääntyminen.

7.4 Osallisuuden kokemuksen muutos osallisuuspajatoiminnassa

Tässä luvussa esitetään, miten asiakkaan osallisuuden kokemus muuttui, kun hän osallistui osallisuuspajatoimintaan, jossa kehitettiin kulttuurisen osallisuuden toimintamallia. Vastauksena neljänteen tutkimuskysymykseen todetaan, että osallisuuspajatoiminnan aikana osallisuuden kokemus vahvistui 69 %:lla osallistujista, heikkeni 23 %:lla osallistujista ja pysyi samana 8 %:lla osallistujista (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Asiakkaiden osallisuuden kokemuksen muutos prosentteina



Työpajojen asiakkaiden osallisuuden kokemuksen muutosta arvioitiin osallisuusindikaattorilla. Tulokset osallisuuden kokemusten muutoksista perustuvat kahden eri osallisuusindikaattorin tuloksiin, joista toinen indikaattori täytettiin ennen osallisuuspajatoiminnan alkua ja toinen sen loputtua. Jokainen asiakas täytti kaksi osallisuusindikaattoria, joiden summapistemääriä verrattiin toisiinsa. Yhdeksän asiakkaan osallisuusindikaattorin summapistemäärä nousi

osallisuuspajatoiminnan aikana, joten näiden asiakkaiden osallisuuden kokemus todennäköisesti vahvistui. Yhden asiakkaan osallisuusindikaattorin pistemäärä pysyi samana. Syynä tähän lienee se, että asiakkaan osallisuuden kokemus ei muuttunut osallisuuspajatoiminnan aikana. Kolmen asiakkaan osallisuusindikaattorin summapistemäärä laski sinä aikana, kun he osallistuivat osallisuuspajatoimintaan. Selitys summapistemäärän laskuun on melko varmasti osallisuuden kokemuksen heikentyminen.

Taulukko 2 esittää 13 asiakkaan osallisuusindikaattorin summapistemääriä, jotka laskettiin ennen ja jälkeen palvelumuotoiluprosessin.

Taulukko 2. Asiakkaiden osallisuusindikaattoreiden summapistemäärät palvelumuotoiluprosessin alussa ja lopussa sekä niiden välisen muutoksen määrä.

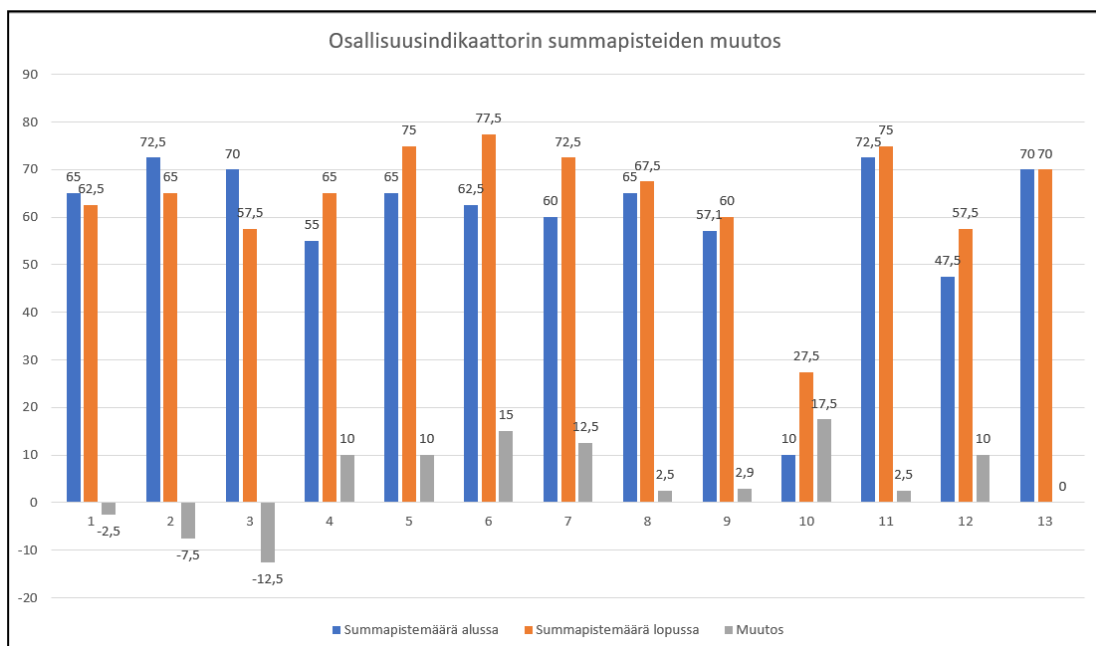
Asiakas	Summapistemäärä alussa	Summapistemäärä lopussa	Muutos
1	65	62,5	-2,5
2	72,5	65	-7,5
3	70	57,5	-12,5
4	55	65	10
5	65	75	10
6	62,5	77,5	15
7	60	72,5	12,5
8	65	67,5	2,5
9	57,1	60	2,9
10	10	27,5	17,5
11	72,5	75	2,5
12	47,5	57,5	10
13	70	70	0

Taulukossa miinusmerkkinen muutos merkitsee osallisuuden kokemuksen heikentymistä, ja 0–merkkinen muutos muuttumatonta kokemusta osallisuudesta. Osallisuusindikaattoria käytettiin sanatarkasti ohjeiden mukaan, ja sen täyttivät kaikki 15 osallisuuspajan asiakasta. Kahta indikaattoria ei hyväksytty mukaan tuloksiin. Yksi indikaattori hylättiin, koska siihen vastannut asiakas ei täyttänyt toista osallisuusindikaattoria osallisuuspajatoiminnan loputtua. Toisen indikaattorin hylkäys johtui siitä, että asiakas oli muuttanut indikaattorin vastausvaihtoehtoja. Osallisuusindikaattorin käyttöön liittyvissä ohjeissa neuvotaan, ettei vastausvaihtoehtoja saa millään tavalla muunnella, koska indikaattori on validoitu sen nimenomaisessa muodossa (THL 2023e).

Summapistemäärä alussa tarkoittaa ennen palvelumuotoilu prosessia täytettyä osallisuusindikaattoria. Summapistemäärä lopussa merkitsee palvelumuotoilu prosessin päättymisen jälkeen täytettyä osallisuusindikaattoria. Ensimmäinen osallisuusindikaattori täytettiin 18.8.2023 ja toinen 15.9.2023.

Kolmen asiakkaan (asiakkaat 1, 2 ja 3) summapistemäärä laski viiden viikon aikana, kun he osallistuivat osallisuuspajaan. Yhden asiakkaan summapistemäärä pysyi samana osallisuuspajan aikana (asiakas 13). Muiden osallisuuspajaan osallistuneiden asiakkaiden summapistemäärät nousivat. Peräti 9 asiakkaan summapistemäärä nousi osallisuuspajatoiminnan aikana. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Osallisuusindikaattorin summapisteiden muutos 13 asiakkaan kohdalla



Kuten edellä esitetty taulukko osoittaa, summapistemäärien nousu vaihtelee välillä 2,5–17,5. Kuuden asiakkaan summapistemäärä nousi välillä 10–17,5. Niinpä näiden asiakkaiden osallisuuden kokemus vahvistui merkittävästi osallisuuspajatoiminnassa. Kolmen asiakkaan kohdalla summapistemäärä nousi hienoisesti välillä 2,5–2,9. Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että kulttuurista osallisuutta kehittäväällä osallisuuspajatoiminnalla vahvistettiin useimpien asiakkaiden kokemusta osallisuudesta.

Summapistemäärät laskettiin niiden 13 asiakkaan osallisuusindikaattoreista, jotka oli täytetty ohjeiden mukaisesti. Siten tulokset ja johtopäätökset osallisuuden kokemuksen muutoksista koskevat niitä 13 asiakasta, joiden osallisuusindikaattorit hyväksyttiin kehittämistutkimukseen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA PÄATELMÄT

Tässä luvussa esitän aluksi kehittämistutkimuksen johtopäätökset, joihin olen tuloksia tulkitsemalla päätenyt. Sen jälkeen esittelen toimenpide-ehdotukset Mielen ry:lle, joka on työn tilaaja. Lopuksi pohdin kehittämistutkimuksen rajoitteita ja tehdyn työn luotettavuutta.

Opinnäytetyön päätavoitteena oli kehittää Mielen ry:n työpajoille toimintamalli, joka edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Päätavoitteeseen liittyen opinnäytetyössä tarkasteltiin sitä, miten työpajojen asiakkaan kulttuurista osallisuutta voidaan edistää osallisuuspajatoiminnalla, jossa kehitetään asiakkaiden kanssa osallistumista taide- ja kulttuurikohdevierailuihin. Kehittämistutkimuksen toisena tavoitteena oli vahvistaa asiakkaan osallisuuden kokemusta työpajatoiminnalla, jossa kehitettiin kulttuurisen osallisuuden toimintamallia.

Kehittämistutkimus toteutettiin laadullisin palvelumuotoilun tutkimusmenetelmin. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin empatia- ja sidosryhmäkarttaa, palvelupolkua, yhteiskirjoittamista sekä luotaimia. Aineistoa analysoitiin empatiakartan ja samankaltaisuuskaavion avulla. Toisena tutkimusmenetelmänä käytettiin osallisuusindikaattoria, jolla arvioitiin asiakkaiden osallisuuden kokemusta.

8.1 Työn tärkeimmät johtopäätökset

Kulttuurihyvinvoinnin keskiössä on kulttuurinen osallisuus (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 21–22), jota edistäviä toimintamalleja selvitettiin opinnäytetyössä palvelumuotoilun menetelmin. Työn ensisijainen tavoite oli kehittää Mielen ry:n työpajoille soveltuva toimintamalli, joka edistää työpajojen asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Opinnäytetyön päätavoite saavutettiin, koska

osana työpajatoimintaa toteutettu osallisuuspajatoiminta on jo itsessään toimintamalli, jonka käyttöönotolla voidaan todennäköisesti edistää muidenkin, kuin osallisuuspajalaisten kulttuurista osallisuutta.

Osallisuuspajatoiminta vaikutti asiakkaiden osallisuuden kokemukseen pääosin myönteisesti, joten sen toimintaperiaatteet kannattaa sisällyttää osaksi kulttuurisen osallisuuden toimintamallia. Osallisuuden kokemus on vuorovaikutuksessa useiden elämän eri osa-alueiden kanssa (THL 2023e). Siten osallisuuden kokemuksen vahvistuminen saattoi välillisesti edistää myös asiakkaiden kulttuurista osallisuutta, joka on perusta kulttuurihyvinvoinnille.

Kulttuurista osallisuutta kehittävä osallisuuspajatoiminta vahvisti osallisuusindikaattorilla arvioiden useimpien asiakkaiden osallisuuden kokemusta. Osallisuusindikaattori kuvaa yksilön hyvinvoinnin kannalta keskeistä osallisuuden kokemusta. Osallisuusindikaattorin tuloksilla on yhteys yksilön mielenterveyteen, toiminta- ja työkykyyn sekä elämänlaatuun. (Leemann 2023; THL 2023e). Siten osallisuuspajatoiminta vaikutti myönteisesti useimpien osallisuuspajalaisten hyvinvointiin. Siksi opinnäytetyön tuloksena on muotoiltu *Mielen kulttuuripaja* -niminen toimintamalli, jolla on mahdollista edistää kulttuurista osallisuutta ja vahvistaa osallisuuden kokemusta työpajatoiminnassa.

Kokoavasti voidaan todeta, että työpajojen asiakkaiden kulttuurista osallisuutta on mahdollista edistää osallisuuspajatoiminnalla, jossa kehitetään yhdessä kulttuurisen osallisuuden toimintamallia. Kehittämiseen liittyvät toimenpiteet voidaan jatkossa toteuttaa testaamalla Mielen kulttuuripaja -toimintamallia, joka on muotoiltu tämän opinnäytetyön tuloksena.

Osallisuuspajoissa kartoitettiin ensin osallistumisen esteitä. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuteen vaikuttavat hyvin monenlaiset tekijät (Kulttuuria kaikille 2023; OKM 2023; Taikusydän 2023). Niiden tarkempi määrittely toteutui osallisuuspajoissa, joissa kerättiin täsmällistä tietoa siitä, mitkä ovat saavutettavien taide- ja kulttuurikohdevierailuiden esteitä. Esteiden tunnistamisen pohjalta kehitettiin ideoita, joilla voidaan edistää asiakkaiden osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Mielen Kulttuuripaja -toimintamalli on muotoiltu testaamaan ideoita

eli toimintatapoja, joilla on mahdollista edistää asiakkaan kulttuurista osallisuutta työpajatoiminnassa. Toimintatavat on lueteltu luvussa 7.3. Ne pohjautuvat yhteiskirjoittamisen ideoihin, jotka ovat peräisin työpajojen asiakkailta.

Osallisuuspajat toteutettiin osana Mielen ry:n sosiaalipalveluiden työpajatoimintaa. Asiakkaiden kulttuurista osallisuutta on jatkossakin mahdollista edistää osallisuuspajatoiminnan kaltaisella ryhmävalmennuksella, jossa osallisuuden kokemusta vahvistetaan taide- ja kulttuurisidonnaisella ryhmätoiminnalla. Kaikukortista viestiminen ja sen käyttöön kannustaminen ovat keskeisiä ryhmävalmennuksen menetelmiä, joilla edistetään kulttuurista osallisuutta.

Osallisuuspajatoimintaan osallistui myös sellaisia asiakkaita, joiden kulttuurisen osallisuuden tiellä on tavanomaista vaikeampia haasteita, jotka usein estävät taiteeseen ja kulttuurin osallistumisen kokonaan. Tällaisia esteitä olivat esimerkiksi fyysiset kivut ja liikkumisen haasteet. Myös mielen hyvinvoinnin ja jaksamisen ongelmat olivat merkittäviä esteitä taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiselle.

Osallisuuspajatoiminnan kaltaisen toimintamallin käyttöönotolla voidaan edistää kulttuurista osallisuutta esteistä huolimatta. Koska osallisuuden kokemus saavutetaan osallistumalla (THL 2023d), on kulttuurista osallisuutta edistävään työpajatoimintaan osallistuminen ensimmäinen askel kohti osallisuuden kokemusta. Myös kulttuurinen osallisuus syntyy kulttuuriin osallistumisen kautta (Lehikoinen & Vanhanen 2017). Vaikka osallistuminen taide- ja kulttuurikohdevierailulle ei heti onnistuisi, saattaa vierailun ideointiin osallistuminen edistää kokemusta kulttuurisesta osallisuudesta. Asiakkaan ei ole välttämättöntä lähteä aina mukaan ryhmävierailulle, sillä korvaavaa taide- ja kulttuurisidonnaista toimintaa voidaan järjestää pajalla.

23 %:lla asiakkaista osallisuuden kokemus heikkeni osallisuuspajatoiminnan aikana. Ehkä keskustelu osallistumisen esteistä voimisti näiden kolmen asiakkaan osattomuuden kokemuksia taiteesta ja kulttuurista. Osattomuus on osallisuuden kokemuksen vastakohta (THL 2023e). Toisaalta asiakkaan osattomuuden kokemusta saattoivat vahvistaa myös muut elämän kriisit. Vaikeaksi koettu taloudellinen tilanne tai huononeva työmarkkina-asema vaikuttavat

osallisuuden kokemukseen. Myös mielenterveyden heikentyminen voi selittää matalaa osallisuuden kokemusta. (THL 2023e.) Ei voi varmasti sanoa, etteivätkö edellä mainittujen kaltaiset tapahtumat vaikuttaneet siihen, miten nämä asiakkaat vastasivat osallisuusindikaattorin väittämiin. On hyvin mahdollista, että osallisuuspalvelu vaikutti näiden asiakkaiden osallisuuden kokemukseen vain vähäisesti.

On mahdollista, että melko monen asiakkaan kokemus elämän hallinnasta vahvistui osallisuuspalveluajan aikana, koska asiakkaat saivat itse vaikuttaa heille suunnattujen taide- ja kulttuuripalveluiden kehittämiseen. Siten asiakkailla oli mahdollisuus vaikuttaa oman elinympäristönsä toimintoihin. Elinympäristöön ja elämään vaikuttamisen mahdollisuus on yksi osallisuuden kokemuksen ulottuvuuksista (Leemann 2023).

Opinnäytetyössä käytetyt palvelumuotoilun menetelmät oli suunniteltu aineiston keräämisen menetelmiksi, mutta ne toimivat myös yksilö-, pari- ja ryhmätehtävinä, joita osallisuuspalvelu tekevät. Palvelumuotoilun menetelmin kehitettiin saavutettavia taide- ja kulttuurikohdevierailuja. Yhteiskehittämiseen perustuvat tehtävät käsittelivät taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista ja saattoivat siten osaltaan edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta.

Tämän opinnäytetyöntavoitteena oli aluksi kehittää kulttuurisen osallisuuden toimintamalli, joka mahdollistaisi ei-kävijöiksi tunnistautuvien asiakkaiden osallistumisen ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Yllättävä tutkimustulos oli havainto siitä, ettei tutkimus- ja kehittämisprosessiin osallistuvien asiakkaiden keskuudesta löytynyt selkeästi kulttuuriin ei-osallistujia. Vaikka 1/3 osallisuuspalveluajasta ei osallistunut teatterivierailuun, joka oli palkinto tutkimukseen osallistumisesta, kertoivat he osallistuvansa kulttuuriin ja taiteeseen muilla tavoin. Myös heidän kokemuksensa omasta kulttuuriosallisuudesta oli keskiarvoa korkeampi (kuva 23 s. 62 ja kuva 33 s.72). Näin ollen *ei-kävijä* termin määrittely ja käyttö jäi pois opinnäytetyön tutkimus- ja kehittämisprosessista.

Hypoteesin arviointi

Opinnäytetyön hypoteesiksi muodostui väite, että työpajoilta tehdyt ryhmävierailut taide- ja kulttuurikohteisiin eivät sellaisenaan tue tarpeeksi asiakkaiden yhdenvertaista osallistumista kulttuuriin. Palvelumuotoiluprosessissa kerätyn aineiston avulla paljastui tuloksia, jotka vahvistavat hypoteesia.

Taide- ja kulttuurikohdevierailuille osallistumisen esteenä ovat ensiksi asiakkaiden moninaiset huolet ja ongelmat, joiden ylittämiseen tarvitaan työpajojen henkilöstön ja vertaisten tukea. Toiseksi työpajojen epäselvä ja puutteellinen viestintä ei tue riittävästi asiakkaiden osallistumista ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Kolmanneksi eri pajojen asiakkaat ovat eriarvoisessa asemassa silloin, kun pajoilta osallistutaan taide- ja kulttuuritapahtumiin. Yhdenvertaista kulttuuriin osallistumista on opinnäytetyössä pyritty edistämään kehittämällä saavutettavia taide- ja kulttuurikohdevierailuja asiakkaiden kanssa.

8.2 Toimenpide-ehdotukset toimeksiantajalle

Tutkimustulosten valossa on perusteltua ehdottaa, että Mielen ry ottaisi käyttöönsä *kulttuurisen osallisuuden toimintamallin*, jonka nimi on *Mielen kulttuuripaja*. Mielen kulttuuripaja on toimintamalli, jonka käyttöönotolla on mahdollista edistää työpajojen asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Toimintamalliin perustuvalla työtoiminnalla voidaan myös vahvistaa asiakkaiden osallisuuden kokemusta. Mielen Kulttuuripaja -toimintamallin toteutus hyödyntää kehittämistutkimuksen tuloksia.

Kulttuurisen osallisuuden toimintamalli monipuolistaa ja rikastuttaa työpajatoimintaa. Mikäli Mielen ry päättäisi hyödyntää opinnäytetyön kehittämistutkimuksen tuloksia, se laajentaisi toiminnassaan hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Mielen ry voisi kirjata toimintasuunnitelmaansa kulttuurisen osallisuuden edistämisen ja osallisuutta vahvistavan toimintamallin käyttöönoton. Kulttuurista osallisuutta edistävä työpajatoiminta olisi ääneen annettu arvolupaus siitä, että kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuudet on ymmärretty yhdistyksen strategiassa.

Kulttuurisen osallisuuden toimintamallin avulla voidaan jatkossa suunnitella asiakkaiden kanssa ryhmävierailuja ja toteuttaa niitä taide- ja kulttuurikohteisiin työtoimintapäivien aikana. Toimintamallin konkreettinen testaaminen rajattiin opinnäytetyön toimenpiteiden ulkopuolelle. Mielen ry:n työpajoilla toimintamallia voitaisiin kuitenkin käyttää työelämän kontekstissa, jossa konkreettinen testaaminen onnistuisi käytännössä.

Kulttuurisen osallisuuden toimintamalli on yhteiskehittämisen tulos. Sen sisältö voi ja saakin muuttua joka kerta sen mukaisesti, keitä työpajojen asiakkaita Mielen kulttuuripajaan osallistuu. Mikäli Mielen kulttuuripaja -toimintamalli otetaan käyttöön Mielen ry:ssä, kannattaisi tässä opinnäytetyössä ideoituja toimintatapoja testata niiden asiakkaiden kanssa, jotka osallistuvat Mielen kulttuuripajan työtoimintaan. Tarvittaessa toimintatapoja voidaan kehittää entisestään.

Erittäin hyödyllistä Mielen ry:lle on toimintamallin sisältämä asiakasymmärrys niistä tekijöistä, jotka joko estävät tai edistävät asiakkaiden osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Mielen kulttuuripajan toimintatavat on muotoiltu vastaamaan asiakkaiden tarpeita. Toimintamalli sujuvoittaa työntekoa ja sen käyttö edistää asiakkaiden yhdenvertaista osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin. Yhdenvertaisen taiteen ja kulttuurin edellytys on taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuus (Lahtinen ym. 2017). Sosiaalihuollossa taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuutta voidaan edistää Mielen kulttuuripaja -toimintamallin käyttöönotolla. Toimintamalli hyödyntää Kaikukortti-toimintamallia, joka edistää taiteen ja kulttuurin taloudellista saavutettavuutta.

Kehittämistutkimuksen osallisuuspaatoiminta innosti työpajojen asiakkaita osallistumaan taiteeseen ja kulttuuriin jopa vapaa-aikanaan. Saattaa olla, että palvelumuotoilun yhdistäminen luovaan ryhmätyöskentelyyn vaikutti myös osallisuuden kokemuksen vahvistumiseen osallisuuspaatoiminnassa. Samansuuntaiset ryhmävalmennusmenetelmät sopisivat hyvin Mielen kulttuuripaja -toimintamallin ohjenuoraksi. Työpajojen asiakkaiden kulttuurisen osallisuuden edistämiseen voidaan todennäköisesti vaikuttaa palvelumuotoilun menetelmin, jotka samalla kehittävät taide- ja kulttuuripalveluita palveluntarjoajan näkökulmasta.

Palvelumuotoilu sopi hyvin opinnäytetyön menetelmäksi, koska se asettaa asiakkaiden kokemuksen kehittämisen lähtökohdaksi (Koivisto ym. 2021). Osallisuuspajatoiminta oli kulttuurisen osallisuuden yhteisölähtöistä kehittämistä, jossa asiakkaille annettiin päätäntävalta siitä, mitä sisältöjä palvelumuotoiluprosessissa syntyi. Valinnat ja päätökset aineiston teemoista tehtiin yhteisöllisesti asiakkaiden kanssa. Näin asiakkaat vaikuttivat palveluihin, joita he itse käyttävät. Tutkimukseen osallistujaa ei nähty objektina, vaan häntä arvostettiin aktiivisena ja yhdenvertaisena toimijana.

Mielen ry:n työpajatoiminnassa järjestetään taide- ja kulttuurikohdevierailuja, joiden sovittaminen usean eri työpajan aikatauluun ja toimintaan on haasteellinen tehtävä. Työpajojen toiminnan sekä taide- ja kulttuurikohdevierailujen yhteensovittaminen on silti välttämätöntä, mikäli halutaan tarjota asiakkaille saatavutettavia taide- ja kulttuuripalveluita. Mielen Kulttuuripaja on toimintamalli, joka huomioi työpajojen toimintojen yhdistämisen haasteita.

Kehittämistutkimuksessa selvisi, että taiteesta kulttuurista viestimisellä voidaan edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta työpajoilla. Mielen kulttuuripaja -toimintamallin tavoitteena on selkeä ja ajantasainen viestintä, jolla on mahdollista edistää asiakkaiden kulttuurista osallisuutta yhdenvertaisesti. Saatavutettava tiedottaminen taiteesta ja kulttuurista korostuu tilanteissa, joissa eri työpajoilta lähdetään taide- ja kulttuurikohteisiin yhtenä ryhmänä. Asiantunteva viestintä on avainasemassa tilanteissa, joissa työpajojen henkilöstö kannustaa asiakasta käymään itsenäisesti taide- ja kulttuurikohteissa.

Kaikukortin käyttöön kytkeytyvä Mielen kulttuuripaja laajentaa hyvinvointityön toimintamahdollisuuksia olosuhteissa, joissa resurssit ovat rajalliset, mutta tarve asiakkaiden elämänlaadun lisäämiselle on akuutti. Mielen kulttuuripaja -toimintamalli kokoaa työpajojen asiakkaat yhteen kahden kuukauden ajaksi. Kuten osallisuuspajatoiminta osoitti, kulttuurista osallisuutta edistävään työpajapajatoimintaan voi osallistua asiakkaita eri työpajoilta. Mielen kulttuuripaja -toimintamallin toteutus vahvistaa myös niiden asiakkaiden osallisuuden kokemusta, joilla on haasteita edistää kulttuurista osallisuutta oman työpajatoiminnan aikana. Toimintamallin toteutus on muotoiltu kestämään kerrallaan kah-

deksan viikkoa, koska 5 viikon osallisuuspajatoiminnan aikana ei ehditty ryhmäytyä kunnolla eikä päästy toteuttamaan ryhmävierailua sellaisiin taide- ja kulttuurikohteisiin, jonne kaikki osallisuuspajalaiset olisivat päässeet mukaan.

Toimintamalli Mielen kulttuuripajan kehittämisprosessiin osallistui asiakkaita seitsemältä eri työpajalta. Mukaan houkuteltiin osallistujia myös sellaisilta työpajoilta, joilla osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin ei ole kovin yleistä. Miehä saatiin mukaan osallisuuspajatoimintaan, kun heille luvattiin kahvitauko pitkällä viinereillä. Luova oivallus pitkistä viinereistä kehittyi yhteistyössä Mielen ry:n sosiaaliohjaajan kanssa, joka työskentelee miesvaltaisessa työpajaympäristössä. Koska miesvaltaisilta pajoilta on vaikea saada asiakkaita taiteen ja kulttuurin äärelle, on heidän kulttuuriseen osallisuuteensa jatkossakin kiinnitettävä erityistä huomiota.

Kulttuurisen osallisuuden kehittäminen Mielen ry:n työpajoilla saattaisi vaikuttaa myönteisesti myös henkilöstön työhyvinvointiin. Kulttuuri- ja taidevierailuja kehittävä työpajatoiminta lisäisi yhteistyötä ja viestintää tamperelaisten taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa. Yhteistyö luotettavien ja saavutettavien taide- ja kulttuurikohteiden kanssa johtaisi todennäköisesti siihen, että yhdistyksen työntekijöillekin avautuisi mahdollisuuksia osallistua taide- ja kulttuurikohdevierailuihin työ- ja vapaa-ajalla.

Vastuullisesti toimiessaan Mielen ry on sitoutunut Ekokompassi-ympäristöohjelmaan, jolla vähennetään yhdistyksen toiminnan ympäristövaikutuksia (Jokinen 2023). Hyvinvointipalveluiden uudistaminen taide- ja kulttuuripalveluita kehittämällä on linjassa kestävien toimintatapojen kanssa. Kulttuurista osallisuutta edistävän toimintamallin käyttöönotto vahvistaisi osallisuutta yhdistyksen toiminnassa vastuullisesti. Kulttuurisen osallisuuden edistäminen työpajatoiminnassa on myös asiakkaiden kestävien elämäntapojen vahvistamista. Kestävät elämäntavat ovat tulevaisuutta määrittäviä muutosvoimia (Dufva & Rekola 2023).

8.3 Kehittämistutkimuksen luotettavuuden ja rajoitusten arviointi

Taide- ja kulttuuriin osallistumisen hyvinvointivaikutukset eivät ole täysin kiistattomia opinnäytetyön yhteydessä. Osallisuuspajatoiminnan vaikutuksiin ei voida suhtautua kriittikittävästi, koska kausaalisuhteen osoittaminen on tämän kehittämistutkimuksen yhteydessä haasteellista. Osallisuuspajatoiminnan suurin haaste liittyy siihen, että sen vaikuttava tekijä, tässä tapauksessa kulttuurinen osallisuus, oli vaikea eristää muista inhimillisen kokemusmaailman tekijöistä, jotka mahdollisesti vaikuttivat asiakkaan osallisuuden kokemukseen.

Tulosten yhteydessä ei voida todeta yksiselitteisesti, että ainoastaan kulttuuri ja taide olivat vaikuttavia tekijöitä, jotka edistivät asiakkaiden osallisuuden kokemusta tai kulttuurista osallisuutta. Osallisuuden kokemuksen muutokseen saattoi vaikuttaa myös jokin muu tekijä, joka tapahtui asiakkaan elämässä osallisuuspajatoiminnan aikana.

Lähteiden käyttöön kiinnitettiin huomiota tutkimusraportoinnissa, koska luotettavat lähteet vaikuttavat tietoaineksen luotettavuuteen. Teoreettinen taustatieto haettiin pääosin tieteellisistä julkaisuista, aikakauslehdistä ja ammattilehdistä. Tiedonhaun yhteydessä ei ole tukeuduttu toisen käden lähteisiin vaan on käytetty vain ensikäden lähteitä. Sen lisäksi lukijalle on pyritty osoittamaan viitemerkinnöissä riittävästi tietoa lähteestä, jotta sisältöaines olisi helposti paikannettavissa. Lähdeviitteisiin on merkitty tarvittaessa sivunumerot, jotta lukija ja voi paikantaa ja tarkastaa yksittäisten viittausten oikeellisuuden.

Kokemuksellisen tutkimusaineiston keräämisessä noudatettiin avoimuuden ja rehellisuuden periaatteita. Osallisuuspajoissa kerättiin aineistoa asiakasturvallisesti siten, että tehtävien tekeminen oli asiakaslähtöistä ja vapaaehtoista, eikä tehtäviä välttämättä tarvinnut purkaa tai esittää ryhmässä. Asiakkaat uskalsivat ilmaista arkaluonteisia kokemuksiaan rehellisesti, ja he saivat tehdä tehtäviä turvassa muiden katseilta ja ajatuksilta, jos niin halusivat.

Kotitehtävien eli luotainten antamisen yhteydessä muistutettiin, että niiden tekeminen on täysin vapaaehtoista. Asiakasturvallisen aineistonkeruun seurauk-

sena asiakkailta kerätyn aineiston sisältö on todennäköisesti luotettavaa tietoa. Tehtäviin on todennäköisesti uskallettu vastata rehellisesti eikä niitä ole tehty pakon edessä.

9 PÄÄTÄNTÖ

Seuraavaksi arvioin, mitä opin opinnäytetyöprosessissa ja miten se vaikutti ammatilliseen kehitykseeni. Lopuksi esitän kehittämistutkimuksen tulosten pohjalta nousevia jatkotutkimus- ja kehittämisasihteita.

9.1 Oman oppimisen pohdinta

Opinnäytetyön tekeminen on antanut minulle itsevarmuutta toimia moniammatillisessa työyhteisössä. Ammatillinen identiteettini on vahvistunut opinnäytetyön edetessä ja valmistuessa. Olen toiminut eri toimialoja yhdistävässä kehittämistehtävässä itsenäisesti. Osaan tarvittaessa hyödyntää eri ammattilaisten välistä yhteistyötä, joka on voimavara kulttuurihyvinvoinnin yhdyspinnoilla toimiessa. Tätä itseymmärryksen kehitystä edelsi epäusko itseeni ja opinnäytetyöni aiheeseen, jota lähdin intuitiivisesti kehittämään sosiaalipalveluiden työympäristössä, jolle minulla ei ole koulutusta.

Kehittämistutkimuksen alkuvalmisteluun liittyi haasteita erityisesti oman mieleni tasolla. Koin vaikeaksi keskustella opinnäytetyöstä työpaikalla. Olin huolissani siitä, että opinnäytetyö veisi liikaa aikaa työkollegoilta, joiden aikatauluun eivät mahtuisi pohdiskelut opintoihini liittyvistä toimenpiteistä. Tarkastelin kriittisesti sitä, miksi kehitän kulttuurihyvinvointia sellaisten asiakkaiden keskuudessa, joita aihe ei välttämättä edes kiinnosta. Lisäksi jouduin perustelemaan itselleni opinnäytetyön merkitystä työyhteisössä, jossa valitsemaani aiheeseen ei ollut aiemmin perehdytty. Tutkimusluvan saaminen opinnäytetyön toteutukseen vahvasti uskoani siihen, että tekemäni työ on tärkeä. Rohkeutta edetä aiheen parissa saavutin sillä, että uskalsin esitellä opinnäytetyöni työpaikkojen yhteisessä viikkopalaverissa.

Tässä opinnäytetyössä ei ole nykyisellään niin laaja osaamis pohja, kuin siinä oli alun perin tarkoitus olla. Opinnäytetyö ja sen aihe suunniteltiin toteutetta-

vaksi parityönä opiskelijan kanssa, joka on sosiaalialan ammattilainen. Parityöksi suunniteltu opinnäytetyö aloitettiin tammikuussa 2023, mutta opiskelijakollega keskeytti sen tekemisen toukokuussa 2023. Keskeytys muutti opinnäytetyön taustateoriaa, menetelmiä ja rajausta. Korvasin osan sosiaalialan opiskelijan työstä yhteistyöllä, johon sain apua Mielen ry:n henkilöstöltä. Opinnäytetyöprosessissa toimin taiteen ja kulttuurin asiantuntijatehtävissä, mutta samalla rakensin ammattitaitoani toimia monialaisen yhteistyön varassa. Sinnikkyiden avulla onnistuin saamaan valmiiksi opinnäytetyön, jossa tutkittiin ja kehitettiin monialaista ilmiötä sosiaalihuollon kontekstissa.

Opinnäytetyön vaikein tehtävä oli löytää työpajoilta asiakkaita, jotka halusivat osallistua kehittämistutkimukseen. Etsin kehittämisprosessiin osallistujia sosiaalihuollon palveluista, jossa asiakkaat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Havaitsin asiakkaiden huolestuvan, kun mainitsin, että osallisuuspajoissa kerättäisiin osallistujista henkilötietoja sekä audio- ja videotallenteita. Asetin itselleni vielä lisähaasteen siinä, että tavoittelin osallistujia useilta eri pajoilta.

Minua mietitytti, osaisinko huomioida asiakasnäkökulman rekrytoidessani osallistujia osallisuuspajatoimintaan. Avoin ja rehellinen vuorovaikutus kuitenkin ratkaisi monta ongelmallista tilannetta, kuten toimivan julisteen ideoinnin (kuva 17, s. 54). Osallisuuspajasta informoivan julisteen suunnittelu tuntui vaikealta ilman asiakkaan näkökulmaa. Pohdin, minkälainen juliste innostaisi työpajojen asiakkaita osallistumaan osallisuuspajatoimintaan. Puhuin ongelmasta työpaikalla ja pyysin apua sen julisteen tekemiseen työpajojen asiakkaalta, joka on aktiivinen työyhteisön jäsen sekä taitava graafikko.

Sain työpajojen esihenkilöltä luvan siihen, että voin tehdä kehittämistutkimuksesta kertovan julisteen yhdessä asiakkaan kanssa. Esihenkilöni ehdotti myös sitä, että kysyisin samaa asiakasta osallistumaan osallisuuspajatoimintaan. Kerroin kyseiselle asiakkaalle opinnäytetyöstäni, ja tulostin hänen luettavakseen tutkimustiedotteen, tietosuojaesitteen ja suostumuslomakkeen. Asiakas kertoi haluavansa osallistua tutkimukseen sekä julisteen tekemiseen. Ensimmä-

mäisen asiakkaan löytyminen osallisuuspajatoimintaan huojensi oloani huomattavasti. Juliste onnistui visuaalisesti ja sen sisältö huomioi asiakasnäkökulman.

Noudatin kehittämistutkimuksessa sosiaalialan arvoja ja sain lisää työkokemusta alan eettisistä menettelytavoista. Sosiaalialan arvoja ovat ennen kaikkea ihmisarvon edistäminen, ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä oikeudenmukaisuus (Heikkinen 2022,7). Huomasin, että minun ja osallistujien välisessä suhteessa oli kysymys toimivasta vuorovaikutuksesta, joka perustui luottamukseen. Juuri sen vuoksi uskon, että kerätty tutkimusaineisto on luotettavaa ja kertoo osallistujien kokemuksista todenmukaisesti.

Jälkeenpäin huomasin, että osallisuuspajojen suunnitteluvaiheessa minun olisi pitänyt keskustella työelämän ohjaajan kanssa enemmän. Silloin olisin huomioinut paremmin kuntouttavan työtoiminnan lain, joka määrittelee työtoimintapäivän kestoksi neljä tuntia. Määrittelin yhden osallisuuspajan kestoksi 2 tuntia ja 45 minuuttia sen vuoksi, että halusin ensiksi antaa asiakkaille kotitehtäviä, joiden tekemiseen ajattelin heidän käyttävän osan työtoimintapäivästä. Toiseksi en luottanut tarpeeksi osallisuuspajojen vetovoimaisuuteen. Pelkäsin, etten löytäisi tarpeeksi osallistujia kehittämistutkimukseen ja toivoin tavanomaista lyhyemmän työtoimintapäivän houkuttelevan asiakkaita mukaan toimintaan. Toisin kävi. Kehittämistutkimukseen olisi halunnut osallistua useita asiakkaita, mutta jouduin rajaamaan osallistujamäärän 15 henkilöön.

Palvelumuotoiluprosessin lopussa moni osallistuja toivoi, että yksi osallisuuspaja olisi ollut kestoiltaan enemmän kuin 2 tuntia ja 45 minuuttia. Sen lisäksi usea osallistuja olisi halunnut osallisuuspajatoiminnan jatkuvan kauemmin kuin 5 viikkoa. Kehittämisprosessi jäi monen mielestä keskeneräiseksi. Osallisuuspajan kesto olisi hyvinkin voinut olla neljä tuntia päivässä, koska ryhmäytymiseen ja turvallisen ilmapiirin luomiseen meni oma aikansa. Osallisuuspajatoiminnan kaltaiseen kehittämisprosessiin voisi jatkossa varata enemmän aikaa kuin viisi viikkoa. Palvelumuotoiluprosessi voisi kestää työpajoilla kaksikin kuukautta, jolloin sama ryhmä osallistujia kokoontuisi osallisuuspajoihin noin

kahdeksan kertaa. Sinä aikana ehdittäisiin etenemään rauhassa palvelumuo-
toiluprosessin kehittä-vaiheeseen, jossa olisi mahdollisuus testata yhdessä ke-
hitettyjä ratkaisuja.

Opinnäytetyöhön käytetty aika suunniteltiin jakautuvan tasaisesti kolmen osa-
alueen kesken, joita olivat suunnittelu, käytännön toteutus sekä kirjallinen ra-
portointi. Suunnitteluvaiheeseen kului enemmän aikaa kuin oli tarkoitettu. Si-
ten kehittämistutkimuksen raportointivaihe jäi liian lyhyeksi, eikä opinnäytetyön
kirjoittamiseen tai oikolukuun jäänyt riittävästi aikaa.

Opinnäytetyön suunnitteluvaihe pitkittyi ensiksi siksi, että tutkimuslupahake-
muksen dokumenttien kirjoittaminen kesti arvioitua kauemmin. Toinen syy
suunnitteluvaiheen venymiselle oli Mielen ry:n työpajojen henkilöstön kesälo-
mat, joiden takia en voinut sopia työaikojeni muutoksista, jotka vaikuttivat
osallisuuspajatoiminnan aikatauluun ja tilavarauksiin. Opinnäytetyön kannalta
tärkeät henkilöt lomailivat juuri silloin, kun valmistelin kehittämistutkimuksen
toteutusta ja aikataulua. Opin prosessista sen, että työyhteisössä aikataulutuk-
seen liittyvät asiat tulee ennakoida ja sopia hyvissä ajoin ennen lomajaksoja.

Osallisuuspajojen toteutus siirtyi alkuperäistä aikataulua kolme viikkoa myö-
hemmäksi, joka osaltaan vaikutti siihen, että aloitin tutkimusraportin kirjoittami-
sen vasta syyskuun lopussa. Siten raportointivaiheen toteutukseen jäi vain
reilu kuukausi aikaa. Olisin tarvinnut enemmän aikaa raportin kirjoittamiseen,
koska kehittämistutkimuksen aineistoa oli melko paljon ja sen analysointi työ-
lästä. Käytin osan ajasta opinnäytetyön kuvien käsittelyyn ja piirtämiseen.
Vektorigrafiikka-, ja kuvankäsittelyohjelmien käyttö olivat aikaa vieviä proses-
seja, joiden aikataulutukseen osaan vastaisuudessa varautua paremmin.

Vaihtoehtoinen toimintamalli Mielen kulttuuripajalle oli aluksi kulttuurista osalli-
suutta edistävä päiväohjelma, jota Mielen ry:n ohjaaja tai valmentaja olisi voi-
nut hyödyntää työpajojen työvalmennuksessa. Powerpoint-diasarjan pohjalle
suunniteltu päiväohjelma olisi kuitenkin ollut melko suppea ja vaikutuksiltaan
vähäinen toimenpide. Se ei olisi johtanut kulttuurisen osallisuuden edistämi-
seen yhtä pysyväisluonteisesti kuin kulttuurisen osallisuuden toimintamalli,

jonka muotoiluun tässä opinnäytetyössä päädyttiin. Koen onnistuneeni kehittämistutkimuksen tavoitteen saavuttamisessa, mutta jatkon kannalta toivon, että opinnäytetyön tuloksia hyödynnetään käytännössä sosiaalialan palveluissa.

9.2 Uusia tutkimus- ja kehittämisasiheita

Uuden tutkimuksen äärellä kannattaa miettiä, tulisiko kulttuurisen osallisuuden käsite rajata vielä tarkemmin, kun arvioidaan taiteen ja kulttuurin vaikutuksia osallisuuden kokemukseen. Opinnäytetyön yhteydessä kulttuurin ilmiö rajattiin väljästi. Kehittämistutkimuksen keskiössä oli ryhmävierailujen suunnittelu useisiin taide- ja kulttuurikohteisiin. Tämän takia kulttuurinen osallisuus tarkoitti niin kokonaisvaltaista ilmiötä, ettei sen vaikutusten tarkka todentaminen ollut tässä työssä helppoa. Jos kulttuurisen osallisuuden kokemuksia tarkasteltaisiin vain yhden taide- ja kulttuurikohteen, kuten esimerkiksi Tampereen teatterin näkökulmasta, voisi arvioida tarkemmin sitä, miten kyseisessä kohteessa katsottu teatteriesitys vaikutti osallisuuden kokemukseen.

Jatkotutkimuksissa olisi kiintoisaa selvittää, miten ryhmävierailu yhteen taide- ja kulttuurikohteeseen vaikuttaisi osallisuuden kokemuksen eri ulottuvuuksiin. Edistäisikö teatterivierailu yksilön kokemusta siitä, että hän voi vaikuttaa elämäänsä? Saisiko teatterivierailuun osallistumisesta kokemuksen siitä, että kuuluu itselle tärkeään yhteisöön? Tai liittyisikö museovierailuun osallistumiseen kokemuksia elämän merkityksellisyydestä?

Osallisuusindikaattorilla arvioiden ei voitu osoittaa tyhjentävästi sitä, että taide ja kulttuuri olisivat vahvistaneet osallisuuspajalaisten osallisuuden kokemusta. Indikaattorilla ei toisaalta kyetty mitätöimäänkään taiteen tai kulttuurin vaikutusta osallisuuden kokemukseen. Melko varmaa on kuitenkin se, että suurimassa osassa työpajojen asiakkaista tapahtui taide- ja kulttuurisidonnaisen toiminnan aikana myönteisiä muutoksia, jotka liittyivät osallisuuden kokemukseen.

Osallisuuden kokemus on eri ilmiö kuin kulttuurisen osallisuuden kokemus, jonka arvioimiseksi tulisi jatkossa kehittää oma menetelmä. Osallisuusindi-

kaattorin käytön yhteyteen voisi yhdistää haastattelun, jossa tutkittavilta kysyttäisiin, liittyivätkö indikaattorin väittämät taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen. Näin saataisiin ehkä tarkempaa kokemustietoa kulttuurisesta osallisuudesta.

Olisi kiinnostavaa kokeilla osallisuusindikaattorin käyttöä sellaisessa tilanteessa, jossa kulttuurista osallisuutta edistävä työpajatoiminta jatkuisi pidempään kuin viisi viikkoa. On mahdollista, että kaksi kuukautta kestävä osallisuuspajatoiminta vaikuttaisi osallisuuden kokemukseen syvällisemmin kuin työpajatoiminta, jonka kesto oli viisi viikkoa. Ensiksi osallistujat ehtisivät ryhmäytyä paremmin. Toiseksi kaikille asiakkaille ehdittäisiin kehittää ratkaisu taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen. Jos palvelumuotoiluprosessin toteutusta voisi jatkaa, siinä päästäisiin testaamaan useita erilaisia taide- ja kulttuurikohteita, joista löytyisi kaikille osallistujille saavutettava vaihtoehto.

Kulttuurisen osallisuuden kokemusten ymmärtämiseksi voisi jatkossa kokeilla taiteellisia menetelmiä, joita eivät ohjaisi ennakkokäsitykset siitä, mitä kulttuurihyvinvointi on. Tiedetään, että taiteen ja kulttuurin arvo perustuu myönteiseen muutokseen (Crossick & Kaszynska). Kulttuurisen osallisuuden aiheuttama muutos voi olla niin yllättävä tai epätodennäköinen, etteivät etukäteen määritellyt teoriat tai mittarit ole riittävän joustavia sen arvioimiseen.

Ehkä taiteen keinoin yletyttäisiin johonkin sellaiseen, jota ei järjen avulla tässä kehittämistutkimuksessa tavoitettu. Taide ja tiede lähestyvät elämää ja ihmisyttä eri näkökulmista (Salonen 2023). Taiteen menetelmin voisi arvioida syvällisemmin kulttuurisen osallisuuden ilmiötä. Taiteen menetelmin tapahtuva arviointi perustuisi subjektiiviseen näkökulmaan kulttuurisesta osallisuudesta, joka ei olisi ulkopuolisen teorian määrittelemä näkökulma. Soveltavan taiteen keinoin luotaisiin uudenlaisia merkityksiä kulttuurisen osallisuuden kokemuksille, joita tieteellisen tutkimuksen selitykset eivät vielä tunne. Voihan nimittäin olla niin, että kulttuurisella osallisuudella on sellaisia vaikutuksia osallisuuden kokemukseen, joita ei kyetä ymmärtämään tieteellisesti validoidulla mittarilla.

Palvelumuotoiluprosessissa ei ollut tarkoitus edetä kehittä-vaihetta pidemmälle. Havahduin vasta kehittämisprosessin jälkeen siihen ymmärrykseen,

että viisi viikkoa kestänyt osallisuuspajatoiminta oli ollut toimintamallin testaamista alusta loppuun asti. Kulttuurisen osallisuuden toimintamallin testaaminen tuli mukaan palvelumuotoiluprosessiin vahingossa käytännön toimintana. Moni asiakas totesi viimeisessä osallisuuspajassa, että Mielen ry:n työpajoille voisi perustaa oman kulttuuripajan, johon osallistuisi asiakkaita eri työpajoilta. Palvelumuotoiluprosessissa edettiin siten tuota-vaiheeseen asti, jossa Mielen Kulttuuripaja -toimintamalli tuli testattua samanaikaisesti, kun sitä kehitettiin

Mikäli palvelumuotoiluprosessin jatkaminen toteutuisi tulevaisuudessa, voisi kehittä-vaiheen asiakasymmärrystä syventää. Prosessissa edettäisiin suunnitelmallisesti tuota-vaiheeseen. Tuolloin asiakkaiden kanssa testattaisiin käytännössä, miten tässä opinnäytetyön toimintamalli edistäisi asiakkaiden kulttuurista osallisuutta. Ketterän testaamisen voisi toteuttaa konkreettisen taide- ja kulttuurikohdevierailun yhteydessä, jonne lähtisi mukaan työpajojen asiakkaista koostuva testiryhmä. Opinnäytetyössä kerätyn asiakasymmärryksen pohjalta voisi luoda asiakasprofiilit, jotka helpottaisivat asiakaslähtöistä ideointia. Asiakasprofiili on menetelmä, joka tiivistää tutkimuksessa kerätyn tiedon muotoon, joka on helppo hyödyntää (Koivisto ym. 2021, 46).

Kulttuurisen osallisuuden toimintamallin jatkokehittämiseen voisi sisällyttää sellaisia kehittämisideoita, jotka ovat Mielen ry:n näkökulmasta helppo toteuttaa ja taloudellisesti kannattavia. Jos kehittämiseen osallistuisi esihenkilö tai hallinnon jäseniä, he voisivat esittää näkökulmia toimintamallin taloudellisuuden ja toteutuskelpoisuuden edistämiseksi. Toisaalta osallisuuden kokemusta edistävän toimintamallin käyttöönotto on taloudellisesti kannattavaa, koska osallisuuden kokemuksen vahvistuminen vaikuttaa myönteisesti asiakkaiden toiminta- ja työkykyyn sekä työllisyyteen (THL 2023e).

Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen taloudellista arvoa Mielen ry:lle voi olla vaikea arvioida mutta ehkä taiteen ja kulttuurin arvo onkin muuten mitattavissa. Crossick ja Kaszynska (2016) ovat pyrkineet ymmärtämään taiteen ja kulttuurin arvoa kolmivuotisessa *Cultural Value* -projektissa. Projektin yhtenä lähtökohtana on ollut vastata kysymykseen siitä, mitä arvoa taiteella ja kulttuurilla on. Tulosten yhteenvetona todetaan, että taide- ja kulttuurinen toiminta tuovat usein välittömiä hyötyjä yhteisöille, taloudelle ja yhteiskunnalle.

Toimintamallin kehittämisprosessiin voisi jatkossa hyödyntää myös työpajojen henkilöstön ideoita. Muutkin sidosryhmät saattaisivat hyötyä osallistumisesta kehittämisprosessiin, jossa Kaikukortti-toimintamallin käyttö on keskeisessä asemassa. Kulttuurista kaikille -palvelun erityisasiantuntija Linnapuomi (2023) toteaa, että ryhmäkäyntien tarve ja sosiaalisen saavutettavuuden esteet on tiedostettu Kaikukortin kehittämisessä. Ratkaisujen kehittämiseen tai testaamiseen käytännössä ei ole kuitenkaan ollut paljon mahdollisuuksia. Keskeisin sosiaaliseen saavutettavuuteen kehitetty ratkaisu on toistaiseksi yhteisön Kaikukortti.

Kaikukortti-toimintaa kehitetään entisestään vuoden 2024 aikana. Yhtenä kehittämiseksi suunnitellaan Kaikukortti-raadin muodostamista, joka edistäisi Kaikukortti-toiminnan osallisuutta. (Ruusuvuori 2023b.) Olisi tärkeää, että Kaikukortti-toiminnan kehittämisessä kuunneltaisiin Kaikukortti-haltijoiden kokemuksia yhtä paljon kuin huomioidaan kehittäjien, Kaikukortti-kohteiden tai Kaikukortti-jakajien näkemyksiä. Mielen kulttuuripaja -toimintamalliin sopisi Kaikukortin kehittäjäraati, joka koostuisi Mielen ry:n työpajoilla käyvistä asiakkaista. Työpajatoiminta voisi perustua siihen, että asiakkaiden kanssa tehtäisiin vierailuja taide- ja kulttuurilaitoksiin, jotka ovat Kaikukorttikohteita. Samalla saataisiin asiakkailta suoraa palautetta, jonka avulla voitaisiin kehittää Kaikukortti-verkostoon liittyviä kulttuurihyvinvointipalveluita.

Mikä sitten onkaan tulevaisuuden jatkotutkimus- tai kehittämisaihe, tulee siihen liittyvät toimenpiteet toteuttaa sosiaalihuollossa alan arvoja kunnioittaen. Tässä kehittämistutkimuksessa onnistuttiin keräämään tietoa, joka antoi vastauksia tutkimuskysymyksiin. Luotettavien vastausten löytymisen kannalta oli kuitenkin keskeistä, että osallisuuspajoissa syntyi kunnioittava vuorovaikutus ja jokainen sai tehdä tehtäviä omien voimavarojen mukaisesti. Jokainen osallisuuspajalain huomioitiin ainutlaatuisena kokonaisuutena ja hyväksyttiin yhdenvertaisena toimijana. Kehittämisprosessissa täytyi huomioida työpajojen asiakkaiden toimintakyky ja jaksamisen taso. Asiakkaiden ilmaisemat kokemukset synnyttivät keskusteluita, joiden oli annettava virrata vapaana. Palvelumuotoiluprosessiin pohjautuvaa ryhmätoimintaa olisi jatkossakin syytä toteuttaa sosiaalihuollon työpajaympäristössä ilman aikapainetta.

Koiviston ym. (2020, 4) mukaan taiteen ja kulttuurin arvostus yhteiskunnassa vaikuttaa siihen, kuinka paljon kulttuurihyvinvointitoimintaan myönnetään resursseja. Toivon, että tämän opinnäytetyön myötä onnistun kasvattamaan taiteen ja kulttuurin arvoa lukijan mielessä. Tai ehkä opinnäytetyöni lukee päätöksentekijä, joka arvostus taidetta ja kulttuuria kohtaan johtaa konkreettisiin päätöksiin kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi.

LÄHTEET

Ahonen, T. 2017. Palvelumuotoilu sotessa. Palvelumuotoilun käsikirja sosiaali- ja terveystalouden palvelujen kehittämiseen. 2. painos. Espoo: Tarja Ahonen.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Arvot ja strategia. 2023. Mielen ry. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://mielen.fi/arvot-ja-strategia/> [viitattu 23.10.2023].

Astila, P. 2023. Miten tähän on tultu? Muutama minuutti kulttuurihyvinvoinnista. Tulevaisuuden sote: Kulttuurihyvinvointi osaksi arkea- tilaisuus. Teams-kokous. 22.3.2023. Saatavissa: [Länsi-Suomen yhteistyöalueen tilaisuuksien materiaalit](#) [viitattu 23.9.2023].

Belfiore, E. & Bennett, O. 2008. The Social Impact of the Arts. An Intellectual History. London: Palgrave Macmillan.

Crossick, G. & Kaszynska, P. 2016. Understanding the value of arts & culture. The AHRC Cultural Value Project. Arts & Humanities Research Council. PDF-dokumentti. Saatavissa: [Understanding the value of arts & culture | The AHRC Cultural Value Project \(ukri.org\)](#) [viitattu 14.10.23].

Design Council. 2023. Framework for Innovation. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.designcouncil.org.uk/our-work/skills-learning/tools-frameworks/framework-for-innovation-design-councils-evolved-double-diamond/> [viitattu 15.6.2023].

Dufva, M. & Rekola, S. 2023. Megatrendit 2023. Ymmärrystä yllätysten aikaan. Sitran selvityksiä 224. Helsinki: Sitra. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrysta-yllatysten-aikaan.pdf [viitattu 13.11.2023].

Eronen, A., Syrjäläinen, E. & Värri, V.-M. (toim.) 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Juvenes Print.

Fancourt, D. & Finn, S. 2019. What is the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Health Evidence Network synthesis report 67. World Health Organization. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289054553> [viitattu 13.10.2023].

Haataja, M. 2010. ”Rentous se varmaan olisi avainsana tässäkin asiassa”. Kysely henkilöiden, joilla on mielenterveysongelmia, huomioimisesta museoissa. Helsinki: Kulttuuria kaikille -palvelu. PDF-dokumentti. Saatavissa: [OTSIKKO \(kulttuuriakaikille.fi\)](#) [viitattu 19.10.2023].

Heikkinen, A. 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 3. painos. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a> [viitattu 23.10.2023].

Heinonen, J. 2023. Kuntouttava työtoiminta. Sosiaali- ja terveysministeriö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta> [viitattu 27.5.2023].

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. & Sinivuori, E. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Houni, P. 2021. Kulttuurihyvinvoinnin yamk 13.1.2021. Pia Hounin luento. Youtube. Videoleike. Saatavissa: https://www.youtube.com/watch?v=oyMjef_Yflw [viitattu 26.9.2023].

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2021. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. 2. korjattu versio. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus TAIKE. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/taidetta-kulttuurihyvinvoinnin-kasikirja> [viitattu 24.9.2023].

Houni, P. & Vuolasto, J. 2018. Hyvää tekevä taide! Taidetoiminta vahvistaa työntekijöiden ja työyhteisöjen hyvinvointia. *Työterveyslääkäri* 3, 39–42. Verkko-lehti. Saatavissa: <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/tyt/article/ttl01677?toc=389485> [viitattu 16.10.2023].

Häkkinen, M. 2023. Tietosuoja. Xamk. WWW-dokumentti. Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://ksamk.sharepoint.com/sites/Xamk/SitePages/Tietosuoja.aspx> [viitattu 23.10.2023].

Ideapakka. 2023. Palvelumuotoilu. Pahvinen korttipakka. Verkkosivusto. Saatavissa: <https://ideapakka.fi/> [viitattu 23.10.2023].

Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerlund H., Lehikoinen K., Karttunen S., Juntunen., M.-L. & Anttila, E. 2021. Artsequal: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. Helsinki: Taideyliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-042-3> [viitattu 23.9.2023].

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja* 2017:33. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0> [viitattu 17.6.2023].

Jensen, A. & Bonde, L. O. 2018. The use of arts interventions for mental health and wellbeing in health settings. *Perspectives in public health* 4, 209–214. Verkko-lehti. Saatavissa: <https://doi.org.ezproxy.xamk.fi/10.1177/1757913918772602> [viitattu 17.10.2023].

Joenperä, M. 2023. Tampereen mielenterveys- ja päihdepalvelut eivät ole vastanneet tarpeeseen pitkään aikaan-se näkyy. *Aamulehti* 27.4.2023. Verkko-lehti. Saatavissa: [Tampereen mielenterveys- ja päihdepalvelut eivät riitä miinkään - Lukijalta - Aamulehti](https://www.aamulehti.fi/tampereen-mielenterveys-ja-paihdepalvelut-eivat-riita-miinkaan-lukijalta-aamulehti) [viitattu 5.5.2023].

Jokinen, E. 2023. Viestintä- ja markkinointiasiantuntija. Sähköpostiviesti 22.9.2023. Mielen ry.

Juurikkala, V. 2023. Sosiaalinen kuntoutus. Sosiaali- ja terveysministeriö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/sosiaalinen-kuntoutus> [viitattu 27.5.2023].

Kaunismaa, P. 2022. Järjestöt tiedon ja tutkimuksen kohteena. Teoksessa Lind, K. & Kaunismaa, P. (toim.) Järjestöt valokeilassa. Järjestöt organisaatioina, toimijoina ja tutkimuskohteina. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisu 2022:136. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 103–107. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2022/03/jarjestot-valokeilassa-lind-kaunismaa-humak.pdf> [viitattu 10.6.2023].

Kela. 2022. Kelan sairausvakuutustilasto 2021. Kelan sairausvakuutustilaston julkaisuja. Helsinki: Kansaneläkelaitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022092660160> [viitattu 6.5.2023].

Kippo, S., Koivisto, T.-A., Mäki-Opas, T., Lehikoinen, K., Lehtimäki, A.-V., Lavikainen, P., Turtiainen, M. & Martikainen, J. 2023. Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi: Arviointimenetelmien jatkokehitystarpeet Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:26. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-361-6> [viitattu 11.10.2023].

Koivisto, T., Lehikoinen, K., Lapio, P., Lilja-Viherlampi, L.-M. & Salanterä, S. 2020. Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveyspalveluissa. ArtsEqual Policy Brief 2020:1. ArtsEqualin toimenpidesuositus. Helsinki: Taideyliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://sites.uniarts.fi/documents/14230/0/artsequal+-+toimenpidesuositus+-+2020+-+nro+1+%E2%80%93+2020+08+14_NETTI.pdf [viitattu 26.9.2023].

Koivisto, M., Säynäjäkangas, J. & Forsberg, S. 2021. Palvelumuotoilun bisneskirja. 3. painos. Helsinki: Alma Talent.

Kulttuuria kaikille -palvelu. 2023a. Kaikukorttitoiminnan ja Kaikukantajärjestelmän esittelyvideo. Kaikukortin tuki- ja kehittämispalvelu. Videoleike. Päivitetty 9.1.2023. Saatavissa: <https://kaikukortti.fi/> [viitattu 14.10.2023].

Kulttuuria kaikille -palvelu. 2023b. Saavutettavuus. Kulttuuria kaikille -palvelu. WWW-dokumentti. Päivitetty 14.6.2023. Saatavissa: [Kulttuuria kaikille - Mitä on saavutettavuus?](#) [viitattu 18.10.2023].

Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla -hanke. 2023. Suunnitelma Kaikukortin käyttöönoton laajentamiseksi Pirkanmaalla. PDF-tiedosto. Saatavissa: [Kaikukortti \[Tampereen kaupunki - Kulttuuri ja museot - Kulttuurielämyksiä ja tapahtumia\]](#) [viitattu 20.10.2023].

Laakso, S., Kuitu, P. & Nissilä, P. 2022. Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma. Tampere: Pirkanmaan hyvinvointialue. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://www.pirha.fi/documents/d/guest/pirkanmaan-kulttuurihyvinvointisuunnitelma> [viitattu 20.10.2023].

Lahtinen, E., Jakonen, O. & Sokka, S. 2017. Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa. Tietokortti 3. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Saatavissa: <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/tietokortti-3-yhdenvertaisuus-ja-saavutettavuus-kulttuuripolitiikassa> [viitattu 14.6.2023].

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 8.2.2019/166.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.

Leemann, L. 2023. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. Keskikortti-ettätyöpaja 24.5.2023. Powerpoint-diasarja.

Leemann, L., Martelin, T., Koskinen, S., Härkänen, T. & Isola, A.-M. 2021. Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale. *Journal of Human Development and Capabilities* 3, 400–424. Saatavissa: [10.1080/19452829.2021.1985440](https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1985440) [viitattu 2.10.2023].

Lehikoinen, K. 2017. Taiteen prosenttiperiaatetta laajentamalla hyvinvointia sote-palveluihin. ArtsEqual Policy Brief 2017:5. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.artsequal.fi/documents/14230/0/PB_prosentti-taide_soteUUSI/4d546a44-eb70-4d64-95cf-3c6b9d01a20e [viitattu 25.9.2023].

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. 2017. Johdanto. Teoksessa Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual. Taideyliopiston Kokos- julkaisusarja 2017:1. Helsinki: Taideyliopisto, 7–28. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7104> [viitattu 13.6.2023].

Lewrick, M., Link, P. & Leifer, L. 2020. The Design Thinking Toolbox. A Guide to mastering the most popular and valuable innovation methods. E-kirja. New Jersey: John Wiley & Sons. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/xamk-ebooks/reader.action?docID=6152275&ppg=16> [viitattu 1.10.2023].

Lilja-Viherlampi, L.-M. & Rosenlöf, A.-M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa: Tanskanen, I. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20–39. PDF-tiedosto. Saatavissa: [isbn9789522167170.pdf](https://www.turku.fi/attachments/download/1234567890/ISBN9789522167170.pdf) [viitattu 23.9.2023].

Lind, K. & Kaunismaa, P. 2022. Järjestöt valokeilaan. Teoksessa Lind, K. & Kaunismaa, P. (toim.) Järjestöt valokeilassa. Järjestöt organisaatioina, toimijoina ja tutkimuskohteina. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 2022:136. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 6–11. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2022/03/jarjestot-valokeilassa-lind-kaunismaa-humak.pdf> [viitattu 10.6.2023].

Lindholm, A. 2015. Johdanto. Teoksessa: Lindholm, A. (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 14–30. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-219-5> [viitattu 23.9.2023].

Linnapuomi, A. 2023. Erityisasiantuntija. Haastattelu 4.8.2012. Kulttuuria kaikille -palvelu.

Mielen ry. 2023a. Mielen ry. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://mielen.fi/mielen-ry/> [viitattu 19.4.2023].

Mielen ry. 2023b. Mielen ry:n toimintasuunnitelma vuodelle 2023. Youtube. Videoleike. Saatavissa: <https://mielen.fi/mielen-ry/> [viitattu 10.6.2023].

Mielen ry. 2023c. Työpajat. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://mielen.fi/tyopajat/> [viitattu 9.10.2023].

Muratovski, G. 2016. Research for designers. A guide to methods and practice. London: Sage Publications Ltd.

Napier, A. D., Ancarno, C., Butler, B., Calabrese, J., Chater, A., Chatterjee, H., Guesnet, F., Horne, R., Jacyna, S., Jadhav, S., Macdonald, A., Neuendorf, U., Parkhurst, A., Reynolds, R., Scambler, G., Shamdasani, S., Smith, S. Z., Stougaard-Nielsen, J., Thomson, J., Tyler, N., Volkmann, A.-M., Walker, T., Watson, J. C., Williams, A. C., Willott, C., Wilson, J. & Woolf, K. 2014. Culture and health. *The Lancet* 9954, 1607–1639. Verkkolehti. Saatavissa [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61603-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61603-2) [viitattu 26.9.2023].

Nousiainen, S. 2022. Kehittämispäällikkö. Sähköpostiviesti 3.11.2022. Mielen ry.

Nousiainen, S. 2023. Kehittämispäällikkö. Sähköpostiviesti 27.6.2023. Mielen ry.

OKM. 2023. Kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://okm.fi/kulttuurin-saavutettavuus> [viitattu 23.10.2023].

OKM & STM. 2018. Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa- mukaan lukien terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-599-0> [viitattu 2.10.2023].

Pirha. 2023. Pirkanmaan hyvinvointialueen aluehallitus. Pöytäkirja. Aluehallitus. WWW-dokumentti. Päivitetty 20.3.2023. Saatavissa: https://pirha.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_2032023 [viitattu 7.6.2023].

Ruusuvuori, A. 2023a. Kaikukortti. Tampereen kaupunki. WWW-dokumentti. Päivitetty 30.5.2023. Saatavissa: <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-museot/kulttuurielamyksia-ja-tapahtumia/kaikukortti> [viitattu 10.6.2023].

Ruusuvuori, A. 2023b. Koordinaattori. Sähköpostiviesti 29.9.23. Tampereen Kaupunki.

Salonen, A. O. 2022. Taide vaikuttaa. Kestävä kulttuurihyvinvointi. 6.4.2022. Taiteen edistämiskeskus. Youtube. Videoleike. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=qSCjfZtz4j4> [viitattu 17.10.2023].

Salonen, A. O. 2023. Mikä tekee elämästä hyvää ja arvokasta? Toipumisorientaatiopäivät 27.3.2023. Sokos Hotelli Tornii, Tampere. Powerpoint-esitys.

Salonen, A. O. & Joutsenvirta, M. 2018. Vauraus ja sivistys yltäkülläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus* 2, 84–101. Verkkoletti. Saatavissa: <https://doi.org/10.33336/aik.88331> [viitattu 23.9.2023].

Salonen, A. O. & Konkka, J. 2022. Kansalaisten hyvinvointi kestävyttä tavoittelevassa yhteiskunnassa. *Tiedepolitiikka* 4, 23–38. Verkkoletti. Saatavissa: <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/117852> [viitattu 23.9.23].

Siponkoski, S. 2020. Kulttuurisen vanhustyön tietopohjaa rakentamassa. RAI-järjestelmän hyödyntäminen. Kulttuurisen vanhustyön AILI-verkoston julkaisu. Helsinki: Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://ailiverkosto.fi/uploads/1/2/9/8/129847645/kulttuuri-senvanhusty%C3%B6ntietopohjaarakentamassa.pdf> [viitattu 26.9.2023].

STM. 2022a. Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia ja toimeenpanosuunnitelma 2022–2026. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163858/STM_2022_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 24.5.2023].

STM. 2022b. Elintapaohjauksen tarkistuslista-työkalu elintapaohjauksen yhdyspintapalvelujen suunnitteluun ja valmisteluun. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: [Elintapaohjauksen tarkistuslista – työkalu elintapaohjauksen yhdyspintapalvelujen suunnitteluun ja valmisteluun \(stm.fi\)](https://stm.fi/elintapaohjauksen-tarkistuslista-tyokalu-elintapaohjauksen-yhdyspintapalvelujen-suunnitteluun-ja-valmisteluun) [viitattu 25.9.2023].

STM. 2023c. Järjestöt ja yhdistykset. Sosiaali- ja terveysministeriö. WWW-dokumentti. Päivitetty 20.1.2023. Saatavissa: [Järjestöt ja yhdistykset - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](https://stm.fi/jarjestot-ja-yhdistykset) [viitattu 28.4.2023].

Taide tuo lisäpotkua mielenterveystyöhön. 2019. Suomen lääkäriiliitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://laakaripaivat.fi/2019/2018/12/13/taide-tuo-lisapotkua-mielenterveystyohon/> [viitattu 14.10.2023].

Taikusydan. 2023. Käsitteet. Saatavissa: taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/ [viitattu 23.10.2023].

THL. 2023a. Edistääkö toiminta osallisuutta? 24 apukysymystä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/hei->

[koimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet/edistaako-toiminta-osallisuutta-24-apukysymysta](#) [viitattu 28.5.2023].

THL. 2023b. Osallisuuden edistämisen mallit. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.5.2023. Saatavissa: [Osallisuuden edistämisen mallit - THL](#) [viitattu 23.10.2023].

THL. 2023c. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet> [viitattu 6.6.2023].

THL. 2023d. Osallisuus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.5.2023. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys-erot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus> [viitattu 4.5.2022].

THL. 2023e. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta> [viitattu 24.9.23].

Timonen, V.-P., Rotko, T. & Kauppinen, T. 2022. Kulttuurihyvinvointi-vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja 2022:10. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-839-2> [viitattu 28.5.2023].

Toikko, T. 2009. Asiakkaiden osallistuminen palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://docplayer.fi/47058554-Asiakkaiden-osallistuminen-palveluiden-suunnitteluun-toteutukseen-ja-kehittamiseen.html> [viitattu 24.9.2023].

Turpeinen, I., Juntunen, M.-L. & Kamensky, H. 2019. Etsivä kulttuurityö lisää lasten ja nuorten kulttuurista osallisuutta. Toimenpidesuositus kunnille ja kunnissa toimiville palveluntuottajille. ArtsEqua Policy brief 2. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.artsequal.fi/fi/-/toimenpidesuositus-etsiva%CC%88-kulttuurityo%CC%88-lisa%CC%88a%CC%88-lasten-ja-nuorten-kulttuurista-osallisuutta/2.0> [viitattu 9.10.2023].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. 1.painos. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2023:2. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf [viitattu 19.5.2023].

United Nations. 2015. The Universal Declaration of Human Rights. United Nations. PDF-dokumentti. Saatavissa:

https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf [viitattu 4.6.2023].

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Virolainen, J. 2015a. Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Cuporen verkkojulkaisuja 26. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistäitiö. E-kirja. Saatavissa: https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuri-osallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf [viitattu 18.10.2023].

Virolainen, J. 2015b. Kulttuuripoliittinen näkökulma osallistumiseen. Teoksessa Lindholm, A. (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 53–62. E-kirja. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-219-5> [viitattu 9.10.2023].

Väliaho, J. 2023a. Työpajojen esihenkilö. Sähköpostiviesti 9.3.2023. Mielen ry.

Väliaho, J. 2023b. Työpajojen esihenkilö. Sähköpostiviesti 26.4.2023. Mielen ry.

Väliaho, J. 2023c. Työpajojen esihenkilö. Henkilökohtainen tiedonanto 31.5.2023. Mielen ry.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Opinnäytetyön suunnittelu, - toteutus- ja raportointivaiheet ja niiden aikataulu. Haaksiluoto, P. 2023.

Kuva 2. Kulttuurihyvinvoinnin ekosysteemi (Koivisto ym. 2020, 4). Koivisto, T., Lehikoinen, K., Lapiro, P., Lilja-Viherlampi, L.-M. & Salanterä, S. 2020. Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveystalouksissa. ArtsEqual Policy Brief 2020:1. ArtsEqualin toimenpidesuositus. Helsinki: Taideyliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://sites.uniarts.fi/documents/14230/0/artsequal+-+toimenpidesuositus+-+2020+-+nro+1+%E2%80%93+2020+08+14+NETTI.pdf> [viitattu 26.9.2023].

Kuva 3. Taide havahduttaa, uudistaa, tarjoaa merkityksellisyyttä, ylevöittää ja vahvistaa myötätuntoa (Salonen 2022). Salonen, A., O. 2022. Taide vaikuttaa. Kestävä kulttuurihyvinvointi. 6.4.2022. Taiteen edistämiskeskus. Youtube. Videoleike. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=qSCjfZtz4j4> [viitattu 17.10.2023].

Kuva 4. Kulttuuriin osallistumisen ja osallistamisen tasomalli julkisen kulttuuripolitiikan näkökulmasta (mukaillen Virolainen 2015b, 60–61). Virolainen, J. 2015b. Kulttuuripoliittinen näkökulma osallistumiseen. Teoksessa Lindholm, A. (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 53–62. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-219-5> [viitattu 9.10.2023].

Kuva 5. Osallisuuden kokemus koostuu kolmesta ulottuvuudesta, joita ovat 1) kuulluksi tuleminen, 2) sosiaaliset suhteet sekä 3) merkityksellisyys. Leemann, L. 2023. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. Kaikukortti-etätyöpaja 24.5.2023. Powerpoint-diasarja.

Kuva 6. Sosiaalinen saavutettavuus (mukaillen Kulttuuria kaikille-palvelu 2023b). Kulttuuria kaikille-palvelu. 2023b. Saavutettavuus. Kulttuuria kaikille-palvelu. WWW-dokumentti. Päivitetty 14.6.2023. Saatavissa: [Kulttuuria kaikille - Mitä on saavutettavuus?](#) [viitattu 18.10.2023].

Kuva 7. Design Council-organisaation kehittämä tuplatimantti-prosessimalli (mukaillen Design Council 2023; Koivisto ym. 2021, 43). Design Council. 2023. Framework for Innovation. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.designcouncil.org.uk/our-work/skills-learning/tools-frameworks/framework-for-innovation-design-councils-evolved-double-diamond/> [viitattu 15.6.2023].

Kuva 8. Valokuvia Mielen ry:n työpajoilta. Haaksiluoto, P. 2022.

Kuva 9. Mielen ry:n kulttuurihyvinvoinnin ilmoitustaulu työpajoilla. Haaksiluoto, P. 2022.

Kuva 10. Tamperelaisen Kaikukortti-haltijan sidosryhmäkartta. Haaksiluoto, P. 2023.

Kuva 11. Opinnäytetyön käsittekartta. Haaksiluoto, P. 2023.

Kuva 12. Kehittämistutkimuksen viitekehäksen aihealueita ovat osallisuuden kokemus, kulttuurinen osallisuus ja palvelumuotoiluprosessi. Haaksiluoto, P. 2023.

Kuva 13. Tulevaisuuden mahdollisuudet (Dufva & Rekola 2023). Dufva, M. & Rekola, S. 2023. Megatrendit 2023. Ymmärrystä yllätysten aikaan. Sitran selvityksiä 224. Helsinki: Sitra. PDF-dokumentti. Saatavissa:

https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrysta-yllatysten-aikaan.pdf [viitattu 17.10.2023].

Kuva 14. Tieteen ja taiteen erilaiset lähestymistavat elämään ja ihmisyyteen (Salonen 2023). Salonen, A. O. 2023. Mikä tekee elämästä hyvää ja arvokasta? Toipumisorientaatiopäivät 27.3.2023. Sokos Hotelli Torni, Tampere. Powerpoint-esitys.

Kuva 15. Opinnäytetyön palvelumuotoiluprosessin menetelmät sekä osallisuusindikaattorin käyttö ennen palvelumuotoiluprosessia ja sen lopussa. Haaksiluoto, P. 2023.

Kuva 16. Kehittämistutkimuksen sidosryhmäkartta. Haaksiluoto, P. 2023.

Kuva 17. Opinnäytetyön kehittämistutkimusta mainostava juliste, jonka avulla Mielen ry:n työpajoilta etsittiin osallistujia osallisuuspajatoimintaan. Haaksiluoto, P. ja Rovio, T.

Kuva 18. Visuaalinen kuvaus kolmen ensimmäisen osallisuuspajan palvelumuotoilumenetelmistä, jotka soveltuivat palvelumuotoiluprosessin löydä-vaiheeseen.

Kuva 19. Kulttuurihyvinvoinnin ulottuvuuksia (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 22). Lilja-Viherlampi, L.-M. & Rosenlöf, A.-M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa: Tanskanen, I. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20–39. PDF-tiedosto. Saatavissa: [isbn9789522167170.pdf](https://www.tut.fi/wordpress/wp-content/uploads/2020/08/ISBN9789522167170.pdf) [viitattu 23.9.2023].

Kuva 20. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen esteitä kartoitettiin ensimmäisessä osallisuuspajassa esteiden kartoitustehtävän avulla.

Kuva 21. Osallisuuspajalaisten kokemuksia erilaisista ongelmista, jotka estävät heitä osallistumasta taide- ja kulttuurikohteisiin tehtyihin ryhmäkäynteihin.

Kuva 22. Kulttuuriseen osallisuuteen liittyvät haaveet ja huolet kirjattiin haavepilveksi ja myrskypilveksi, ja niiden teemat luokiteltiin samankaltaisuuskaaviolla palvelumuotoiluprosessin myöhemmässä vaiheessa.

Kuva 23. Osallisuuspajalaisten omat paikat kulttuuriosallisuuden janalla.

Kuva 24. Ohjeita, joiden mukaisesti osallisuuspajalaiset toteuttivat epäonnistuneen osallisuuspolun parityönä.

Kuva 25. Osallisuuspajalaisten kokemuksia muista esteistä, jotka estävät heitä osallistumasta ryhmävierailuihin, joita työpajoilta tehdään taide- ja kulttuurikohteisiin. Aineisto on kirjoitettu puhekuplien muotoon.

Kuva 26. Kaksi osallisuuspajalaisten tekemää epäonnistunutta osallisuuspolkua.

Kuva 27. Ohjeita, joiden mukaisesti pyysin osallisuuspajalaisia toteuttamaan unelmien osallisuuspolun parityönä.

Kuva 28. Visuaalinen kuvaus neljännen osallisuuspajan palvelumuotoilumenetelmistä, jotka soveltuivat palvelumuotoiluprosessin määrittä-vaiheeseen.

Kuva 29. Osittain täytetty ei-osallistujan empatiakartta.

Kuva 30. Ohjeet kulttuurisen osallisuuden esteiden luokitteluun samankaltaisuuskaavion avulla.

Kuva 31. Kuvia samankaltaisuuskaavioista, joilla luokittelin aineiston, jota olin kerännyt neljän osallisuuspajan aikana.

Kuva 32. Visuaalinen kuvaus viidennen osallisuuspajan palvelumuotoilumenetelmistä, jotka soveltuivat palvelumuotoiluprosessin kehittä-vaiheeseen.

Kuva 33. *Minun paikkani kulttuurisen osallisuuden portailla* -tehtävän avulla 12 asiakasta määritteli roolinsa kulttuurisen osallisuuden askelmilla (mukaillen Virolainen 2015b, 60–61).

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Asiakkaiden osallisuuden kokemuksen muutos prosentteina.

Taulukko 2. Asiakkaiden osallisuusindikaattoreiden summapistemäärät palvelumuotoiluprosessin alussa ja lopussa sekä niiden välisen muutoksen määrä.

Taulukko 3. Taulukko 4. Osallisuusindikaattorin summapisteyden muutos 13 asiakkaan kohdalla.

Osallisuusindikaattori

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

Merkitse jokaisen väittämän kohdalla se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten omaa kokemustasi.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Olen tarpeellinen muille ihmisille	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Koen, että minuun luotetaan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

© Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2019, all rights reserved

Luotaimet

Kotitehtävä 1: Kaikukorttikohde

Vapaaehtoinen kotitehtävä 1: Kaikukorttikohde

palautus 25.8.23

- <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-museot/kulttuurielamyksia-ja-tapahtumia/kaikukortti>

1) Tutustu Kaikukortin kulttuurikohteisiin Tampereella yllä olevan linkin kautta. Valitse kulttuurikohteiden joukosta kohde, jossa haluaisit käydä kaikista mieluiten. Kirjoita miksi haluaisit käydä valitsemassasi kohteessa.

Kohteen nimi:

Haluaisin käydä kohteessa, koska

2) Valitse Tampereen Kaikukortin kulttuurikohteista kohde, jossa et haluaisi käydä. Kirjoita miksi et haluaisit käydä kohteessa.

Kohteen nimi:

En haluaisi käydä kohteessa, koska

Kotitehtävä 2: Unelmien harrastus

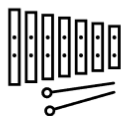
KOTITEHTÄVÄ 2: Unelmien harrastus

Luotain =

Tutkimusmenetelmä, jossa asiakas dokumentoi itse ajatuksiaan, toimintaansa ja ympäristöään.

- 1. Tutustu Tampereen seudun työväenopiston kurssiesitteeseen. Valitse kurssi, jolle osallistumisesta haaveilet. Leikkaa/liimaa kurssikuvaus haavepilveen.
- 2. Kirjoita, miksi haaveilet kurssista.
- 3. Kuvittele, kirjoita, piirrä tai valokuvaa, miten kurssille osallistuminen vaikuttaisi hyvinvointiisi. Voit kuvata arkista ympäristöäsi sen valossa, että ilmoittautuisit/kävisit kurssilla. Miten se vaikuttaisi sosiaalisiin suhteisiisi? Mitkä asiat nousisivat merkityksellisiksi arjessa? Millä tavalla kurssille osallistuminen vaikuttaisi elämääsi?

Palautus pe 1.9.2023



Kotitehtävä 2. Luotain- unelmien harrastus

Nimi: _____

Tehtävän palautus pe 1.9.2023

1. Tutustu Tampereen seudun työväenopiston syksyn 2023 kurssiesitteeseen. Etsi kurssi (voit valita montakin), johon osallistumisesta haaveilet. Leikkaa kurssin (kurssien) kuvaus irti esitteestä ja liimaa/teippaa kiinni haavepilveen.




Kotitehtävä 3: Teatterikäynnin empatiakartta

EMPATIAKARTTA

pe 8.9.2023

Nimi:

<p>Ajatukset ja tunteet Mitä ajattelet ja mitä tunteita koet ennen teatterivierailua/sen aikana/sen jälkeen? Mitkä tunteet vaikuttavat sinuun eniten?</p>	
<p>Kuuleminen Mitä kuulet ennen teatterivierailua/sen aikana/sen jälkeen. Kenen kanssa keskustele? Ketä tai mitä kuuntelet? Kuka vaikuttaa sinuun ja miten?</p>	<p>Näkeminen Mitä näet ympäristössäsi ennen teatterivierailua/sen aikana/ sen jälkeen?</p>
	
<p>Puhuminen ja tekeminen Mitä/ kenelle puhut ja mitä teet ennen teatterivierailua/sen aikana/sen jälkeen? Onko jotain, mitä sinun on pakko sanoa/ tehdä? Mitä haluat/haluaisit tehdä tai sanoa?</p>	
<p>Kipukohdat Kirjoita tähän teatterivierailun isoimmat esteet ja ongelmat</p>	<p>Hyödyt Kirjoita tähän teatterivierailun isoimmat edut ja hyödyt</p>

Yhteiskirjoittamisen teemat ja kysymykset

1. PÄÄTÖKSENTEKO

Kenen tulisi suunnitella ja päättää siitä, minne, milloin ja miten työpajoilta mennään taide- ja kulttuurikohdevierailulle?

2. AIKATAULU

Millainen taide- ja kulttuurivierailun aikataulu sopisi hyvin yhteen työtoimintapäivien aikataulun kanssa? Kuinka monta tuntia on ihanteellinen kesto taide- ja kulttuurikohdevierailulle?

3. SUUNNITTELU

Onko hyvä idea suunnitella taide- ja kulttuuriretkiä yhdessä jonkun kanssa? Kenen?

4. NIMI

Mikä olisi hyvä nimi kulttuurisen osallisuuden toimintamallille? Mielen ry:n palveluihin liittyvä ja organisaation käyttöön sopiva nimi.

5. LIIKKEELLE LÄHTÖ

Mikä auttaisi ”lähtemään liikkeelle” kotoa silloin, kun olisi mahdollisuus osallistua taide- ja kulttuurivierailuun muiden pajalaisten kanssa?

6. RYHMÄSSÄ LIIKKUMINEN KOHTEESSA

Ideota mukavaan ryhmässä liikkumiseen taide- ja kulttuurikohteessa.

7. TUKIHENKILÖ

Voisiko joku henkilö tukea osallistumista taide- ja kulttuurikohdevierailuun, joka toteutetaan ryhmässä työpajoilta? Millainen ja kuka tämä henkilö olisi, jos saisi valita? Työvalmentaja, kulttuurikohteen työntekijä, vertainen...

8. ULKOPUOLISUUDEN TUNNE

Miten taiteen ja kulttuurin avulla voisi vähentää ulkopuolisuuden tunnetta?

9. KAIKUKORTTI

Miten Kaikukorttilaisena oleminen muuttuisi houkuttelevaksi? Mitkä hyvät asiat yhdistävät Kaikukorttilaisia?

10. VIESTINTÄ

Keneltä kuulisin mieluiten tiedon taide- ja kulttuurikohderetkestä?

11. YLIKUORMITTUMINEN

Mitä keinoja käyttäisit ylikuormittumisen välttämiseksi taide- ja kulttuurivierailujen yhteydessä?

12. VÄSYMINEN

Mitkä tekijät vähentävät väsymystä taide- ja kulttuurivierailun aikana?

13. VIRKISTÄVÄ KOKEMUS

Millainen taide- ja kulttuurivierailu virkistää/innostaa/antaa virtaa?

14. LIIKKUVA TAIDE JA KULTTUURI

Voiko taide ja kulttuuri liikkua sinun luoksesi työpajoille? Miten?

15. TAIDE- JA KULTTUURIKOHDTE

Olemme yhdessä valinneet innostaviksi taide- ja kulttuurikohteiksi:

- 1) Esitykset Sorin sirkuksessa, Tampereen Teatterissa sekä Komediateatterissa
- 2) Näyttelyt pienissä taidegallerioissa, esim. Galleria Saskia
- 3) Etävierailut yllä mainittuihin teattereihin sekä kaukaisiin kohteisiin, kuten Kairon Egyptiläinen museo tai Sesskin Zen-munkkiluostariin
- 4) Arjen kulttuuriin ja paikalliseen kulttuurihistoriaan liittyvät kohteet, kuten Milavida, Amurin Työläiskortteli ja Pitkänniemen vanha hautausmaa

Valitse yllä olevista vaihtoehdosta suosikkisi ja kirjoita, mitä hyödyt siellä käymisestä.

16. KULTTUURITSEMPARI

Olisiko vertainen (eli henkilö, jolla on kokemusta samoista ongelmista kuin sinulla) sellainen henkilö, joka helpottaisi osallistumistasi taide- ja kulttuurikohtevierailuun?

17. LAISKUUS

Mikä taiteeseen ja kulttuuriin (taide- ja kulttuurivierailuun) liittyvä tekijä motivoisi sinua lähtemään liikkeelle, vaikka laiskottaisi?

18. VIESTINTÄ

Miten tieto taide- ja kulttuuriretkestä saavuttaisi minut helpoiten/ varmimmin?

19. YHTEENKUULUVUUDEN TUNNE

Millainen ryhmä vähentää ulkopuolisuuden tunnetta, kun työpajoilta lähdetään ryhmässä taide- ja kulttuurivierailuille?

20. PELKOJEN VOITTAMINEN

Minkälainen työpajatoiminta vähentäisi taide- ja kulttuuriretkeen liittyviä pelkoja, joka pahimmillaan estävät osallistumisen ryhmävierailulle?

21. RYHMÄKOKO

Ihanteellinen määrä asiakkaita ryhmässä olisi...Porukan koko, jonka kanssa lähdetään taide- ja kulttuurivierailulle.

22. VIESTINTÄ

Kuinka paljon etukäteen haluaisit tiedon taide- ja kulttuurivierailusta?

23. TOIMINTAMALLI TAIDE- JA KULTTUURIVIERAILUN SUUNNITTELUUN

Pajalaisten kulttuurista osallisuutta edistävä toimintamalli voisi olla yksityiskohdainen toimintasuunnitelma taide- ja kulttuurivierailulle, joka luodaan/ täytetään yhdessä asiakkaiden kanssa ennen lähtöä. Mistä asioista olisi hyvä sopia yhdessä retkeä suunnitellessa?